

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

ЗВІТ

(проміжний)

**ЗА ТЕМОЮ «СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФІНАНСОВО-
БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ»**

(НОМЕР ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ 0102U006965)

про науково-дослідну роботу

**«ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В
ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ»**

СУМИ – 2012

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. ректора

д.е.н., професор Козьменко С.М.

« ____ » _____ 2013 р.

ЗВІТ

(проміжний)

**ЗА ТЕМОЮ «СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФІНАНСОВО-
БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ»**

(НОМЕР ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ 0102U006965)

про науково-дослідну роботу

**«ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В
ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ»**

Науковий керівник: д.е.н., проф.

Козьменко Сергій Миколайович

Виконавці

Д.е.н., професор	С.М. Козьменко
К.е.н., доцент	І.В. Бєлова
К.е.н., доцент	І.І. Рекуненко
К.е.н., доцент	Ж.М. Довгань
К.е.н., доцент	Т.Г.Савченко
Аспірант	М.М. Бричко
Аспірант	Н.П. Верхуша
Аспірант	К.В. Войтович
Аспірант	Я.О. Гусєв
Асистент	В.В. Койбічук
Аспірант	О.О. Котенко
Аспірант	О.В. Котляревський
Асистент	О.О. Лисянська
Аспірант	В.В. Оніщенко
Асистент	Л.Д. Павленко

СПИСОК АВТОРІВ

Науковий керівник – Козьменко С.М., в.о. ректора ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», професор, д.е.н.

Відповідальні виконавці:

Белова І.В., доцент кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», к.е.н.

Рекуненко І.І., доцент кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», к.е.н.

Виконавці:

Гусев Я.О., аспірант кафедри бухгалтерського обліку та аудиту ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 1.1)

Довгань Ж.М., доцент кафедри банківського менеджменту та обліку Тернопільського національного економічного університету, к.е.н. (п. 1.2)

Оніщенко В.В., аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 1.3)

Павленко Л.Д., асистент кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 2.1)

Котляревський О.В., аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 2.2)

Лисянська О.О., асистент кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 2.3)

Рекуненко І.І., доцент кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», к.е.н. (п. 2.4)

Войтович К.В., аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 2.5)

Котенко О.О., аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 3.1)

Бричко М. М., аспірант кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 3.2)

Койбічук В. В., асистент кафедри вищої математики та інформатики ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», здобувач кафедри вищої математики та економіко-математичних методів ХНЕУ (п. 3.3)

Верхуша Н. П., аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (п. 3.4)

Савченко Т. Г., доц. кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», к.е.н. (п. 3.5)

РЕФЕРАТ

Використання сучасних технологій в діяльності фінансових установ України [Текст]: звіт про НДР / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»; керівн. С. М. Козьменко; викон. І.В. Белова, І. І. Рекуненко [та ін.]. – Суми, 2012. – 220 с.

Звіт про науково-дослідну роботу містить: 3 розділи, 220 сторінок, 26 таблиць, 35 рисунків, 113 джерел.

Об'єкт дослідження – сучасні технології та методи, що використовуються в сфері взаємодії учасників фінансової системи.

Мета роботи – дослідження теоретичних і практичних аспектів використання сучасних технологій у діяльності фінансових установ України.

Досліджено способи входження іноземного капіталу в банківський сектор країни. Аналіз показників концентрації капіталу свідчить про незначний її рівень у банківському секторі України, підтверджено гіпотезу про позитивний вплив концентрації на фінансову стійкість системи. Виявлена низька ефективність функціонування банків, що перебувають у власності та/або під контролем держави.

Досліджені питання ціноутворення та бюджетування у банках і страхових компаніях, запропоновані підходи до встановлення обґрунтованих цін з метою пропозиції конкурентоспроможних продуктів.

Сформовані підходи до побудови ефективної превентивної антикризової моделі управління банківською системою.

Обґрунтовано доцільність розробки для економіки України експліцитного монетарного правила для оцінки рівноважної динаміки грошової маси.

Ключові слова: банки, технології, конкуренція, капітал, ризик, бюджетування, ціноутворення, монетарна політика, банківські продукти, стійкість банку, корпоративне управління, економіко-математична модель.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ 1 ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ КАПІТАЛУ БАНКІВ НА РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	13
1.1 Розвиток категоріально-понятійного апарату дослідження участі іноземного капіталу в банківській системі	13
1.2 Обґрунтування та формалізація взаємозв'язку рівня концентрації капіталу в банківській системі України та її фінансової стійкості	25
1.3 Оцінювання фінансових результатів діяльності банків з державною участю порівняно з результатами діяльності приватних банків в Україні	48
РОЗДІЛ 2 ТЕХНОЛОГІЇ ЦІНОУТВОРЕННЯ ТА БЮДЖЕТУВАННЯ У ФІНАНСОВО-БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	68
2.1 Технологія розробки, модернізації та реалізації банківського продукту як складова механізму ціноутворення на банківські продукти	68
2.2 Розвиток ціноутворення на комісійні банківські послуги із використанням засад функціонально-вартісного аналізу.....	80
2.3 Бюджетування як технологія фінансового планування в банку	90
2.4 Особливості ціноутворення на послуги інфраструктурних посередників на фінансовому ринку	99
2.5 Оцінка ефективності реінжинірингу бізнес-процесів як технологія бюджетування інноваційних проектів у страховій компанії.....	114
РОЗДІЛ 3 ТЕХНОЛОГІЇ ЗНИЖЕННЯ РИЗИКІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА СТІЙКОСТІ	

БАНКІВ	128
3.1 Сучасні напрямки антикризового управління банками	128
3.2 Методичні підходи визначення та оцінки ефективності корпоративного управління в банку	147
3.3 Концептуальна модель – основа розробки економіко- математичної моделі конкурентоспроможності банку	158
3.4 Науково-методичний підхід до формування механізму управління кредитним ризиком банку на основі адаптивної моделі.....	170
3.5 Експліцитне правило монетарної політики як інструмент забезпечення стійкості та ефективності банківської системи	185
ВИСНОВКИ.....	202
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	209

ВСТУП

Фінансово-банківський сектор на сучасному етапі свого розвитку характеризується досить високими та багато в чому новими для нього ризиками. Великий вплив на сектор мають процеси глобалізації, що несуть як негативні, так і позитивні наслідки.

Значний вплив на діяльність банківського сектору має показник забезпеченості капіталом. Але однаковий обсяг капіталу не призводить до однакових результатів в різних банках, що особливо помітно при порівнянні ефективності банків з іноземним капіталом, державних та інших вітчизняних банків.

Банківська система може бути вразливою не лише до внутрішніх дестабілізуючих факторів, але і до впливу несприятливого зовнішнього середовища. Тому важливим є питання побудови ефективної превентивної антикризової моделі управління банківською системою, основою якої, з одного боку, має бути зважене управління банківським капіталом, активами та ризиками, з іншого – проведення динамічної політики Національного банку зниження ризиків в даній діяльності.

Для визначення обґрунтованих цін на продукти, які пропонуються фінансовими установами, все більшого значення набуває визначення факторів, що є найбільш впливовими, та на цій основі - застосування комплексних підходів до ціноутворення.

Низька конкурентоспроможність банківських та фінансових установ обумовлена багатьма факторами. Тому дослідження переліку цих факторів та виявлення на основі їх аналізу шляхів підвищення конкурентоспроможності є завданням сьогодення.

Необхідно враховувати, що результативність фінансової системи залежить не тільки від наявного потенціалу, а й від оптимального розміщення фінансових ресурсів, їх раціонального інвестування та ефективного використання. Всьому цьому передують впровадження та

використання сучасних технологій та методів діяльності в фінансовому середовищі. Тому написання даної роботи є актуальним як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

У світовій теорії та практиці проблемам банківського та фінансового сектору приділяється багато уваги. Серед праць зарубіжних вчених особливу увагу заслуговують праці Мишкіна Ф., Роуза П., Сміта Р., Фішера І., Шарпа С., Свенсена Д., Ламбена Ж.-Ж., Кампоса С., Неуела Ф., Вілсона Г., МакКалама В., Нельсона Е., Панзара Д., Тейлора Д., Негла Т., Холдена Р. Достатньо велику увагу зазначеним проблемам приділяють російські вчені, зокрема: Спіцин А., Моїсєєв С., Грядова О., Ковальов П., Лукашов А., Кудров В., Уткін Е. та інші.

Протягом останніх років проблеми розвитку фінансового сектору стали об'єктом дослідження багатьох українських вчених, серед яких, перш за все, необхідно назвати Єпіфанова А.О., Геєця В.М., Мороза А.М., Науменкову С.В., Примостку Л.О., Савлука М.І., Міщенко В.І. та інших.

Не дивлячись на достатньо високий рівень зарубіжних і вітчизняних наукових розробок з проблем розвитку фінансового сектору, ще не вирішеними залишається низка проблем щодо обґрунтування впливу сучасних технологій та методів на розвиток фінансової системи, структурної розбудови фінансового сектору в контексті вимог до забезпечення конкурентоспроможності та фінансової стійкості.

Мета роботи – дослідження теоретичних і практичних аспектів використання сучасних технологій у діяльності фінансових установ України.

Для досягнення поставленої мети дослідження було поставлено й вирішено такі теоретичні та практичні задачі:

- виявити вплив банківського капіталу на динаміку розвитку банківського сектору України;
- дослідити способи входження іноземного капіталу в банківський сектор країни;

- виявити, чи підтверджується гіпотеза про позитивний вплив концентрації на фінансову стійкість банківської системи;
- охарактеризувати ефективність функціонування банків, що перебувають у власності та/або під контролем держави;
- дослідити питання ціноутворення у банках і на цій основі запропонувати підходи до встановлення обґрунтованих цін з метою пропозиції конкурентоспроможних банківських продуктів;
- дослідити питання бюджетування в банках і страхових компаніях, виявити основні фактори, що впливають на цей процес;
- запропонувати підходи до побудови ефективної превентивної антикризової моделі управління банківською системою;
- розглянути сучасні методи управління кредитним ризиком;
- охарактеризувати специфіку діяльності дисконтних брокерів та електронних брокерських послуг, дослідити динаміку цін на такі послуги;
- обґрунтувати доцільність розробки для економіки України експліцитного монетарного правила для оцінки рівноважної динаміки грошової маси.

Об'єкт дослідження – сучасні технології та методи, що використовуються в сфері взаємодії учасників фінансової системи.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади використання сучасних технологій у діяльності фінансових установ України.

У процесі дослідження було застосовано такі загальнонаукові та спеціальні методи: структурно-логічний і семантичний аналіз; статистичний та структурного групування; кореляційно-регресійний аналіз; системного аналізу і синтезу, індукції і дедукції; наукової абстракції та порівняння.

Теоретичною базою та методологічною основою проведеного дослідження є наукові праці провідних вітчизняних і закордонних вчених з фінансів та банківської справи. Під час дослідження використовувалися матеріали офіційних сайтів різних міжнародних і вітчизняних організацій та банків, періодичні видання, праці вітчизняних та закордонних вчених.

Правове поле роботи забезпечили законодавчі та нормативно-правові документи з питань розвитку фінансової системи України.

РОЗДІЛ 1

ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ КАПІТАЛУ БАНКІВ НА РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1.1 Розвиток категоріально-понятійного апарату дослідження участі іноземного капіталу в банківській системі

Дослідження теоретичних основ функціонування банків з іноземним інвестором необхідно розпочинати з визначення понять «іноземний капітал», «іноземний банк», «банк з іноземним капіталом», основних причин та форм проникнення іноземного капіталу в банківську систему країни, класифікації банків з іноземним інвестором, впливу останніх на національні банківські системи.

На сьогодні існує достатньо підходів до визначення сутності банку з іноземним капіталом. Поняття «банк з іноземним капіталом» пов'язане з поняттям іноземного капіталу, оскільки передбачає участь останнього у формуванні такого банку. У загальному розумінні іноземний капітал являє собою капітал у всіх його формах (банківський і промисловий), що належить зарубіжним власникам. Аналіз теоретичних напрацювань зарубіжних та вітчизняних учених у напрямку визначення понять з даної тематики наведено у табл. 1.1.

Таким чином, проаналізувавши ряд визначень, що надають нам різні джерела, можна стверджувати, що поняття «банк з іноземним капіталом» та «іноземний банк» є нетотожними. Про це свідчить той факт, що дані поняття хоча й передбачають обов'язкову участь іноземних компаній (інвесторів) у статутному капіталі національних банків, але при цьому, банк з іноземним капіталом буде характеризуватися як банк, в якому іноземні компанії (нерезиденти) мають певну частку, а іноземний банк – як банк, який повністю належить іноземній компанії (іноземному інвестору).

Важливого значення при формуванні поняття банку з іноземним капіталом набуває дослідження питання про різновиди банків з іноземним інвестором у країні залежно від частки іноземних компаній в банку.

Таблиця 1.1 – Визначення понять «іноземний банк» та «банк з іноземним капіталом» у зарубіжних і вітчизняних джерелах

Джерело	Визначення
Большой экономический словарь (под ред. А. Н. Азрилияна) [3]	Іноземний банк – банк, капітал якого частково або повністю сформований за рахунок зарубіжних вкладників (власників); він контролюється та відповідає їх інтересам.
Энциклопедический словарь экономики и права [95]	Іноземний банк – банк, що визнається таким за законодавством іноземної держави, на території якої цей банк зареєстрований.
Универсальный бизнес-словарь [47]	Іноземні банки – банки, які повністю або частково належать іноземному капіталу. Діяльність таких банків у країнах, де вони розповсюджують свої операції, регламентується національним законодавством країни.
Закон України «Про банки і банківську діяльність» [68]	Банк з іноземним капіталом – банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 відсотків.
Закон України «Про режим іноземного інвестування» [72]	Іноземні інвестори – суб'єкти, які провадять інвестиційну діяльність на території України, а саме: - юридичні особи, створені відповідно до законодавства іншого, ніж законодавство України; - фізичні особи – іноземці, які не мають постійного місця проживання на території України і не обмежені у дієздатності; - іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації; - інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визнаються такими відповідно до законодавства України.
Законодавство США [106]	Іноземний банк – це банк, що діє відповідно до зарубіжного законодавства, або філія, відділення, представництво, що розміщені за межами країни.
Правила регулювання відповідно до «Investment Company Act 1940» [107]	Іноземний банк – банківська установа, що підпорядковується законам іншої країни.
Глосарій статистичних термінів [104]	Іноземний банк – банк, головний офіс якого знаходиться в іншій країні, ніж країна-місце знаходження банку.
Ohio Revised Code (США) [105]	Іноземний банк – будь-яка компанія, дочірнє відділення або афілійована компанія, що здійснює свою діяльність відповідно до банківського законодавства зарубіжної країни.
Інвестопедія [102]	Філія іноземного банку – тип іноземного банку, діяльність якого регулюється одночасно вітчизняними та зарубіжними нормами.

На сьогодні поширеним є поділ на дві основні групи – банки з часткою іноземних інвестицій менше 50 % та банки з часткою іноземних інвестицій більше 50 %. У даному аспекті постає проблема щодо визначення участі іноземних інвестицій у вітчизняних банках – або через частку іноземних інвестицій у статутному капіталі банків, або у пасивах банку, або у сукупних активах. Як показує світова практика, участь іноземних інвестицій в банківській системі країни часто визначається саме через їх частку в статутному капіталі банку. Одразу слід відзначити, що виходячи з цього здійснюється регулювання участі іноземних компаній у національних банківських системах з боку державного регулятора [8, 11, 98].

Розглядаючи дане питання, необхідною є градація банків з іноземним інвестором у національних банківських системах. Основними формами експансії іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему виступають прямі інвестиції (інвестиції у контрольний пакет акцій або створення дочірнього банку) і портфельні інвестиції (переважно з метою отримання прибутку). Звертаючись до законодавчого регулювання іноземного капіталу в банківській системі більшості розвинених країн, можна стверджувати наступне:

- частка в статутному капіталі банку до 10 % свідчить про здійснення портфельних інвестицій з боку іноземних інвесторів;
- частка в статутному капіталі банку на рівні від 10 до 50 % говорить про те, що іноземний інвестор володіє міноритарним пакетом акцій («неконтролюючим»), який не дозволяє йому прямо здійснювати управління банком;
- частка в статутному капіталі банку на рівні більше 50 % формує так званий «контрольний» пакет акцій іноземного інвестора та дає змогу йому здійснювати пряме управління банком (тобто через формування Спостережної ради банку тощо) [8, 91, 98].

Поряд з розглядом понять «банк з іноземним капіталом» та «іноземний банк» вважаємо за доцільне розглянути категорію «банку з псевдоіноземним

інвестором», оскільки в сучасних умовах розвитку країн, що розвивають банківську систему, зокрема й України, дане поняття є досить важливим. У силу того, що глобалізаційні процеси у світі набувають все більшого масштабу, значного поширення набуває розвиток офшорних зон у різних країнах. Офшорні компанії на сьогодні виступають одним з способів оптимізації оподаткування, тому їх участь в проникненні іноземних інвестицій у різні країни постійно зростає [40].

Для розуміння ролі офшорних зон надамо коротку інформацію щодо основних переваг створення офшорних компаній та груп офшорних зон, які набули поширення у світі.

Основними перевагами створення офшорних компаній виступають:

- лояльність державного регулювання;
- скорочення податкового тягаря;
- високий рівень банківської та комерційної таємниці;
- стабільність режиму та уникнення бюрократії;
- захист активів та мінімізація ризиків;
- анонімність реальних власників компанії;
- скорочення експлуатаційних витрат та ін. [41, 60].

Як бачимо, офшорні компанії приваблюють, перш за все, оптимізацією оподаткування та конфіденційністю. Даний факт підтверджується тим, що значна кількість банків в Україні має власників, що зареєстровані як офшорні компанії в інших країнах без розголошення кінцевих власників установи.

Відповідно до податкового оподаткування і структуризації міжнародного бізнесу офшорні компанії поділяють на декілька типів, характеристика яких наведена у табл. 1.2.

З табл. 1.2 видно, що існує вибір офшорних компаній, що залежить від режиму оподаткування та умов країни, в якій розміщується дана компанія.

В аспекті банків з іноземним капіталом офшорні компанії обов'язково мають місце, оскільки на сьогоднішній день велика кількість начебто «банків з іноземним капіталом» в країні належить вітчизняним власникам, які

зосередили свій капітал за кордоном, зокрема в країнах, що вважаються офшорними зонами.

Таблиця 1.2 – Типи офшорних компаній для податкового планування і структуризації міжнародного бізнесу [53, 60]

Тип офшорної компанії	Характеристика	Приклади країн
Компанії з дуже низьким або взагалі нульовим оподаткуванням	Дані компанії створюються в країнах, що незначно або повністю звільняють компанію від сплати будь-яких податків. Це здійснюється за умов, що управління компанією буде здійснюватися за межами території реєстрації і вона не матиме там джерел доходу. Досить часто такий тип компаній не надає фінансової звітності і відомостей про власників.	Країни «податкової гавані»: Панама, Сейшели, Беліз, Британські Віргінські острови, Кайманові острови, Панама
Компанії, які підлягають територіальному оподаткуванню	Компанії, які не мають прибутку місцевого походження, звільняються від сплати податків.	Гонконг
LLC (Limited Liability Company – товариство з обмеженою відповідальністю) і LLP (Limited Liability Partnership - партнерство з обмеженою відповідальністю)	Дані типи компаній мають переваги обмеженої відповідальності в поєднанні з принципами flow-through щодо цілей оподаткування (переклад прибутків та витрат компанії на партнерів). Прибуток у даному випадку розподіляється серед партнерів компанії пропорційно їх вкладенням, які підлягають оподаткуванню в країні їх проживання.	Великобританія, Шотландія
Компанії в офшорних зонах з гнучким і конкурентоздатним податковим режимом	Розташовані в країнах, які активно ведуть конкуренцію у справі залучення міжнародних компаній і приватних осіб вигідною політикою та можливостями податкового планування. До даного числа включаються й міжнародні холдингові компанії.	Кіпр, Великобританія, Португалія, Сінгапур, Австрія, Швейцарія, Люксембург, Нідерланди

Тому поряд з розглянутими вище поняттями будемо оперувати також поняттям «банк з псевдоіноземним інвестором», який являє собою банк, що прямо чи опосередковано належить або контролюється вітчизняними власниками.

Отже, підсумуємо поняття, які сформовані нами у вигляді табл. (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Класифікація банків з іноземним інвестором в Україні

Критерій класифікації	Види банків з іноземним інвестором в Україні				
	Банк без істотної участі іноземного інвестора	Банки з іноземним капіталом (за Законом України «Про банки і банківську діяльність»)			
		Банк з істотною участю іноземного інвестора	Банк під контролем іноземного інвестора	Іноземний банк	Банк з псевдоіноземним інвестором
Іноземний інвестор	1. Фізичні особи. 2. Юридичні особи, діяльність яких пов'язана з наданням фінансових послуг. 3. Юридичні особи, діяльність яких не пов'язана з наданням фінансових послуг.	1. Фізичні особи. 2. Юридичні особи, діяльність яких не пов'язана з наданням фінансових послуг.	Юридичні особи, діяльність яких пов'язана з наданням фінансових послуг (банк, фінансова компанія, фінансовий конгломерат тощо)	1. Фізичні особи. 2. Юридичні особи, діяльність яких пов'язана з наданням фінансових послуг. 3. Юридичні особи, діяльність яких не пов'язана з наданням фінансових послуг.	
Частка іноземного інвестора (пряма або опосередкована) в капіталі банку	Менше 10%	Від 10% до 50%	Більше 50%	Більше 10%	
Резидентність інвесторів, що приймають стратегічні рішення в банку та здійснюють фактичний контроль за їх виконанням	Резиденти	Резиденти. Нерезиденти лише мають вплив на прийняття рішень	Нерезиденти	Резиденти	
Приклад банків	Відсутня офіційна інформація	ПАТ «Дельта Банк», ПАТ АКБ «Індустріалбанк», ПАТ «Банк Золоті Ворота»	ПАТ Банк «Контракт», ПАТ Банк «Траст»	ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «ОТП Банк», ПАТ «Ерсте Банк»	ПАТ КБ «НАДРА», ПАТ КБ «Приватбанк», ПАТ КБ «Експобанк», ПАТ «ДІВІБАНК»

Остання із зазначених категорій (банк з псевдоіноземним інвестором) набуває особливої актуальності в питанні дослідження участі іноземного капіталу в банківській системі України. Події недавньої світової фінансової кризи 2008 р. та внутрішні економічні проблеми змусили власників деяких

українських банків зареєструвати частину свого капіталу через офшорні компанії, що надало нового статусу для існуючого в країні банку – банку з іноземним капіталом.

Характеристика понять «банк з іноземним капіталом», «іноземний банк» і «псевдоіноземний банк» відображена на рис. 1.1.

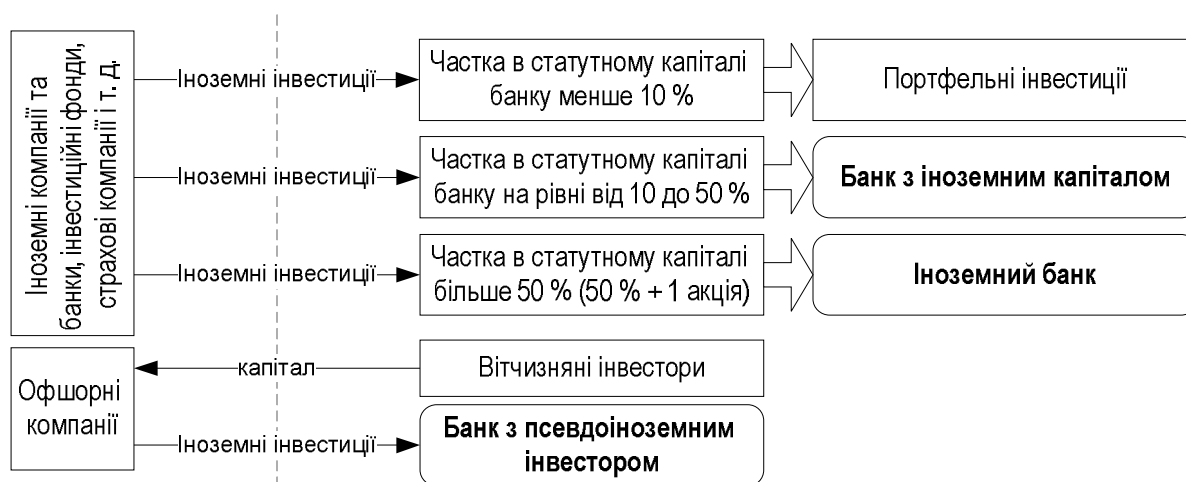

Рисунок 1.1 – Характеристика понять «банк з іноземним капіталом», «іноземний банк», «банк з псевдоіноземним інвестором» (авторська розробка)

Розглянуті вище поняття вважаємо основними в межах нашого дослідження. Однак, у світовій практиці розповсюдженим є й такий різновид банку з іноземним капіталом, як «мультинаціональний або транснаціональний банк». Дані поняття пов'язані з банками, діяльність яких виходить за національні межі і часто пов'язана з іншими фінансовими послугами, а не виключно з наданням класичних банківських послуг. Поняття транснаціонального або мультинаціонального банку пов'язані з поняттям глобалізації та міжнародними процесами у світі, оскільки передбачають діяльність на міжнародному рівні, тобто з охопленням економік та фінансових систем майже всіх регіонів і країн світу. Така діяльність передбачає отримання доходів за кордоном, а також географічну

диверсифікацію ризиків банку, створення складної системи корпоративного управління.

Додаткової уваги заслуговують і банки, в яких окремий іноземний інвестор має частку в статутному капіталі менше 10 % (банк без істотної участі іноземного інвестора). Відповідно до банківського законодавства більшості країн світу такий інвестор не має вирішального впливу на управління банківською установою і, як правило, за головну мету тримання такої частки акцій банку ставить отримання доходу у вигляді дивідендів. Ситуація змінюється, коли йдеться мова про «сімейний банк», коли інвестори з часткою в капіталі менше 10 % за рахунок прийняття спільних рішень можуть впливати на стратегічні питання щодо діяльності банку. Однак, така ситуація зустрічається дуже рідко і навіть за наявності 3-5 «портфельних інвесторів» в структурі власників банку, один може володіти контрольним пакетом та управляти установою самостійно без врахування голосів інших власників, частка яких в статутному капіталі є незначною. Однією з цілей володіння інвестором частки в статутному капіталі банку менше 10 % також може бути його бажання збільшити її розмір в майбутньому.

У теорії та на практиці існує ряд різновидів (підформ або способів) входження іноземного капіталу в банківський сектор країни, що є загальноприйнятими: створення дочірніх структур банка-нерезидента, відкриття філій та представництв, придбання контрольних або міноритарних пакетів акцій іноземними інвесторами [10]. Дані форми проникнення іноземного капіталу передбачають або створення нової структури в банківській системі країни (банку), або купівлю контрольного пакету акцій банку, що вже має сформовану та розгалужену філійну мережу та відповідну частку на ринку.

Характеристика різновидів (підформ або способів) входження іноземного капіталу в банківський сектор країни наведена у табл. 1.4.

Таблиця 1.4 – Способи входження іноземного капіталу в банківський сектор країни

Спосіб входження іноземного капіталу	Характеристика
Створення дочірніх структур банку-нерезидента	Дочірня структура банку-нерезидента – це формально незалежна структура, що має статус юридичної особи, однак її контрольний пакет акцій належить іншій (материнській) компанії (банку) [10,26].
Відкриття філій та представництв банків-нерезидентів	<p>Філія банку-нерезидента – це відокремлений структурний підрозділ банку-нерезидента (юридичної особи), що знаходиться за межами його розташування та виконує всі його функції (в т.ч. провадить банківську діяльність) [66,69].</p> <p>Представництво банку-нерезидента – це територіально-відокремлений структурний підрозділ банку-нерезидента, який не є юридичною особою та не здійснює банківську діяльність на території свого розташування. Основними функціями представництва є:</p> <ul style="list-style-type: none"> – присутність в зарубіжному фінансовому секторі, коли відкриття філії чи відділення банку є неможливим з певного ряду причин; – допомога своїм клієнтам у здійсненні бізнесу в зарубіжній країні; – збір фінансово-економічної інформації про країну розташування (ринкові, регулятивні, економічні та ін. умови здійснення банківської діяльності) [31, 71, 87].
Придбання контрольних або міноритарних пакетів акцій	<p>Контрольний пакет акцій – кількість акцій, що дає право акціонеру здійснювати вирішальний вплив на діяльність банку та приймати необхідні рішення. Як правило, складає 50 % плюс одна акція [37, 38, 67, 86].</p> <p>Міноритарний пакет акцій – кількість акцій, що не дозволяє акціонеру прямо впливати на управління банком; даний пакет є меншим за контрольний пакет акцій [8, 33]</p>

Відповідно до способів та форм проникнення іноземного капіталу в банківський сектор країни створюються різні види банків з іноземним інвестором, які можуть здійснювати свою діяльність на її території.

Класифікація видів банків з іноземним капіталом, які можуть здійснювати свою діяльність в країні розташування наведена на рис. 1.2.

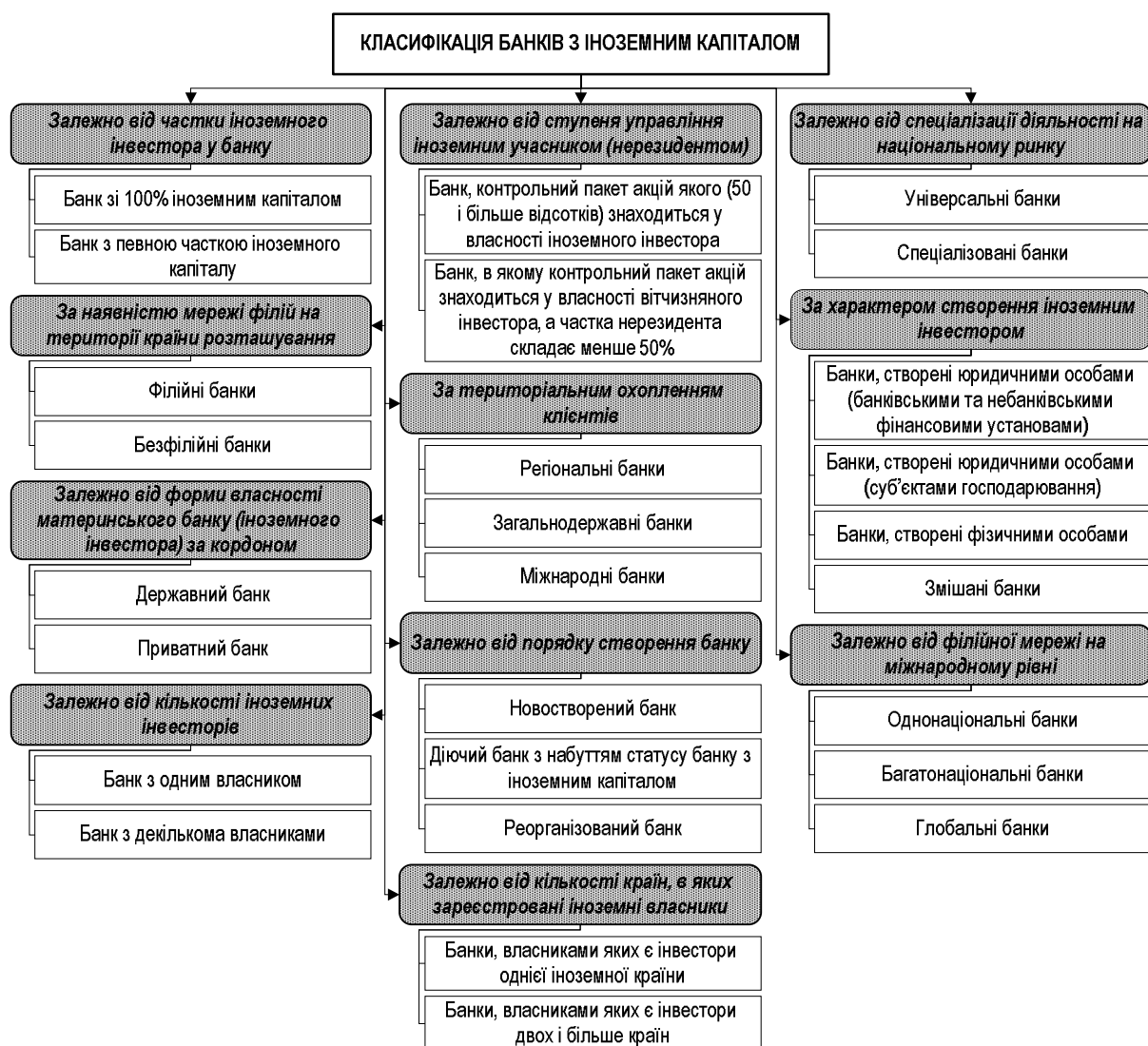

Рисунок 1.2 – Класифікація видів банків з іноземним капіталом (складено автором на основі [27, 90])

Як видно з рис. 1.2, існує велика кількість різновидів банків з іноземним капіталом, які можуть діяти на території приймаючої країни.

Вид банку з іноземним капіталом в країні базування визначається багатьма факторами:

- умовами входження іноземного капіталу в банківський сектор країни (або купівля діючого банку з набуттям останнього статусу з іноземним капіталом, або створення установи внаслідок об'єднання, злиття чи поглинання місцевого банку з банком-нерезидентом);

- метою діяльності іноземної корпоративної структури в країні базування – або зосередження діяльності на регіональному рівні (регіональні банки), або здійснення діяльності на території всієї приймаючої країни (загальнодержавні банки);

- обмеження з боку держави на частку іноземного капіталу в статутному капіталі місцевого банку (або банк, в якому контрольний пакет акцій у власності іноземного інвестора складає 50 % і більше, або банк, в якому контрольний пакет акцій знаходиться у власності вітчизняного інвестора, а частка нерезидента складає менше 50 %);

- кількістю іноземних учасників при створенні банку (або банк з одним власником, або банк з декількома власниками) і т.д.

Особливої уваги заслуговує розгляд банків з іноземним капіталом залежно від кількості країн, в яких зареєстровані іноземні власники. Відразу слід відмітити, що функціонування таких банків з позиції управління їх діяльністю та прийняття стратегічних рішень є досить складним. За умов володіння іноземними власниками з різних країн майже однаковою часткою в статутному капіталі банку виникають проблеми щодо співпадіння інтересів учасників щодо діяльності банківської установи. Досить поширеним є виникнення конфліктів між власниками через їх різне бачення ведення банківського бізнесу. Це ставить під загрозу досягнення бажаних показників діяльності банку, до складу власників якого входять інвестори з різних країн, і тому досягнення тих цілей, що ставлять перед собою іноземні власники, можливе лише за узгодженості їх дій та прийняття рішень в напрямку стратегії розвитку банківської установи на території країни-базування банку з іноземним капіталом.

Ще одним різновидом банків з іноземним капіталом, що потребує аналізу, є банки, що виокремлюються залежно від порядку створення банку. У даному аспекті слід враховувати декілька особливостей.

Перш за все, порядок створення нового банку, власниками якого є іноземні інвестори, залежить від країни, в якій відбувається входження

іноземного капіталу в банківську систему. Так, у країнах, що не відзначаються розвиненим банківським законодавством в галузі регулювання входження та діяльності банків з іноземним капіталом, як правило, процедура створення нового банку, який буде відразу мати статус з іноземним капіталом, є досить тривалою та складною. Тому поширеною практикою в таких країнах є скоріше ситуація, коли вже діючий банк набуває статусу юридичної особи, власниками якої є іноземні інвестори. Зміна статусу банку досягається за рахунок купівлі вітчизняних банків іноземними інвесторами, або ж за рахунок таких поширених способів входження іноземного капіталу в банківську систему країни, як злиття та поглинання. Відзначимо, що у високо розвинутих країнах процедури злиття та поглинання банків регламентуються та регулюються високоефективною та надійною нормативно-правовою базою. Саме це є причиною їх поширення у даних країнах в процесі участі іноземного капіталу в банківській системі.

Окрім традиційних видів банків з іноземним капіталом, що можуть здійснювати свою діяльність на території приймаючої країни, виділяють й окремі форми присутності іноземного капіталу в банківському секторі виключно в деяких країнах світу. До них належать:

- ~ агенції – підрозділи банків-нерезидентів, яким заборонено приймати депозитні вклади населення;

- ~ банки, створені за принципом консорціуму, – передбачають об'єднання кількох фінансових компаній та банків з метою здійснення великих за обсягом операцій;

- ~ міжнародні корпорації, які діють на підставі Закону Еджа (Edge Act Corporations) – створюються у межах Сполучених Штатів Америки (США) для проведення міжнародних операцій. Відповідно до даного закону банк має право створювати компанії в різних регіонах та містах за межами свого штату. Обов'язковою умовою створення такого виду компаній є здійснення банківської діяльності на міжнародному рівні, а не на внутрішньому. Міжнародні корпорації Еджа також здійснюють загальну

міжнародну банківську справу, пайові вкладення в акції та спеціалізоване фінансування;

банки з іноземним капіталом, які діють у зонах IBF (International Banking Facility), які виникли на території США у 1980 рр. Даним структурам заборонено здійснювати банківську діяльність всередині країни, вони мають право надавати послуги лише щодо прийняття строкових депозитів і надання кредитів іноземним суб'єктам господарювання та фірмам. Зони IBF є вигідними для банків, оскільки на них не поширюються резервні вимоги, федеральні обмеження на процентні платежі клієнтам-вкладникам [90].

На сьогодні значні переваги поряд з іншими банківськими структурами при входженні у банківський сектор приймаючої країни безумовно мають багатонаціональні та глобальні банки-нерезиденти, які мають широку мережу філій і відділень у різних країнах світу та залучають ресурси і здійснюють свої операції незалежно від країни розташування. Саме такі банки мають можливість обирати той чи інший вид іноземної банківської структури залежно від країни та регіону свого розміщення.

1.2 Обґрунтування та формалізація взаємозв'язку рівня концентрації капіталу в банківській системі України та її фінансової стійкості

На сучасній стадії економічного розвитку серед питань, що виникають під час процесів виведення України із фінансової кризи, важливе місце посідає завдання створення ефективною структури української банківської системи. Аналіз її структурних параметрів засвідчив, що кількість банків в українському банківському секторі є зовнішньою, що призводить до розпорошеності капіталу, збільшує загальні операційні витрати по банківській системі, знижує прибутковість банків. Вирішення цієї проблеми полягає у стимулюванні концентрації капіталу в національній банківській системі. Але

процеси концентрації можуть спричинити виникнення монополії у банківському секторі через зниження рівня конкуренції.

Пріоритетну роль у процесах концентрації капіталу банків має запозичення інституційної структури під час створення незалежними країнами власних банківських систем. Мається на увазі, що країни, які розвиваються, при формуванні власних банківських систем за зразок беруть структуру або найбільших торгово-економічних партнерів, або власних колишніх метрополій. Тобто за відповідними зразками будується інституційний каркас, визначаються межі концентрації фінансового ринку, встановлюються ключові норми економічної поведінки на фінансовому ринку для його суб'єктів.

З інституційної точки зору процес концентрації банківського капіталу описується відносно складніше, ніж звичайне вимірювання питомої ваги на банківському ринку перших трьох, п'яти та 20 банків та розрахунок відомих індексів концентрації (індекси Херфіндаля-Хіршмана, Лінда та ін.), які використовуються при проведенні аналізу конкуренції в межах стандартного кардиналістського підходу до антимонопольного регулювання. Межі концентрації, що встановлені у законодавстві, як правило, не співпадають з інституційними межами концентраційних процесів на ринку банківських послуг, особливо за умов інституційно несформованого економічного середовища України, де комерційні банки “природнім способом прагнуть до здійснення інституційного контролю над об'єктом кредитування” [13]. Це призводить до зниження рівня банківських трансакційних витрат під час здійснення банками своєї основної (в першу чергу, кредитної) діяльності. За таких умов відбувається певний розподіл прав власності, особливо при передаванні в управління банкам державних часток акцій товариств, з одночасним наданням кредитів та управлінням дебіторською та кредиторською заборгованістю. У той же час з'являються новітні неформальні інститути, такі як банківсько-промислові конгломерати, причому поняття “капітал банку” і “капітал групи” є доволі близькими за своїм економічним значенням, на відміну від фінансово-промислових груп і холдингів, де

подібний поділ капіталу, хоча і також дуже приблизно, проте можна провести. Це створює неоднозначні, досить мало досліджені процеси взаємозалежності і провокує майже не контрольований перелив капіталу з фінансового до торгово-промислового сектора, де наразі норма доходності вища, в тому числі й тіньового. Офіційні показники доходності більшості українських банків, що декларуються за податковим та за фінансовим обліком, дуже низькі. При цьому за своєю економічною суттю вони не відповідають дійсним результатам їх діяльності, консолідованих в межах зазначених неформальних інститутів. Це опосередковано підтверджує той факт, що процес поглинання і злиття дрібних банків, які практично не дають своїм власникам прибутку, на сьогодні майже не відбувається, а також про імпліцитні чинники корисності функціонування дрібних банків.

Отже, слід зазначити, що окрім *зовнішніх* інституційних меж концентрації банківського капіталу (регулятивних, законодавчих та ін.) та *внутрішніх*, що відображають становище банківської системи через взаємодію комерційних банків між собою, з суб'єктами реальної економіки – фізичними та юридичними особами, є й третій вид інституційних меж – *неформальні*. Їх можна певним чином формалізувати як неурегульовані законодавством обмеження рівня концентрації капіталу комерційних банків, що визначаються неписаними нормами і правилами, а також часто і “поняттями”, базуючись на яких великі акціонери-власники банків, банківські менеджери та державні службовці взаємодіють між собою, що здійснює суттєвий вплив на всю діяльність банківського сектора. Відповідно, вся сукупність пов'язаних між собою внутрішніх, зовнішніх і неформальних обмежень є багатофакторною інтегрованою системою інституційних меж концентрації капіталу, що постійно змінюється у часі, визначаючи можливі напрями розвитку банківського сектора, які знаходяться в межах визначених інституційних коридорів. Розширення або звуження таких коридорів залежить від чинників, що переважають у конкретний момент функціонування банківської системи країни.

У наукових дослідженнях взаємодії ринкової концентрації та конкуренції у банківському секторі можна виділити два домінуючі підходи – структурний та неструктурний (рис. 1.3).

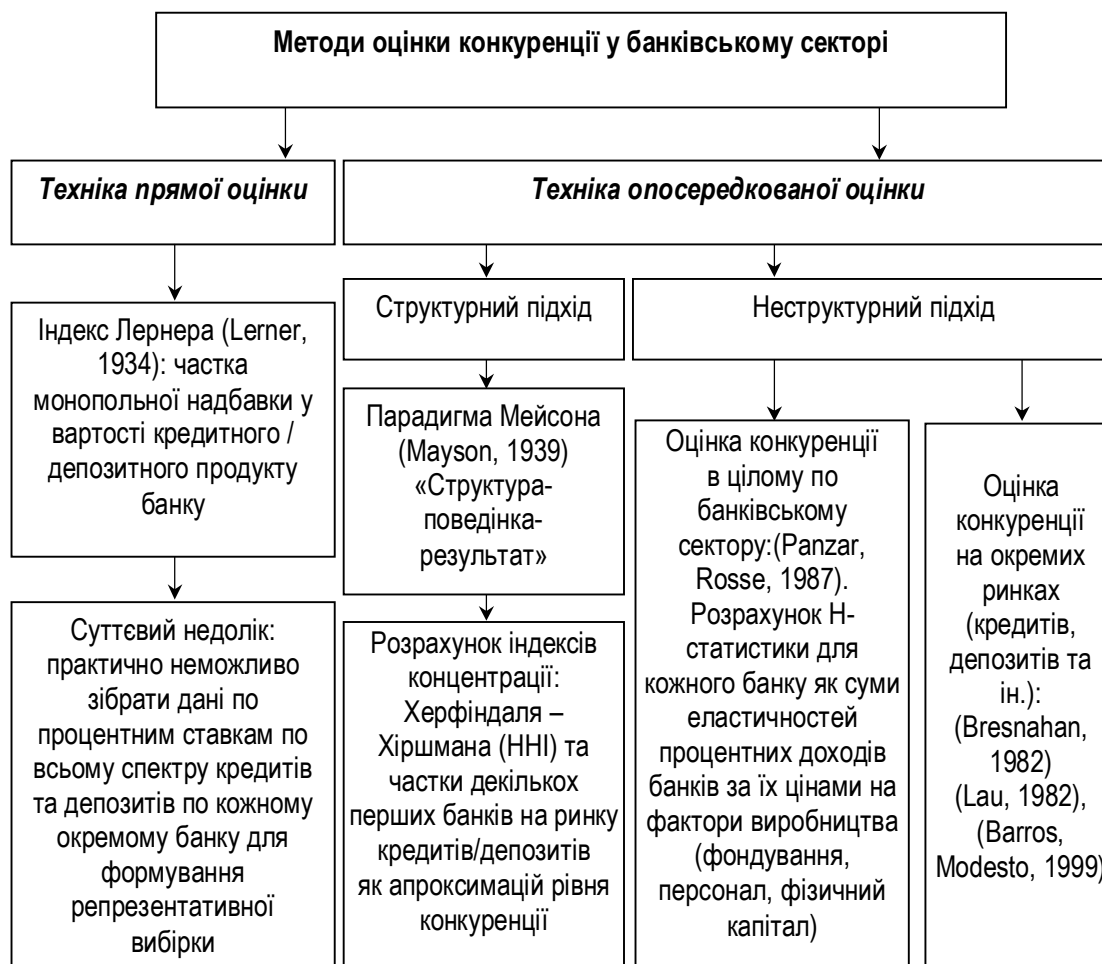

Рисунок 1.3 – Систематизація науково-методичних підходів до оцінки конкуренції у банківському секторі

В основі структурного підходу моделювання конкуренції лежить парадигма “Структура – Поведінка – Результат” (Structure – Conduct – Performance, SCP) та гіпотеза ефективності, а також інші формальні підходи з індустріальної теорії організацій. Парадигма SCP дозволяє знайти відповідь на питання: чи існує прямий зв’язок між структурою ринку, поведінкою

суб'єктів господарювання та результативністю діяльності даного ринку. У той же час гіпотеза ефективності перевіряє чи справді великі банки є причиною зростання ефективності ринку. Таким чином, основна ідея парадигми SCP полягає в тому, що підвищена концентрація у галузі призводить до менш конкурентної поведінки банків, що, в свою чергу, підвищує їх прибутковість (індекс Лернера підвищується). Таким чином, рівень конкуренції цілком обґрунтовано можна вимірювати через рівень концентрації у галузі. У роботі “Bank Concentration and Performance” [113] автори перевіряють справедливості даного підходу для банківського сектора. Вони досліджують взаємозв'язок між процесом консолідації у США та динамікою прибутковості банків за той самий період. На основі проведених досліджень у роботі зроблено висновок про те, що взаємозв'язок є значущим, причому він свідчить про тенденцію збільшення прибутковості зі зростанням концентрації. Результат виявився справедливим як на рівні окремих штатів, так і на рівні країни в цілому.

З метою подолання теоретичних та емпіричних недоліків структурних моделей дослідниками було розроблено *неструктурні моделі конкурентної поведінки*: модель Івата, модель Бреснахана, модель Панзарра-Росса. Такі нові емпіричні індустріально-організаційні підходи дозволяють виміряти рівень конкуренції та проаналізувати конкурентну поведінку банків, не використовуючи явну інформацію про структуру ринку.

Розглянемо неструктурні моделі більш детально.

Історично першою моделлю для дослідження банківського сектора стала модель Бреснахана. Основні припущення моделі:

- 1) банки пропонують диференційований продукт, тобто для кожного банку існує своя функція попиту на власні послуги, які при цьому є взаємозамінними;
- 2) кожен банк орієнтований на максимізацію власного прибутку, враховуючи дії конкурентів;

3) попит на послуги кожного банку залежить від їх цін, пропозицій його конкурентів та деяких екзогенних факторів.

При роботі з даною моделлю потрібно виразити в адекватному вигляді та оцінити функції попиту та витрат на послуги кожного банку, що дає можливість оцінити індекс конкурентної поведінки, який відображає взаємозалежність дій банків на ринку та визначити тип конкурентної взаємодії.

В межах даної моделі С. Дробишевський та С. Пащенко [24] дещо скоригували функцію попиту та функцію витрат та здійснили на цій основі оцінку інтенсивності банківської конкуренції у Російській Федерації в період з III кварталу 2000 р. по IV квартал 2004 р.

З. Фунгакова [108] використала більш простий підхід до вимірювання інтенсивності конкуренції. Вона ввела та оцінила функцію витрат кожного банку (дослідження було проведено на даних банків Російської Федерації в період 2001–2007 рр.). Використана функція є подібною до функції витрат моделі Бреснахана. Припустивши, що вартість послуг банку дорівнює відношенню валової виручки до сукупних активів, було розраховано індекс Лернера для кожного банку, за допомогою якого у порівнянні з іншими країнами змогла оцінити інтенсивність конкуренції. Також за допомогою регресійного аналізу оцінено вплив індексу Лернера на ряд змінних. У результаті цього було отримано наступні результати:

- консолідація банківського сектора може знизити конкуренцію (від'ємний значущий знак при індексі Херфіндаля);
- розміри банку впливають на його прибутковість (параболічна залежність - гілками параболи вниз - обсягу активів та прибутковості);
- даммі-змінні, що відповідають за тип власності банку виявилися незначущими (іноземні, державні та приватні банки не розрізняються в поведінці на ринку).

Найбільш популярним підходом до дослідження конкуренції у банківському секторі є модель Панзара-Росса [110]. У моделі

використовуються дані по кожному банку окремо (firm level data). Досліджується вплив зміни цін на фактори виробництва на виручку банку. В умовах ідеальної конкуренції виручка пропорційно зростає. Проте в неконкурентних умовах виручка буде падати. Недоліком моделі є те, що вона передбачає, що досліджувана галузь перебуває у стані довгострокової рівноваги, проте окремий тест дозволяє перевірити справедливість даної гіпотези. Основна ідея полягає у тому, що у стані рівноваги доходність активів не повинна залежати від вартості факторів виробництва.

В цілому можна констатувати, що в довгостроковій перспективі поведінка банків не може бути охарактеризована як монополія або ідеальна конкуренція. Частіше за все, в банківських системах спостерігається монополістична конкуренція. Випадки ідеальної конкуренції та монополії зустрічаються вкрай рідко та мають локальний і тимчасовий характер. Монополістична конкуренція, як правило, спостерігається серед крупних банків. Так, зростання банківської конкуренції спостерігається в міру глобалізації ринку. Найменший конкурентний тиск в банківському секторі – на місцевих ринках, на загальнонаціональному рівні він зростає і досягає свого максимуму на міжнародному ринку, де змагаються транснаціональні банки-гіганти.

Медіанні значення *H-statistics* по різним країнам світу наведені у табл. 1.5.

Для того, щоб проаналізувати конкуренцію у банківському секторі, необхідним є проведення всебічного аналізу структури ринку банківських послуг. У той час як надзвичайно концентровані ринки не обов'язково передбачають відсутність конкурентної поведінки, більшість вітчизняних та зарубіжних науковців сходяться у тому, що концентрація є однією із найважливіших детермінант конкуренції [93].

Аналізуючи наукові надбання в сфері дослідження взаємозв'язку між рівнем конкуренції та концентрації, можна виділити два основних підходи:

Таблиця 1.5 – Зіставлення банківської конкуренції у різних країнах світу на основі показника *H-statistics* [92, 100]

Регіон (країна)	<i>H-statistics</i>	Період спостережень	Розмір вибірки
Північна Америка	0,67	1994–2001	3 країни
- США	0,28		
- Канада	0,69		
Південна Америка	0,73	1994–2001	12 країн
- Бразилія	0,89		
- Аргентина	0,46		
- Чилі	0,82		
Східна Азія	0,67	1994–2001	6 країн
- Гонконг	0,91		
- Японія	0,17		
Південна Азія	0,53	1994–2001	3 країни
- Індія	0,38		
Західна Європа	0,67	1994–2001	14 країн
- Великобританія	0,58		
- Німеччина	0,48		
- Італія	0,47		
- Іспанія	0,28		
Східна Європа	0,68	1994–2001	7 країн
Південна частина Африки	0,58	1994–2001	5 країн

– згідно з першим підходом, більш концентрований ринок обумовлює більш низький рівень конкуренції, що призводить до негативного використання банками своєї ринкової сили (тобто монопольного або олігопольного становища);

– згідно з другим підходом (наприклад, за теорією суперечливості), за певних специфічних умов концентрація та конкуренція можуть співіснувати.

Співвідношення між концентрацією та конкуренцією в банківському секторі були ґрунтовно досліджені на прикладі багатьох країн. Результати даних досліджень засвідчили, що висока концентрація, як правило, зменшує конкуренцію у даному секторі. Враховуючи сучасну хвилю злиттів та поглинань на ринку банківських послуг ЄС і в очікуванні тривалої та

прискореної консолідації, значної уваги заслуговує питання конкурентних умов на ринках банківських послуг ЄС, особливо на місцевих та роздрібних ринках. Зокрема, питання ставиться так: чи може концентрація ринку вплинути на поведінку банку або на рівень конкуренції? Теоретичні аспекти відносин між структурою ринку та поведінкою банків досить детально розглянуті, зокрема, у моделі Панзара-Росса.

У той же час парадигма “Структура – Поведінка – Результат” прагне оцінити можливий вплив кількості банків та концентрації банківського ринку на конкуренцію [42]. Проте кількість банків, як характеристика структури ринку, є дуже обмеженим показником. Емпіричні дослідження стосовно впливу структури ринку на поведінку банків досить рідко зустрічаються у науковій літературі. Для дослідження цих відносин використовують показники *H*-статистики та індекси концентрації, які є відображенням поведінки і пов’язані з індикаторами конкуренції. Розглядаючи дані показники разом із абсолютною кількістю банків, можна скласти уявлення про структуру ринку банківських послуг. Вплив даних двох показників ринкової структури на конкуренцію у банківському секторі більш помітний, коли використовується велика кількість індексів концентрації (за різними параметрами). Це підтверджується спостереженням, що кілька великих банків (картель) можуть обмежити конкуренцію і що велика кількість конкурентів у секторі не є гарантією існування ринкової конкуренції.

Розглянемо більш детально методи оцінки рівня концентрації на ринку банківських послуг.

Конкурентні умови функціонування банківської системи багато у чому схожі до функціонування й інших галузей економіки, тому для оцінки рівня її концентрації ми можемо використати коефіцієнти та показники, що були розроблені економістами для інших галузей.

Варто зауважити, що найбільш поширеними показниками оцінки концентрації ринку безпосередньо є [23]:

- ***індекс ННІ (індекс Херфіндаля-Хіршмана):***

$$HHI = \sum_{i=1}^n s_i^2, \quad (1.1)$$

де HHI – індекс Херфіндаля-Хіршмана;

s_i – частка i -го банку на ринку;

n – кількість банків на ринку.

- *індекс концентрації:*

$$CR_k = \sum_{s=1}^k s_i, \quad (1.2)$$

де CR_k – індекс концентрації;

k – кількість найбільших банків (3, 4, 5, 10).

Окрім даних показників, з метою оцінки ступеня ринкової концентрації використовується індекс Розенблюта та індекс загальної галузевої концентрації [43].

Для проведення кількісної оцінки концентрації в банківському секторі частіше всього використовується *індекс Херфіндаля-Хіршмана (HHI)*, використання якого дає змогу проаналізувати ситуацію у всьому секторі, чого не дає індекс концентрації. Значення індексу HHI може бути в діапазоні від 0 до 10 000. Близькість значення до 0 свідчить про низьку концентрацію, у випадку наближення значення до 10 000 на ринку спостерігається надмірна монополізація. Граничним значенням індексу Херфіндаля-Хіршмана, за якого рівень монополізації вважається безпечним, є 1 000.

Розглянемо економічний зміст даного індексу:

- зростання індексу свідчить про зростання концентрації банків на певному ринку;
- низьке значення індексу свідчить про рівномірний розподіл часток ринку серед функціонуючих на ньому банків;

– злиття дрібних банків не призводить до суттєвого зростання індексу, а злиття двох великих банків, особливо при загальній невеликій кількості банків, може призвести до різкого зростання індексу (на 500-700 пунктів або більше).

Індекс Херфіндаля-Хіршмана відрізняється чутливістю до неоднорідності розподілу часток ринку та низькою чутливістю до скорочення або збільшення кількості банків у секторі зі значною кількістю банків і до реорганізації малих банків [23]. Зазначені характеристики визначають придатність даного коефіцієнта до використання на практиці на сучасному етапі розвитку банківської системи України. Проте нижня межа нерівності $1/n < HHI < 10\,000$ (де n – кількість банків на ринку), що відображає межі значення цього показника, не є постійною, що не дає можливості провести порівняльний аналіз з іншими країнами. Для уникнення даного недоліку необхідні додаткові перетворення з метою приведення значень показника HHI в межі від 0 до 10 000.

Деякі автори [62] пропонують наступний коефіцієнт :

$$I = \frac{n + HHI - 1}{n - 1} \quad (1.3)$$

Наближення його значення до 1 свідчить про зростання концентрації ринку. **Індекс концентрації** дає змогу врахувати концентрацію сектора за найбільшими банками, залишаючи поза увагою вплив дрібних та середніх банків. Значення індексу, розраховане для концентрації капіталу, та яке менше ніж 0,45, свідчить про низький рівень концентрації, значення більше 0,75 визначає високий рівень концентрації капіталу на банківському ринку. В американській практиці значення показника CR_4 понад 0,75 є підставою для застосування обмежень на об'єднання компаній. У випадку аналізу індексу CR_k за прибутком, доходами, активами або кількістю персоналу у банківському секторі аналізують його динаміку, у випадку необхідності проводиться порівняльна характеристика з іншими країнами, бо граничних

інтервалів для таких показників не встановлено. Головним недоліком індексу CR_k є відсутність врахування розбіжності значень часток ринку. Проте, незважаючи на це, зазначений індекс успішно використовують як орієнтовний індикатор відсутності або присутності домінуючих суб'єктів ринку [43].

Варто зауважити, що одним із ключових факторів визначення структури ринку є кількість банків у секторі. Вплив вищезазначеного фактора дає змогу врахувати *індекс Розенблюта (RI)*:

$$RI = \frac{1}{2 \cdot \sum_{i=1}^n (i \cdot s_i) - 1}, \quad (1.4)$$

Значення даного індексу знаходиться в межах $[0:1]$. Даний індекс достатньо чутливий до частки малих банків на ринку, оскільки в даному випадку відбувається зважування частки ринку на місце банку (чим більша частка, тим менше (вище) місце). Значення даного показника лежать в межах від $1/n$ до 1. Залежність між значенням показника та рівнем концентрації ринку прямопропорційна.

Загальний коефіцієнт галузевої концентрації [58] (*CCI*) також досить широко використовується в практиці оцінки рівня концентрації ринку. Даний коефіцієнт поєднує особливості індексу концентрації та індексу Херфіндаля-Хіршмана. Зазначене поєднання дає змогу проаналізувати співвідношення між зміною ринкових часток та абсолютною ринковою вагою найбільшого банку.

$$CCI = s_1 + \sum_{i=2}^n s_i^2 (1 + (1 - s_i)), \quad (1.5)$$

$$0 < CCI \leq 1. \quad (1.6)$$

Значення даного коефіцієнта, рівне 1, характерне для повної монополії.

На думку К. В. Павловської [62], аналіз концентрації банківського ринку в Україні варто здійснювати у розрізі кредитних, депозитних операцій банків, активів та фінансового результату банків.

Розрахункові значення розглянутих показників концентрації банківського ринку наведено у табл. 1.6.

Таблиця 1.6 – Значення коефіцієнтів концентрації банківського ринку України за 2006–2011 рр. [62]

Показники концентрації ринку	Сектор ринку	За станом на початок року					
		2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	2	3	4	5	6	7	8
Індекс концентрації (10 банків), %	Активи	53,79	52,36	49,68	52,04	53,19	53,87
	Депозити	56,31	51,94	49,98	50,05	53,84	54,08
	Позички	54,20	55,16	52,77	54,13	56,71	56,42
	Фінансовий результат	56,19	59,62	64,23	58,64	–	–
Індекс Херфіндаля- Хіршмана (ННІ)	Активи	389,89	372,85	346,22	354,00	375,03	407,34
	Депозити	463,47	415,26	386,68	401,08	453,98	486,10
	Позички	416,39	427,45	385,92	378,59	412,35	460,16
	Фінансовий результат	799,92	513,02	816,47	704,54	–	–
Коефіцієнт I	Активи	0,0331	0,0316	0,029	0,0301	0,0321	0,0352
	Депозити	0,0405	0,0358	0,0331	0,0348	0,04	0,0431
	Позички	0,0357	0,037	0,033	0,0325	0,0358	0,0406
	Фінансовий результат	0,0743	0,0457	0,0763	0,0653	–	–
Індекс Розенблюта	Активи	0,0237	0,0238	0,024	0,0251	0,0261	0,0253
	Депозити	0,0263	0,0242	0,0232	0,0232	0,0243	0,0247
	Позички	0,0241	0,0258	0,0258	0,0267	0,0283	0,0275
	Фінансовий результат	0,0402	0,0275	0,0299	0,0267	–	–
Загальний індекс галузевої концентрації	Активи	0,1583	0,1527	0,1442	0,141	0,1528	0,1716
	Депозити	0,1793	0,1741	0,1672	0,1758	0,1881	0,2042
	Позички	0,1651	0,1694	0,1505	0,1701	0,1605	0,1916
	Фінансовий результат	0,2811	0,1925	0,2859	0,2524	–	–

Як видно з таблиці 1.6, рівень концентрації вітчизняної банківської системи є низьким. Протягом періоду, що аналізується, частка трьох найбільших банків на сегменті активів не перевищила 30 %. Значення індексу CR_3 для даного сегмента зменшилося з 26,2 у 01.01.2006 до 23,3 % на 01.01.2010, а вже на початку 2011 р. значення індексу склало 26,1 %, що є свідченням низького рівня концентрації ринку.

Однак, аналізуючи результати розрахунку індексу концентрації за період 2006–2010 рр., на 10 найбільших банків припадає більше 50 % активів, позичок, депозитів та фінансових результатів вітчизняної банківської системи.

Інша група показників – *індекси Ганнаха та Кея* (7), *U-індекс* (8) та *індекс Хауса* (9) – дозволяє порівняти вплив малих та найбільших банків на ринкову концентрацію завдяки маніпулюванню ступенем (α чи a) частки ринку окремих банків [97].

$$HKI = \left(\sum_{i=1}^n s_i^\alpha \right)^{\frac{1}{1-\alpha}}, \quad \alpha > 0, \alpha \neq 1 \quad (1.7)$$

$$U = \left(\sum_{i=1}^n s_i (s_i n^{(a-1)/a}) \right)^a, \quad (1.8)$$

$$H_m(\alpha, \{s_i\}) = \sum_{i=1}^n s_i^{2 - (s_i(HHI - s_i^2))^\alpha}, \quad (1.9)$$

де HKI – індекс Ганнаха та Кея;

U – U -індекс;

H_m – індекс Хауса;

α та a – показники ступеня, які дозволяють порівняти вплив малих та великих банків на значення індексів.

Л. В. Жердецька розрахувала індекс Ганнаха та Кея та побудувала відповідну криву (рис. 1.4).

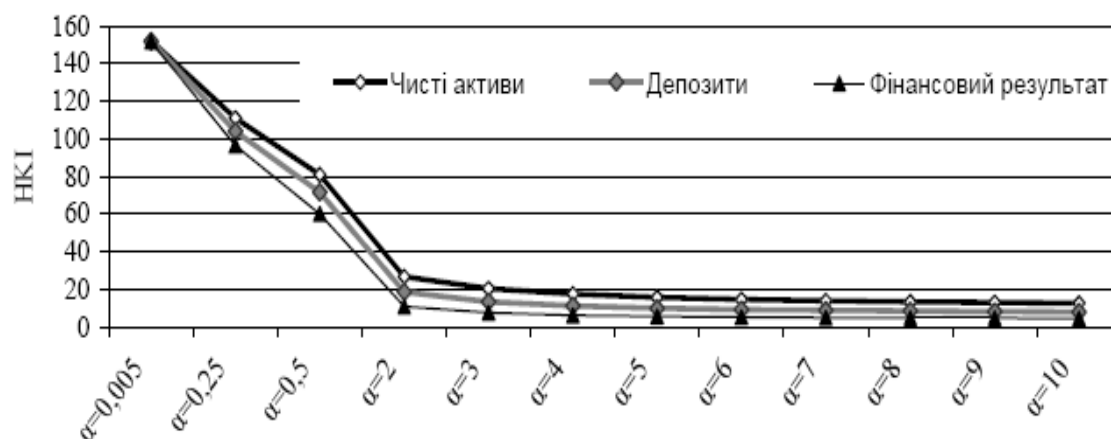

Рисунок 1.4 – Індекс Ганнаха та Кея (НКІ) для різних значень α на окремих сегментах банківського ринку України в 2007 р. [29]

Як видно з рис. 1.4, врахування впливу малих банків (найменші значення α) за рахунок великої кількості банківських установ у галузі приводить до майже однакового рівня концентрації на всіх сегментах, однак збільшення α спричиняє зниження показника. Слід зазначити, що для фінансового результату зниження при переході від $\alpha = 0,5$ до $\alpha = 2$ є максимальним порівняно з іншими показниками. Разом з тим при зростанні показника α ринкова значущість великих банків на окремих сегментах дещо вирівнюється. Результати розрахунків та аналізу використаних у дослідженні показників з різною чутливістю свідчать, по-перше, про незмінний характер кривої загальних активів протягом періоду, що досліджується; по-друге, про незначне зменшення концентрації на ринку депозитів фізичних осіб; по-третє, про збільшення сконцентрованості фінансового результату банків.

У вищезазначеній науковій праці також було розраховано індекси Хауса та U-індекс (рис. 1.5).

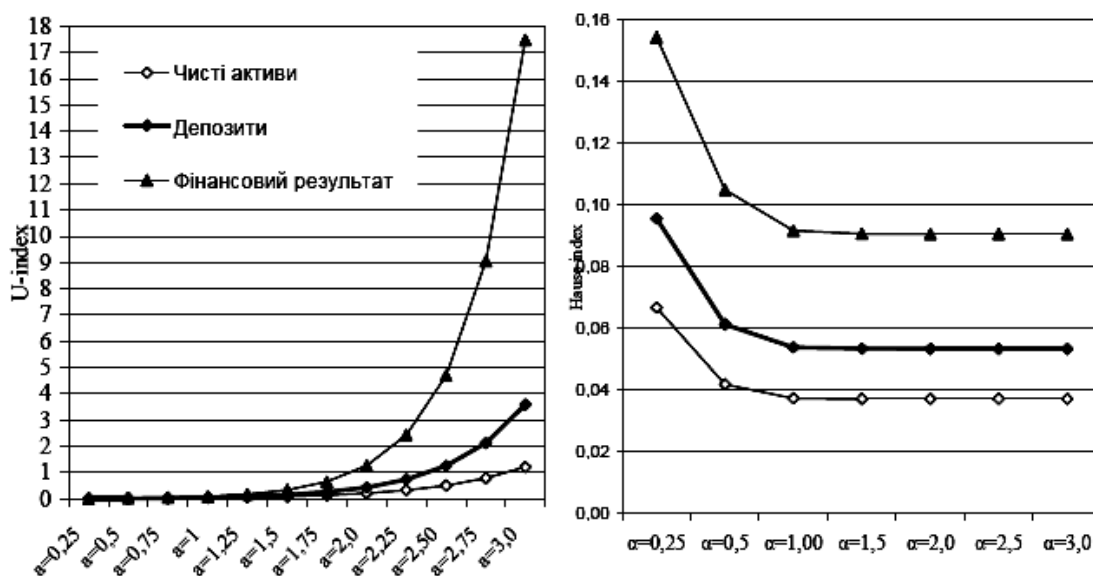

Рисунок 1.5 – U -індекс та Індекс Хауса для різних значень α на окремих сегментах банківського ринку України в 2007 р.

Варто зазначити, що U -індекс дозволяє помітити значне збільшення сконцентрованості чистого прибутку, що визначається, перш за все, розбалансованістю ринкових часток.

Як і попередній показник, U -індекс та індекс Хауса демонструють тенденцію випереджаючого реагування концентрації чистого прибутку на нерівність ринкових часток.

Окрему групу показників концентрації становлять *Entropy-індекс* [97], при розрахунку якого здійснюється логарифмування банківської частки ринку зі знаком мінус, таким чином зменшується вагомість ринкових часток крупних банків та посилюється значущість малих. *Індекс Лінда* [52] дає змогу визначити межі олігопольного становища ринку та кількісно узгоджує вимірювання концентрації та існуючу структуру ринку.

Зазначені індекси розраховуються за наступними формулами:

$$E = -\sum_{i=1}^n s_i \log_2 s_i, \quad (1.10)$$

$$IL = \frac{1}{K(K-1)} \cdot \sum_{i=1}^n Q_i, \quad (1.11)$$

$$Q_i = \frac{s_i}{i} \div \frac{s_k - s_i}{k-1} \quad (1.12)$$

де E – Entropy-індекс;

IL – індекс Лінда;

i – кількість лідерів-конкурентів серед крупних конкурентів;

K – кількість крупних конкурентів (від 2 до n);

Q_i – співвідношення між частками конкурентів та середньою часткою ринку.

Розрахунок даних показників для вітчизняної банківської системи наведений у табл. 1.7.

Як видно з таблиці 1.7, максимальне значення Entropy-індексу зросло протягом 2004-2008 рр. та було наслідком зростання кількості банків на фінансовому ринку. На фоні такого зростання достатньо помітним є підвищення рівня концентрації фінансового результату серед найбільших банків.

У наукових працях наводяться розрахунки індексу Лінда за розміром активів (через схожість ситуацій на інших секторах ринку) та для чистого прибутку (фінансового результату). У табл. 1.6 наведено результати розрахунку Індексу Лінда для 10 найбільших банків. Наведені розрахунки свідчать про те, що банківський ринок не можна віднести до олігополії, тільки за рівнем концентрації фінансового результату його можна назвати “нечітко олігопольним”. Разом з тим ринок банківських послуг можна класифікувати як монополістичний (недосконала конкуренція) з окремими ознаками олігополії, через те, що прибуток є результатом домінуючої діяльності банку на окремих сегментах банківського ринку.

Таблиця 1.7 – Динаміка показників концентрації на окремих сегментах банківського ринку України в 2003–2007 рр. [29]

Показники концентрації ринку	Сектори ринку	Станом на 1 січня				
		2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Entropy-індекс	Максимальне значення	7,098032	7,139551	7,209453	7,228819	7,257388
	Активи	5,634579	5,636355	5,621025	5,589664	5,574703
	Депозити	5,039324	5,14942	5,160938	5,228475	5,252984
	Фінансовий результат	5,761209	5,657713	5,234995	5,569892	4,718636
Індекс Лінда	Активи	>10	>10	>10	>10	>10
	Фінансовий результат	>10	>10	>10	>10	=10

Наведені вище показники концентрації свідчать про незначну концентрацію банківського ринку України, яка залишалася стабільною до настання світової фінансової кризи (протягом 2004-2007 рр.). В результаті аналізу проведених наукових досліджень виявлено тенденцію до вирівнювання концентрації на окремих ринках банківських послуг. Зокрема, ринок банківських послуг фізичним особам характеризується вищим рівнем концентрації порівняно з ринком послуг корпоративним клієнтам. Окрім цього, переважну частку прибутку отримують великі банки, що дає підстави стверджувати про олігополістичний характер банківського сектора України. Значення індексів концентрації свідчать про зосередження банківських активів на окремих сегментах ринку банківських послуг, але не дають змоги зробити кінцевий висновок про конкурентне становище на банківському ринку. Високий рівень концентрації ще не є прямим свідченням відсутності конкуренції між найбільшими банками.

Проаналізуємо вплив концентрації та конкуренції у банківському секторі на його фінансову стійкість.

Зважаючи на нещодавню хвилю консолідації у європейській банківській системі, зростає актуальність дослідження впливу банківської концентрації на загальну стійкість банківської системи.

Концентрація капіталу тісно пов'язана із фінансовою стійкістю банківської системи та є її автоматичною реакцією на кризові явища. При зниженні фінансової стійкості банківської системи відбувається збільшення концентрації капіталу (рис. 1.6). Зокрема, криза 2008 р. виникла на тлі низького рівня концентрації власного капіталу банків та змусила найбільші банки досить швидко наростити капітал, що в результаті призвело до зростання індексу Херфіндаля-Хіршмана майже у 2 рази. Подібна тенденція обумовлена загостренням конкурентної боротьби у кризові періоди. У той же час ми не можемо говорити про наявність чіткого зворотного зв'язку, оскільки постійне нарощування концентрації капіталу у банківській системі призводитиме до зниження загального рівня конкуренції, олігополізації та навіть монополізації ринку банківських послуг.

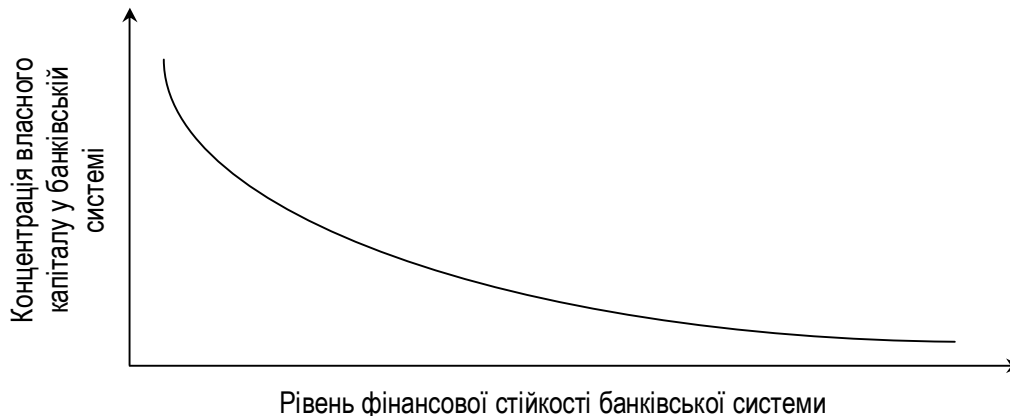

Рисунок 1.6 – Залежність концентрації банківського капіталу від рівня фінансової стійкості банківської системи

Аналіз динаміки показників концентрації банківської системи України та його зв'язок з показником фінансової стійкості банківської системи доводить наступне – вплив концентрації на стабільність банківського сектору неоднозначний на протязі 2006-2011 років (рис. 1.7).

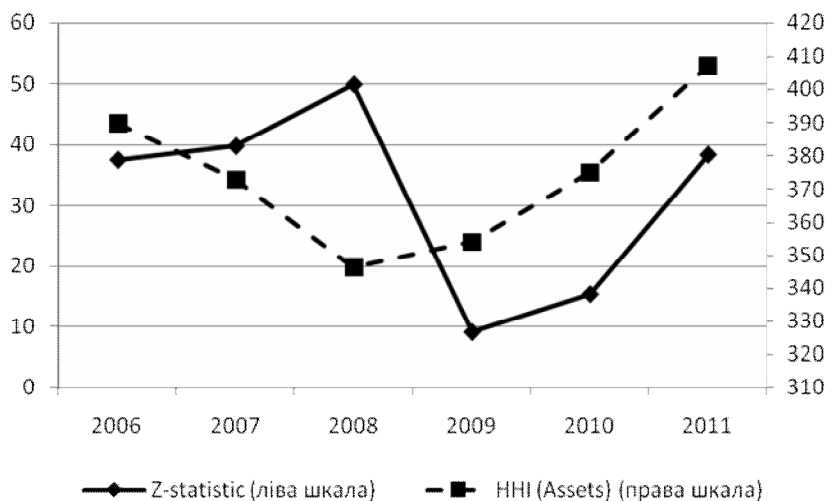

Рисунок 1.7 – Динаміка показників концентрації (ННІ по активах) та показника фінансової стійкості банківської системи (Z-statistic)

Досліджуючи літературу в розрізі аналізу співвідношень концентрації банківського сектору, та емпіричні дослідження можемо визначити існування двох протилежних гіпотез:

1. Концентрація має позитивний вплив на фінансову стійкість банківської/фінансової системи, в якості прикладу можна привести роботу [101], де визначено помірне зростання показника стійкості фінансової системи, запропонованого авторами зі зростанням рівня концентрації фінансової системи. Теоретичним підґрунтям може слугувати думка про те що більш концентровані системи є більш стабільними зважаючи на відсутність необхідності ризикувати задля отримання більшого рівня прибутків, крім того прибічники зазначеної думки приводять приклад Канади, де спостерігається значний рівень концентрації банківської системи і при цьому відсутні суттєві кризові ситуації. Крім того, в США, змінилася концепція розвитку банківської системи з орієнтації на конкуренцію, на концепцію “Concentration stability” (“Стабільність через концентрацію”).

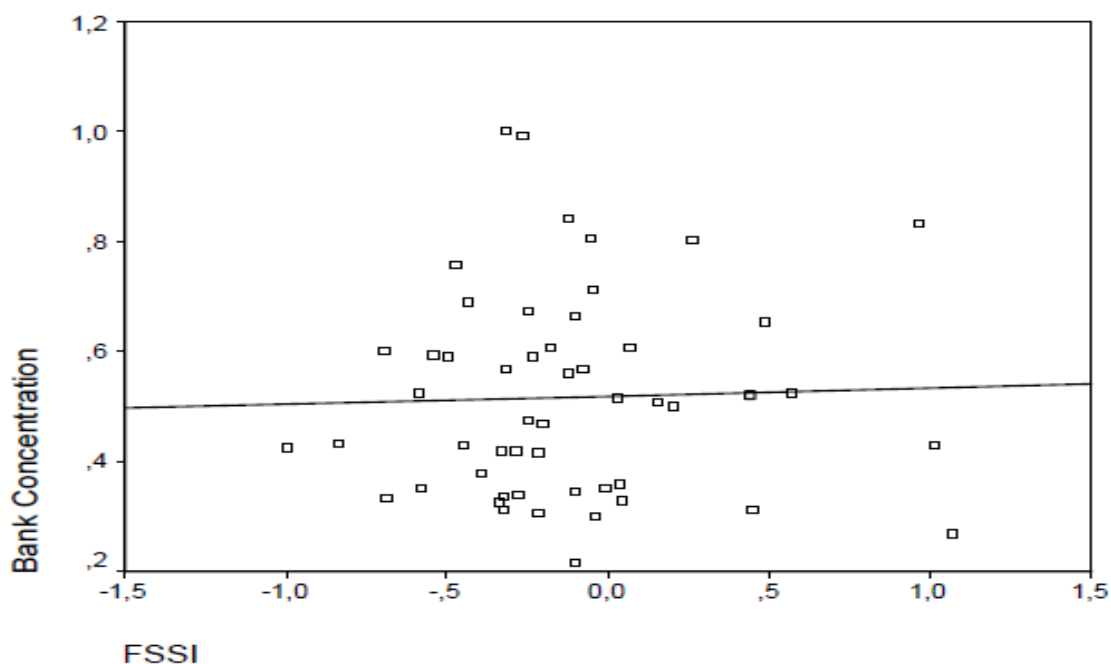

Рисунок 1.8 – Взаємозв’язок показників концентрації та показника стійкості фінансової системи по 53 країнам [101]

2. Концентрація має негативний вплив на стійкість в банківській системі, в якості прибічників можна привести приклад роботи [96], теоретичним підґрунтям слугує думка про те, що користуючись монополістичною або олігополістичною ситуацією в банківській системі банки починають підвищувати ставки відсотків по кредитах, які в свою чергу підвищують ризики портфелю кредитів через несприятливий відбір (гірші проекти фінансуються) і моральний ризик.

Враховуючи настання кризи в банківському секторі в аналізованій проміжок часу доцільно проаналізувати вплив концентрації активів в банківському секторі України на його фінансову стійкість. В якості показника стійкості взятий показник Z-statistic, який використовувався в роботі [96] для аналогічних цілей виявлення взаємозв’язку між показником фінансової стійкості та рівнем концентрації капіталу в банківській системі.

Проаналізувавши визначений проміжок часу з 2006 по 2011 рр. можемо зробити висновок про доцільність поділу цього проміжку на дві частини:

- до світової фінансової кризи (2006-2008 рр.);
- після світової фінансової кризи (2008-2011 рр.).

Отримали наступні залежності:

1) в період 2006-2008 рр. в Україні спостерігалось падіння рівня концентрації активів в банківській системі, а також негативний вплив концентрації на фінансову стійкість (коефіцієнт кореляції має від'ємне значення і становить $-0,9745$);

2) в період 2008-2011 рр. в Україні спостерігається підвищення рівня концентрації активів та зміна знаку впливу, концентрація стала позитивним фактором стабілізації банківської системи і підвищення її показника стійкості (коефіцієнт кореляції становить $+0,9806$).

Враховуючи висхідну тенденцію, вдалося побудувати регресійну залежність між показником фінансової стійкості банківської системи (*Z-statistic*) та показником концентрації активів за Херфендалем-Хіршманом (HHI_{Act}):

$$Z-statistic = -192,18 + 0,56 HHI_{act}. \quad (1.13)$$

Залежність є значущою, показник детермінації R^2 складає 96,15%, а показник F-статистика (24,98) перевищує критичне значення.

Показник фінансової стійкості банківської системи (*Z-statistic*) був розроблений А. Роєм [111]:

$$Z_t = \frac{\overline{ROA_t} + \frac{OC_t}{TA_t}}{\sqrt{\sigma^2(ROA_t)}}, \quad (1.14)$$

де \overline{ROA} – ковзне середнє значення рентабельності активів банків за 2 роки;

ROA_t – прибутковість активів банківської системи в квартал t ;

OC – сукупний власний капітал по банківській системі;

TA – сукупні активи банківської системи;

$\sigma^2(ROA)$ – дисперсія показника ROA ;

t – період часу (квартал), за який беруться показники.

Сутність цього показника полягає у наступному: якщо імовірність того, що можливі збитки банківської системи внаслідок внутрішніх або зовнішніх шоків не перевищать її власний капітал, максимальна, то така банківська система може бути визнана фінансово стійкою.

Показник *Z-statistic* може використовуватися як щоквартальний індикатор, зростання якого відображає підвищення фінансової стійкості банківського сектора у квартал t , і, навпаки, зниження означатиме погіршення стійкості.

Як бачимо, даний індикатор може використовуватися для діагностики стійкості банківської системи в короткостроковому періоді (поквартально). При цьому спостерігається пряма залежність: збільшення значення даного індикатора свідчить про підвищення фінансової стійкості банківської системи в аналізованому періоді, і навпаки – зниження даного показника дає змогу стверджувати про зниження рівня стійкості за квартал.

Стосовно порогового значення даного показника у експертів немає єдиної думки. Більше того, очевидно, що для різних країн ці значення можуть відрізнятися.

Таким чином, можемо констатувати підтвердження для України на поточний момент часу гіпотези про позитивний вплив концентрації на фінансову стійкість.

1.3 Оцінювання фінансових результатів діяльності банків з державною участю порівняно з результатами діяльності приватних банків в Україні

Основним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність банків в Україні, є Закон України «Про банки та банківську діяльність». Саме цей Закон врегульовує процедури створення державних банків, регламентує порядок та принципи формування органів управління ними, визначає істотну участь держави в статутному капіталі таких банків, не виключає можливість націоналізації приватних банків та перехід у приватну власність державних банків.

В той же час, сформована в Україні законодавча база не регламентує чітко функції державних банків, сферу їх діяльності, принципи функціонування та в цілому однозначно не визначає сутність державних банків.

Зважаючи на зростання частки державного капіталу у вітчизняній банківській системі (рис 1.9), така законодавча та термінологічна неузгодженість суттєво ускладнює розуміння як науковцями, так і практиками справжньої ролі та функціонального призначення державних банків у вітчизняній банківській системі.

Як видно з рис. 1.9, суттєве зростання частки державного капіталу у банківській системі України припадає саме на період розгортання світової фінансової кризи (2008-2009 рр.). Дійсно, внаслідок загострення кризових явищ близько 27 приватних банків були визнані проблемними, що зумовило жорстку реакцію Національного банку України в контексті відновлення стабільності та фінансової стійкості цих банків.

В результаті у більшості із цих банків було введено тимчасові адміністрації, тобто дані фінансово-кредитні установи перейшли під контроль держави, фактично не належачи їй. Пізніше три таких банка (ПАТ

"Акціонерний комерційний банк "Київ", ПАТ "Родовід Банк", ПАТ АБ "Укргазбанк") були націоналізованими, що означало їх перехід у державну власність із збереженням своїх основних функцій – виконання основних банківських операцій, основною метою яких є отримання прибутку.

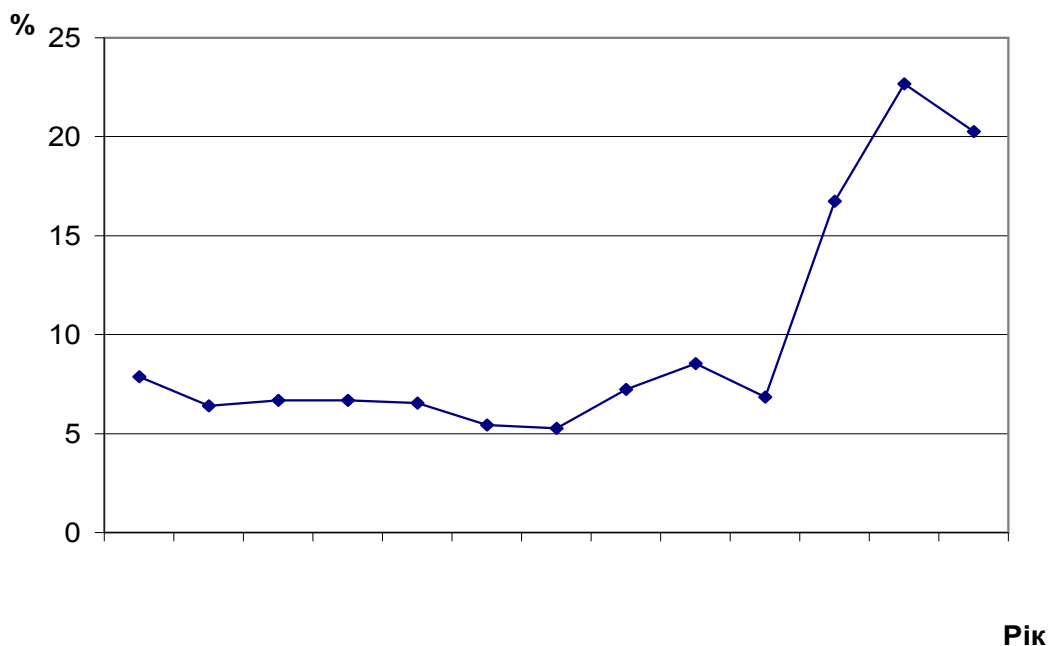

Рисунок 1.9 – Частка державного капіталу у сукупному капіталі банківської системи (за даними НБУ [59])

Сформована на сьогоднішній день структура державного контролю та державної власності у банківській системі України має певні специфічні особливості, які відображені в табл. 1.8.

Банки, які відображені в табл. 1.8, хоча і передбачають державну форму власності або часткове підпорядкування державним органам влади, але фактично за переліком функцій в економіці нічим не відрізняються від приватних банків, тобто на загальних засадах проводять банківські операції по кредитуванню, залученню депозитів від фізичних та юридичних осіб, здійснюють розрахунково-касове обслуговування тощо. Таким чином,

держава, взявши ці банки під свій контроль, привіняла себе до звичайного приватного власника, що фактично деформувало саму ідеологію функціонування банків з державною участю в національній економічній системі в контексті наділення їх специфічними та чітко визначеними функціями.

Таблиця 1.8 – Державна участь у банках України за станом на 01.04.2012 (складено автором на основі [20])

Тип банків	Назва банку	Власники істотної участі у статутному капіталі банків	Частка у статутному капіталі, %
Державні банки	ПАТ “Державний ощадний банк України”	Створені за рішенням Кабінету Міністрів України, капітал банку сформовано з коштів державного бюджету, статут затверджено Кабінетом Міністрів України, ліквідація та зміна розміру статутного капіталу – за рішенням Кабінету Міністрів України.	100,0000
	ПАТ “Державний експортно-імпорتنний банк України”	Вищий орган управління – Наглядова рада (паритетна участь представників Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України)	100,0000
Банки з істотною участю держави	ПАТ “Акціонерний комерційний банк “КИЇВ”	Міністерство фінансів України	99,9369
	ПАТ “РОДОВІД БАНК”		99,9937
	ПАТ АБ “Укргазбанк”		92,9998
	ПАТ “Український банк реконструкції та розвитку”	Державна інноваційна фінансово-кредитна установа	99,9945
	ПАТ “Комерційний банк “ХРЕЩАТИК”	Головне фінансове управління Київської міської державної адміністрації	24,7894
	ПАТ “Акціонерний комерційний банк “Новий”	Державне підприємство “Конструкторське бюро “Південне”	18,3297

При цьому необхідно звернути увагу, що нормативно-правові акти, які регламентують діяльність фінансово-кредитних установ, визначають державним банком тільки такий, де частка держави в статутному капіталі

якого становить 100%. Проте очевидним залишається факт, що державна власність в статутному капіталі у розмірі 99% означає безумовні права держави на володіння та управління даним банком, що фактично нівелює різницю між державними банками та банками з істотною участю держави.

Неоднозначність та неузгодженість вітчизняної нормативно-правової бази в сфері функціонування державних банків є не єдиним проблемним моментом, який суттєво деформує фундаментальні засади реалізації державної фінансової політики через уповноважені державні банки.

Іншою проблемою сьогодні є неефективність функціонування державних банків України в тому статусі, в якому вони зараз існують, що, відповідно, ставить під сумнів справедливість та доцільність їх фінансування за кошти державного бюджету (платників податків).

Варто зазначити, що проведення навіть поверхових досліджень даних фінансової звітності банків, що за Законом України «Про банки та банківську діяльність» визначаються як державні, а також банків із істотною участю та під контролем держави, демонструє неоднозначні результати. За результатами наших досліджень, обсяг активів державних банків, що припадає на одиницю власного капіталу, є значно нижчим, ніж у приватних банків тих груп, до яких вони відносяться (табл. 1.9).

Узагальнення офіційних даних Національного банку України щодо фінансової звітності банків дозволяє зробити ряд доволі неоднозначних та цікавих висновків, зокрема:

- обсяг статутного капіталу банків, що визначаються як державні, а також банків із істотною участю та під контролем держави, є значно вищим, ніж аналогічні показники приватних банків тієї ж групи (виключення становить лише IV група);

Таблиця 1.9 – Дані фінансової звітності банків із державною участю в порівнянні із приватними банками ідентичних груп на 01.10.2011р., тис.грн. (складено автором на основі [20])

Група за класифікацією НБУ	Назва банку*	Статутний капітал	Власний капітал	Активи	Чистий прибуток/збиток банку
I	ПАТ «ПРИВАТБАНК»	13 545 172	16 288 257	141 362 906	979 718
I	ПАТ "Державний ощадний банк України"	14 496 000	17 534 170	75 348 902	384 937
I	ПАТ «УКРЕКСІМБАНК»	16 413 486	17 643 515	73 072 127	59 165
I	ПАТ АБ "Укргазбанк"	10 000 000	2 736 057	15 940 991	-3 599 471
I	ПАТ «БАНК ФОРУМ»	5 934 619	1 832 507	12 452 666	-429 722
II	ПАТ «ДЕЛЬТА БАНК»	827 000	1 441 637	18 855 588	518 909
II	ПАТ "РОДОВІД БАНК"	12 359 299	3 996 274	9 364 238	-1 073 686
II	ПАТ КБ "ХРЕЩАТИК"	728 861	581 223	7 317 624	597
II	ПАТ «КРЕДОБАНК»	1 918 969	577 554	4 148 698	-52 913
III	ПАТ «МАРФІН БАНК»	330 000	513 259	4 704 359	401
III	ПАТ "АКБ "КИЇВ"	3 567 544	774 367	3 097 585	11 503
III	ПАТ «ЕКСПОБАНК»	304 231	233 476	2 175 577	-15 175
IV	ПАТ "СОЮЗ"	336 000	339 721	4 330 153	1 205
IV	ПАТ "ІНПРОМБАНК"	173 648	-86 774	609 316	-313 171
IV	ПАТ "Український банк реконструкції та розвитку"	95 000	66 473	127 942	84
IV	ПАТ "Банк Столиця"	272 040	-1 268	118 813	-112 756
IV	ПАТ «БАНК АЛЬЯНС»	64 779	72 180	92 151	28

* Примітка: жирним шрифтом виділено назви банків, які за Законом України «Про банки та банківську діяльність» визначаються як державні, а також банків із істотною участю та під контролем держави

– обсяги власного капіталу банків, що визначаються як державні, а також банків із істотною участю та під контролем держави: у I групі – вищі за показники приватних банків; у II групі – нижчі за показники першого банку, однак вищі за показники останнього; у III групі банк із державною участю має більше власного капіталу, ніж перший та

останній; у IV групі ситуація із власним капіталом катастрофічна, оскільки його обсяги не лише нижчі за показники групи, але і можуть бути від'ємними;

- відібрані нами для порівняння приватні банки мають більший обсяг активів, що свідчить про значно більший обсяг проведення банківських операцій на ринку;

- якщо обсяги чистого прибутку державних банків I групи досить значні, то по інших групах банки, що визначаються як державні, а також банки із істотною участю та під контролем держави, якщо і отримують прибутки, то їх обсяг незначний, у іншому випадку за підсумками трьох кварталів 2011р. вони є збитковими.

Представлені у табл. 1.9 дані дають підставу стверджувати, що для захисту банків із державною участю Національним банком України впроваджуються заходи щодо акумулювання їх статутних капіталів. Разом із тим, у своїй більшості ці банки були, а деякі і залишаються проблемними (про що свідчать фінансові результати їх діяльності), а обсяги проведених ними активних операцій незначні, про що свідчать чисті збитки таких банків.

Все це є доказом штучного акумулювання надлишкової ліквідності в цих банках: банки мають у своєму розпорядженні значні обсяги вільних фінансових ресурсів, проте не мають можливості їх ефективно інвестувати, в результаті вони залишаються проблемними.

Аналізуючи розвиток двох банків в Україні, які офіційно мають статус державних (ПАТ «Державний Ощадний банк України» та ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України»), можна стверджувати, що вони входять в 15-ку банків, які напрацювали найбільший прибуток за результатами першого кварталу 2011 р. Сумарний прибуток становить близько 144 млн. грн., і це на фоні того, що в цілому банківська система України закінчила перший квартал зі збитками (табл. 1.10).

Таблиця 1.10 – Результати діяльності 15-ти найбільших банків України за перший квартал 2011 року

№ з/п	Назва банку	Чистий прибуток банку, тис. грн.
1	ПАТ «Приватбанк»	434 654
2	ПАТ «ОТП банк»	269 506
3	ПАТ «Банк 3/4»	226 300
4	ПАТ «Ощадбанк»	126 607
5	ПАТ «Сітібанк»	125 408
6	ПАТ «ВТБ банк»	117 493
7	ПАТ «ІНГ банк Україна»	77 319
8	ПАТ «Фінанси та кредит	65 092
9	ПАТ «Дочірній банк Сбербанку Росії»	56 996
10	ПАТ «Кліринговий дім»	46 105
11	ПАТ «КІБ Креді агріколь»	29 070
12	ПАТ «Український професійний банк»	20 401
13	ПАТ «Правекс-банк»	20 092
14	ПАТ «Банк ренесанс капітал»	18 122
15	ПАТ «Укрексімбанк»	17 130

Найбільш успішним з точки зору фінансового результату є лише ПАТ "Державний Ощадний банк України", проте його прибуток напряму обумовлений впровадженням в ньому системи масових електронних платежів, тому реальні результати прибутковості його основної діяльності необхідно оцінювати, приймаючи цей факт до уваги.

Така неоднозначність фінансових результатів зумовлює, на нашу думку, необхідність більш поглибленого дослідження ефективності діяльності банків з державною участю в Україні.

За основу такого дослідження приймемо основні напрямки, визначені в роботах російських науковців Вернікова А.В [7] та Глушкової К.О. [15]:

- встановлення рівня ефективності виконання банком функцій фінансового посередника, використовуючи для цього специфічні для таких банків фінансові індикатори (табл. 1.11);
- специфічний моніторинг фінансових результатів діяльності банків із державною участю, що дає більш адекватну оцінку їх реального фінансово-економічного стану.
- аналіз ступеня ризикованості проведених банками операцій.

Таблиця 1.11 – Фінансові індикатори ефективності функціонування банків із державною участю (складено автором на основі [15])

№ з.п.	Напрямок аналізу	Складові аналізу	Характеристика
1	Якість фінансового посередництва	Аналіз структури активів	Специфіка проведених банком операцій
		Аналіз структури зобов'язань	Співвідношення між часткою держави та нерезидентів
			Дослідження джерел залучення фінансових ресурсів
		Ступінь взаємної трансформації активів у пасиви	
2	Фінансові результати банків із державною участю	Прибутковість банківського бізнесу	Дослідження рентабельності капіталу (ROE)
			Дослідження рентабельності активів (ROA)
			Динаміка чистої процентної маржі (NIM)
		Аналіз ефективності затрат	Співвідношення витрат, пов'язаних із персоналом із прибутком банку
Співвідношення доходів та витрат банків.			
3	Ризикова-ність банківського бізнесу	Ступінь ризикованості кредитного портфеля	Частка прострочених та безнадійних кредитів
			Співвідношення між резервами та сукупним кредитним портфелем банків
		Ризик та дохідність	Співвідношення чистого доходу та валового доходу, зваженого за рівнем ризику.

Результати даного дослідження, проведеного нами для двох банків в Україні, які офіційно мають статус державних (ПАТ «Державний Ощадний банк України» та ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України»), представлені в табл. 1.12 та 1.13.

Аналіз ефективності діяльності ПАТ "Державний Ощадний банк України", результати якого наведено у табл. 1.12, дозволяє зробити висновки:

1. Основним напрямком діяльності ПАТ "Державний Ощадний банк України" до 2009 р. було вкладання в боргові цінні папери НБУ та надання кредитів фізичним особам. При цьому в рамках незначних обсягів кредитування юридичних осіб пріоритет надавався підприємствам, що займаються виробництвом та розподіленням електроенергії, газу та води та частково – будівництвом. Однак на початку 2009 р. (переломного періоду для української банківської системи) банк почав нарощувати обсяги кредитування юридичних осіб: відносні значення кредитного портфеля юридичних осіб досягли свого максимуму на початку 2010р. та склали 61,20% загального обсягу кредитного портфеля. При цьому в розрізі секторів економіки пріоритет почав надаватися операціям з нерухомим майном, оренді, інжинірингу та наданню послуг підприємствам (обсяги такого кредитування у період із 01.01.2008р. по 01.01.2009р. зросли майже на 65% з одночасним згортанням кредитування суб'єктів господарювання з інших галузей економіки). Щодо джерел формування ресурсної бази банку, варто зазначити, що для ПАТ "Державний Ощадний банк України" їх частки майже рівномірно (в середньому близько 25%) розподіляються між капіталом, коштами НБУ та іншими банками, строковими депозитами та поточними рахунками [21, 22].
2. Аналіз процесів трансформації пасивів у активи доводить, що до 2009р. обсяги залучення фінансових ресурсів в рази перевищували обсяги наданих кредитів. Внаслідок впливу світової фінансово-економічної кризи потенціал ПАТ "Державний Ощадний банк України" щодо залучення додаткових грошових коштів значно знизився, а тому більша частка пасивів почала трансформуватися у кредити.

Таблиця 1.12 – Результати дослідження ефективності діяльності ПАТ "Державний Ощадний банк України" (складено автором на основі [61])

Напрямок дослідження	Критерій дослідження	База оцінювання	Роки					
			01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011
Структура активів	За направленістю	Кредити юридичним особам, %	3,70	12,70	17,50	47,20	61,20	61,10
		Боргові цінні папери, що рефінансуються та емітовані НБУ, %	40,10	16,30	10,50	26,60	14,20	17,30
		Кредити фізичним особам, %	13,30	22,80	26,40	11,80	8,40	5,30
	За секторами економіки	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам, %	-	12,96	2,28	67,20	62	53,10
		Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води, %	-	23,66	34,93	13,50	12,00	13,00
		Державне управління, %	-	-	-	-	6,30	11,60
		Будівництво, %	-	-	16,26	5,90	7,70	9,40
	Джерела залучення коштів	Кошти НБУ та інших банків, %	3,60	7,90	11,10	39,90	28,50	26,90
		Капітал, %	8,20	15,40	11,40	27,00	27,30	28,20
		Строкові депозити, %	15,00	18,30	21,50	11,70	22,60	19,50
Поточні рахунки, %		65,90	53,40	49,70	16,90	17,60	21,20	
Трансформація пасивів у активи, %		513,00	205,29	164,35	47,66	58,76	62,29	
Фінансові результати	Прибутковість банківського бізнесу	ROE, %	2,60	8,11	9,42	10,21	4,25	2,78
		ROA, %	0,21	1,25	1,07	1,26	1,22	0,77
		NIM, %	3,41	5,11	4,53	2,60	6,98	7,06
	Аналіз ефективності витрат	Співвідношення адміністративних витрат із прибутком банку	19,63	3,80	5,43	5,36	2,63	4,40
		Співвідношення процентних доходів та процентних витрат банків	3	3,42	2,83	2,39	2,14	2,18
Ризикованість банківського бізнесу	Ступінь ризикованості кредитного портфеля	Частка прострочених та безнадійних кредитів, %	-	12,40	5,40	0,90	3,08	4,11
		Співвідношення між резервами та сукупним кредитним портфелем банків, %	-	4,20	3,40	1,50	5,10	9,60

Таблиця 1.13 – Результати дослідження ефективності діяльності ПАТ „Державний експортно-імпортний банк України” (складено автором на основі [84])

Напрямок дослідження	Критерій дослідження	База оцінювання	Роки			База оцінювання	Роки		
			01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008		01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011
Структура активів	За направленістю	Кредити та заборгованість клієнтів,%	67,73	72,74	76,13	Кредити та заборгованість клієнтів,%	77,17	77,01	61
		Грошові кошти та їх еквіваленти,%	24,75	18,61	10,35	Грошові кошти та їх еквіваленти,%	11,02	8,45	15
		Цінні папери,%	1,93	2,44	5,91	Цінні папери,%	3,89	2,77	15
	За секторами економіки	Оптова і роздрібна торгівля,%	-	30,17	31,60	Оптова і роздрібна торгівля,%	31,36	19,84	17
		Промисловість,%	-	42,43	38,50	Харчове виробництво,%	10,87	12,93	10,9
		Операції з нерухомістю,%	-	5,25	2,50	Операції з нерухомістю,%	9,67	7,42	9,80
		Сільське господарство,%	-	5,38	4,90	Сільське господарство,%	4,51	6,19	8,80
		Діяльність транспорту,%	-	-	9,40	Добувна промисловість,%	3,04	4,63	7,20
			-	-	-	Машинобудування,%	6,44	6,90	7,20
			-	-	-	Державне управління,%	0,00	4,41	5,90
			-	-	-	Хімічна та нафтохімічна промисловість,%	0,91	3,18	5,40
	Джерела залучення коштів	Кошти клієнтів,%	55,37	45,93	45,98	Кошти клієнтів,%	35,94	30,07	49
		Кошти банків,%	38,24	44,48	44,26	Кошти банків,%	51,11	46,42	29
		Інші залучені кошти,%	2,93	4,28	2,82	Інші залучені кошти,%	5,33	5,02	14
		Трансформація пасивів у активи,%	73,34	56,86	52,93	Трансформація пасивів у активи,%	42,22	44,12	61,1
Фінансові результати банків із державною участю	Прибутковість банківського бізнесу	ROE,%	17,42	20,63	19,57	ROE,%	13,81	0,28	0,29
		ROA,%	1,79	2,05	1,75	ROA,%	1,29	0,05	0,07
		NIM,%	3,34	3,65	3,32	NIM,%	3,35	5,97	4,52
	Аналіз ефективності затрат	Співвідношення адміністративних витрат із прибутком банку	1,12	0,85	1,25	Співвідношення адміністративних витрат із прибутком банку	1,41	35,03	15,65
		Співвідношення процентних доходів та процентних витрат банків	1,85	1,82	1,63	Співвідношення процентних доходів та процентних витрат банків	1,67	1,99	1,83
Ризикованість банківського бізнесу	Ступінь ризикованості кредитного портфеля	Частка прострочених та безнадійних кредитів,%	3,90	1,70	1,30	Частка прострочених та безнадійних кредитів,%	1,20	32,60	14,7
		Співвідношення між резервами та сукупним кредитним портфелем,%	5,31	3,14	2,78	Співвідношення між резервами та сукупним кредитним портфелем банків,%	3,81	6,57	6,84

3. Показники прибутковості банківського бізнесу вказують, що у докризовому періоді рентабельність капіталу ПАТ "Державний Ощадний банк України" була нижчою, ніж по банківській системі. Вона досягла свого максимуму на 01.01.2009 р. та склала 10,21%, після чого рентабельність почала знижуватися, проте на сьогодні вона є вищою, ніж в середньому по банківській системі.
4. Показник рентабельності активів ПАТ "Державний Ощадний банк України" відповідає середнім значенням по банківській системі в цілому – близько 1,2-1,3%. Показник чистої процентної маржі відображає стабільне перевищення чистого процентного доходу над чистими активами.
5. Аналіз ефективності витрат ПАТ "Державний Ощадний банк України" вказує на значне перевищення адміністративних витратних статей (в тому числі і на персонал) над прибутком. Одночасно із цим процентні доходи перевищують процентні витрати, у зв'язку з чим можна зробити висновок про занадто високі витрати цього банку, пов'язані із організацією його поточної діяльності.
6. Показники ризикованості кредитного портфеля ПАТ "Державний Ощадний банк України" демонструють досить значне перевищення наявних резервів у банку над обсягами проблемних кредитів, що свідчить про високий потенціал цього банку покрити можливі втрати від проблемних активів за рахунок зарезервованих фінансових ресурсів. При цьому майже кожен із цих показників знаходиться у мінімально-допустимому діапазоні, що вказує на потенційну можливість ПАТ "Державний Ощадний банк України" швидко втратити свою платоспроможність при виникненні певних кризових явищ. Іншим не менш важливим фактором є те, що значення даних показників були розраховані нами на основі оприлюднених банком даних фінансової звітності, поданої у різних звітах. Така інформація часто має рекламний характер, тому не може

абсолютно точно відповідати об'єктивним процесам, що мають місце у даній фінансово-кредитній установі.

Інший банк, що за законодавством України визначається як державний, – це ПАТ „Державний експортно-імпортний банк України”, основною задачею якого є стимулювання експорту, а відповідно – і підтримка вітчизняного товаровиробника. Аналіз ефективності діяльності цього банку, результати якого представлені у табл. 1.13, дозволяє зробити наступні висновки:

1. Більшість фінансових ресурсів ПАТ „Державний експортно-імпортний банк України” (в середньому близько 70%) спрямовуються на кредитування, при чому найбільші частки кредитного портфелю цього банку складають операції із кредитування оптової та роздрібної торгівлі (10-12%) та іпотечне кредитування (в середньому близько 10%). Інші види економічної діяльності кредитується у рівних пропорціях (кожна близько 8% в структурі кредитного портфеля), що, на нашу думку, знижує загальний рівень ефективності цього банку через розсіювання невеликих обсягів кредитних ресурсів між суб'єктами господарювання з різних галузей національної економіки.

2. Кредитування оптової та роздрібної торгівлі на сьогодні фактично є тотожним до фінансування нерезидентів, що імпортують споживчі товари на територію України. Таким чином, державний банк кредитує нерезидентів у більших обсягах, ніж окремі галузі народного господарства всередині країни, що суперечить, на нашу думку, самій сутності функціонального навантаження державного банку.

3. Основним джерелом акумулювання капіталу є кошти клієнтів та банків, тобто, маючи у своєму розпорядженні певні обсяги грошових коштів, що тимчасово не використовуються їх безпосередніми власниками, банк перерозподіляє їх переважно у сферу кредитування торгівлі та юридичних осіб акціонерної форми власності. Навіть кредитуючи державні підприємства, банк проводить лише звичайне комерційне кредитування:

30.12.2011р. банк відкрив кредитні лінії державному підприємству «Вугілля України» на загальну суму близько 1 млрд. грн. (передбачається проведення двох кредитних ліній по 500 млн. грн.), при цьому вартість обслуговування кожної з них складатиме по 100 млн. грн. Таким чином ПАТ „Державний експортно-імпортний банк України” надасть державному підприємству кредит під 20% річних, що відповідає основній меті будь-якого комерційного підприємства – отримання прибутку.

4. Щодо показників рентабельності ПАТ „Державний експортно-імпортний банк України”, то на 01.01.2011р. він демонстрував надзвичайно низьке, проте додатне значення рентабельності капіталу та активів, що свідчить про низьку ефективність проведених банком кредитних операцій. Крім того, банк має більший обсяг проблемної заборгованості – близько 15% (що вище, ніж оприлюднені НБУ дані по системі – 12%) та незначний обсяг резервів під проблемну заборгованість. Таким чином, даний банк надзвичайно схильний до втрати платоспроможності в умовах виникнення кризових явищ.

Аналогічні висновки можна зробити і за результатами оцінювання ефективності діяльності інших банків з державною участю, які є об'єктами нашого дослідження, тобто тих, що перебувають у власності та/або під контролем держави. Для всіх них пріоритетними напрямками роботи є звичайне кредитування фізичних осіб та торгівлі, що нічим не відрізняє їх від будь-якого приватного банку.

Проведене нами дослідження показало, що ефективність функціонування банків, що перебувають у власності та/або під контролем держави, є доволі низькою. Для підтвердження цієї тези ми вважаємо за доцільне привести порівняння ефективності діяльності цих банків із аналогічними показниками приватних банків відповідних груп.

Досить цікавою в контексті розгляду питань ефективності функціонування виглядає ситуація у I групі банків за класифікацією НБУ (рис. 1.10).

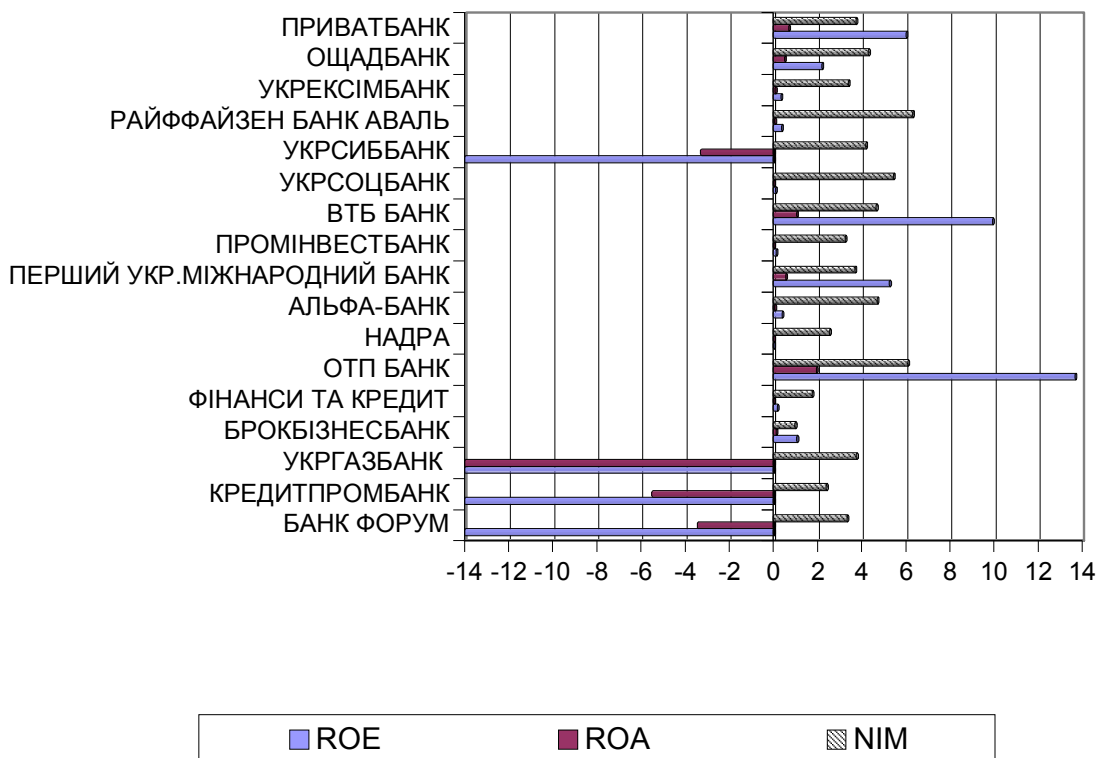

Рисунок 1.10 – Основні показники ефективності функціонування банків I групи за класифікацією НБУ станом на 01.10.2011р., % (складено автором на основі [20])

Серед банків I-ої групи до складу таких, що підконтрольні державі, відноситься:

- ПАТ «Державний Ощадний банк України»;
- ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України»;
- ПАТ АБ «Укргазбанк».

Дані, представлені на рис. 1.10, демонструють, що банки зі 100%-ою участю держави, а саме ПАТ "Державний Ощадний банк України" та ПАТ „Державний експортно-імпортний банк України” мають достатньо високі показники рентабельності капіталу та рентабельності активів. Це можна пояснити активною державною підтримкою, високою популярністю через

переконання громадян у надійності державних банків та відносно низькою ціною залучення коштів. Проте, очевидною для його клієнтів залишається низька ефективність вкладання коштів даних фінансово-кредитних установ порівняно із ефективністю їх залучення. Варто також зазначити, що ПАТ "Державний Ощадний банк України" демонструє більші значення показника чистої процентної маржі (NIM), ніж більшість комерційних банків першої групи, що свідчить про значний дисбаланс між процентними доходами та витратами банку, за рахунок чого послуги цього банку є досить дорогими. Значні проблеми щодо ефективності функціонування має ПАТ АБ «Укргазбанк», рентабельність капіталу якого складає мінус 131%, а активів мінус 22%. Зазначимо, що від'ємні показники рентабельності не мають економічного змісту, проте вони дають досить чітке уявлення про низьку ефективність роботи даного банку.

Нами проведено порівняльний аналіз державних та приватних банків І групи із застосуванням бінарного підходу: фіктивна змінна дорівнює «1» у випадку, коли відповідний показник приймає більші значення в середньому по державним банкам у порівнянні з середнім рівнем по приватним банкам, та «0» – в протилежному випадку. Результати проведеного аналізу демонструє табл. 1.14. Аналіз свідчить, що:

- державні банки демонструють значно вищі рівні показників ROA та ROE, ніж приватні банки відповідної групи, хоча максимізація прибутку не повинна бути основним орієнтиром їх діяльності;
- частка кредитів в активах державних банків під час кризи була значно нижчою, ніж у приватних банків, що свідчить про невиконання ними функції антициклічного регулювання кредитної активності в банківській системі;
- державні банки не виконують одну зі своїх основних функцій – зниження трансакційних витрат на фінансовому ринку, оскільки величина чистої процентної маржі у них значно вище, ніж у приватних банків;

- державні банки витрачають значно менше коштів на маркетинг порівняно з приватними банками, оскільки значна частка цих витрат фактично перекладено на державу;
- значний рівень кредитування державними банками імпорту споживчих товарів та послуг свідчить, що їх капітал, який фактично є власністю держави, витрачається на фінансування економік інших країн, що дестимулює економічне зростання в Україні.

Таким чином, користуючись привілейованим становищем на ринку, яке їм забезпечує державна участь, державні банки фактично перетворилися на осередки акумулювання невиправдано високих обсягів капіталу, а функціонують вони при цьому як звичайні комерційні банки.

Підсумовуючи результати проведеного нами дослідження ефективності функціонування банків з державною участю, можна зробити такі основні висновки:

- за показниками рентабельності капіталу та активів, а також їх абсолютних обсягів, чистої процентної маржі і чистого прибутку, можна сказати, що існування банків з державною участю у тому вигляді, в якому вони існують зараз, є недоцільним та неефективним;
- майже кожен із банків з державною участю акумулює в собі надзвичайні обсяги капіталу, що означає надзвичайно неефективне розподілення державних коштів для підтримки платоспроможності даних фінансово-кредитних установ;

– більшість банків з державною участю демонструють низьку прибутковість основної діяльності. Хоча більшість суміжних по групам комерційних банків мають схожі фінансові результати, однак, це не передбачає об'єктивну необхідність підтримки банків із державною участю за кошти платників податків;

– незважаючи на співставні обсяги активів державних та приватних банків, їх рентабельність, а відповідно і ефективність є досить низькими, що свідчить про неспроможність державних банків адекватно використовувати наявні фінансові ресурси;

– банки із державною участю є лідерами у показнику чистої процентної маржі, що означає значне перевищення процентних доходів над процентними витратами. Така ситуація може бути викликана значним перевищенням відсоткових ставок по розміщенню ресурсів, над ставками по їх залученню.

Виходячи із цих позицій, можна стверджувати, що сучасні українські банки з участю держави не виконують функції комерційних банків у нормальному режимі. Крім того, державні банки реально не виконують і тих функцій, які передбачені самим змістом державних фінансових агентів.

Думку про недоцільність функціонування державних банків як звичайних комерційних поділяють і фахівці Світового Банку [81]. Так, зокрема, професор Колумбійського університету Ч. Коломіріс зазначає, що в ситуації, коли державним банкам надано право функціонувати як звичайні приватні банки, вони, як правило, стають корумпованими установами, надають перевагу у пільговому кредитуванні окремим видам позичальникам, що підриває основи ринкової конкуренції.

Разом з тим, ми вважаємо, що на основі аналізу та порівняння лише фінансових результатів та обсягів активів комерційних та державних банків неможливо зробити остаточний висновок про об'єктивну необхідність функціонування останніх у тому вигляді, в якому вони існують на сьогоднішній день. Тому необхідно продовжувати дослідження того впливу,

що здійснює держава через державні банки на банківську систему та на фінансово-економічний розвиток держави.

РОЗДІЛ 2

ТЕХНОЛОГІЇ ЦІНОУТВОРЕННЯ ТА БЮДЖЕТУВАННЯ У ФІНАНСОВО-БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1 Технологія розробки, модернізації та реалізації банківського продукту як складова механізму ціноутворення на банківські продукти

Складність і багатоплановість проблем формування ціни на банківські продукти обумовлена широким спектром питань, пов'язаних з недостатньою розробленістю методичного інструментарію ціноутворення в умовах модернізації національної банківської системи. Розглядаючи підходи до встановлення цін на банківські продукти (БП) та ціноутворення в банківській сфері, доцільно розглянути загальні для всіх видів економічної діяльності питання ціноутворення, оскільки теоретична база ціноутворення характеризується невизначеністю технології, що вимагає подальшого уточнення.

Теоретичні аспекти формування ціни на банківські продукти досліджувалися в роботах багатьох видатних вчених. Основи класичних підходів встановлення цін висвітлено в дослідженнях: К.Маркса [50], А.Маршала. Ринковий метод встановлення ціни намагалися дослідити в своїх працях: Ж.Ламбен [44], Р.Холден, Т.Негл [57], О. Грядова [19], І.Ліпсіц [46], О.Овсяннікова, Ю.Гойденко [17], К.Ларіонова [45], Г.Макарова, Ю.Маслеченко [51], І. Спіцин [80], В.Севрук [78], Є.Уткін [85], та ін. При всій цінності проведених досліджень, ряд теоретичних і методологічних аспектів проблеми банківського ціноутворення залишаються недостатньо розробленими. Розробка цілісної концепції щодо технології формування цін в банківській сфері не завершена.

Узагальнюючи теоретичні аспекти ціноутворення на банківські продукти та враховуючи практичні аспекти встановлення цін, нами визначено, що під технологією банківського продукту ми розуміємо комплекс взаємопов'язаних заходів (фінансових, організаційних,

інформаційних, технологічних та юридичних), які поєднано єдиною технологією обслуговування, що регулює взаємовідносини між клієнтом та банком, направлені на задоволення потреб клієнтів в рамках реалізації йому банківського продукту.

Ціноутворення на банківські продукти відбувається в декілька етапів, які представлені на рисунку 2.1. Проведемо детальний опис кожного з етапів та визначимо їх специфічні аспекти.

Першим етапом ціноутворення банківських продуктів є визначення стратегічної мети діяльності банку, яка в подальшому матиме вплив на всі аспекти його функціонування, в тому числі на питання ціноутворення. Так, від вибору тієї або іншої стратегії, буде залежати поведінка банку на ринку, відповідно до якої визначатиметься тип його політики: агресивна, помірна, консервативна.

Ключове значення формулювання стратегії полягає в пошуку шляхів подолання конкуренції на ринку. Тому стратегію банку можна охарактеризувати як концептуальну основу його діяльності, що визначає пріоритетні цілі, задачі й шляхи їх досягнення й відрізняє банк від конкурентів. Вона слугує орієнтиром для прийняття ключових рішень, що стосуються майбутніх ринків, продуктів, організаційної структури та ін. для керівників банку на всіх рівнях його діяльності.

Кожна з наведених політик має визначені цілі виходу банку на ринок, які різняться між собою. Тому, для досягнення даних цілей банк використовуватиме в різній мірі як цінові, так і нецінові методи управління, характер яких залежатиме від типу його політики. Таким чином, специфіка ціноутворення на банківські продукти буде формуватися саме на даному етапі.

Після визначення стратегічних цілей діяльності банк встановлює цінову політику, відповідно до якої визначаються напрямки розвитку та принципи, керуючись якими, банк встановлюватиме ціни на власну продукцію.

Рисунок 2.1 – Етапи ринкового ціноутворення з урахуванням технології впровадження/модернізації банківських продуктів

Наступним етапом ціноутворення на банківські продукти є вибір та обґрунтування методів ціноутворення, які б відповідали сформованій ціновій політиці та стратегії банку. Зокрема, на даному етапі варто визначити, який саме метод (витратний, ринковий чи комбінований) банк використовуватиме для встановлення цін на продукти.

Обґрунтувавши методи встановлення ціни на продукти банку, варто визначити фактори, які впливатимуть на ціноутворення на банківські продукти. Після цього, необхідно провести їх систематизацію залежно від місця виникнення (зовнішні, внутрішні) та напряду впливу (стимулятори, дестимулятори).

Так, зовнішніми факторами, які впливають на ціноутворення банківських продуктів, є рівень державного регулювання ціни, кон'юнктура ринку банківських послуг, рівень конкуренції, темпи інфляції, валютний курс, розмір бюджетного дефіциту, цінова еластичність попиту. Внутрішні фактори поділяються на ті, що стосуються продукту (собівартість банківського продукту, строк, рівень ризиків, які виникають в процесі його реалізації, стадія життєвого циклу банківського продукту тощо), та ті, що стосуються банку (цінова політика та стратегія банку, його спеціалізація, розмір, стадія життєвого циклу, інтереси та наміри акціонерів (власників), організація управлінського обліку даного банку тощо).

Після систематизації факторів за місцем виникнення, варто провести їх поділ на фактори-стимулятори (зі збільшенням підвищують рівень цін на банківські продукти) та фактори-дестимулятори (зі збільшенням зменшують рівень цін на дані продукти). Визначення механізму впливу зазначених факторів на встановлення цін банківських продуктів та їх розподіл на стимулятори та дестимулятори здійснюються для кожного банку індивідуально залежно від його політики та характеру продукту, на який встановлюватиметься ціна.

На даному етапі при ціноутворенні на банківські продукти необхідно враховувати технологію впровадження/ модернізації цих продуктів. Тому

впровадження/ модернізацію банківських продуктів можна виділити як четвертий етап ціноутворення на банківські продукти. Загальна концепція координації процесу розробки нових та модернізації існуючих банківських продуктів в більшості банків покладена на відділ розробки та впровадження банківських продуктів (ВРВБП). З метою реалізації задач даного відділу інші підрозділи банку забезпечують його інформацією у вигляді пакету документів по банківському продукту.

Цей пакет являє собою набір внутрішніх нормативних документів, що, по-перше, містять всю комплексну інформацію, необхідну для формування цілі, визначення економічної сутності банківського продукту, по-друге, регламентують механізм впровадження та реалізації банківського продукту філіями/відділеннями банку, а також містять концептуальний опис банківського продукту, технології та правила формування аналітичних ознак банківського продукту. З огляду на вищевикладене, внутрішні нормативні документи банку, що використовуються для впровадження/модернізації банківського продукту, вважаємо за доцільне класифікувати в залежності від категорії документа: концептуальні, супровідні, юридичні, навчальні матеріали. Це дозволить зменшити час на збір, обробку інформації працівниками ВРВБП, а також дозволить зменшити витрати банку, що матиме прямий вплив на ціноутворення на банківські продукти.

До концептуальних банківських продуктів пропонуємо відносити: положення, регламент продукту, акцію, програму, тарифи (в разі, якщо вони оформлені окремим документом і не є частиною Паспорта). Наступна категорія документів – супровідні: технологічна картка процесу, інструкція до програмного забезпечення, маркетингові матеріали, Паспорт. Юридичні документи для формування документів по банківському продукту - це типові або індивідуальні договори, заяви, довіреності та ін. До навчальних матеріалів включасмо презентації, інструкції «продавця банківського продукту» та ін.

Необхідний пакет документів окремо формується по ощадно-капіталотворчим, кредитно-інвестиційним, розрахунково-касовим банківським продуктам з урахуванням наявної діючої внутрішньої документації, що містить достатньо інформації для якісного обслуговування клієнтів при реалізації банківських продуктів. Пакет документів повинен містити не менше одного документу кожної категорії.

Право ініціювати розробку/модернізацію банківського продукту мають підрозділи Головного офісу банку (відділ розробки та впровадження банківських продуктів, управління маркетингу, профільний бізнес-підрозділ тощо). Підрозділи регіональної мережі відділень також можуть вносити свої пропозиції щодо розробки/модернізації банківських продуктів лише через профільний підрозділ Головного офісу банку. Отримана інформація від регіональних підрозділів обробляється та доповнюється у профільному підрозділі Головного офісу банку, що в подальшому дозволяє чітко визначити зміст та необхідність розробки/модернізації банківського продукту.

Першим кроком впровадження/модернізації банківського продукту є подача заяви до відділу розробки та впровадження банківських продуктів. Працівники ВРВБП та відділу маркетингу повинні провести первісну оцінку заяви та прийняти рішення про відповідність встановленим планам, беручи до уваги існуючу систему пріоритетності та діючої стратегії банку в цілому. При прийнятті заяви до подальшого розгляду проводиться її оцінка іншими структурними підрозділами, що займаються: маркетингом, фінансово-економічними та юридичними питаннями, ризиками, інформаційними банківськими системами, внутрішньою безпекою та бухгалтерією.

Другим кроком впровадження/модернізації банківського продукту є оформлення оцінок. Оформлення оцінок включає в себе результати маркетингової оцінки, HR, економічної, юридичної, облікових аспектів, оцінку управління розвитку інформаційних систем та оцінку управління ризиками.

Маркетингова оцінка передбачає дослідження на ринку банківських продуктів, а саме: пропозиції та ціни на аналогічні банківські продукти, наявність цільової аудиторії та ін. Оцінка містить результати маркетингового дослідження, що надає характеристику потенційних клієнтів, сегментів продаж, конкурентоздатну ціну на банківські продукти та надає рекомендації щодо маркетингового забезпечення.

HR оцінка необхідна для здійснення аналізу заявки щодо наявності людських ресурсів, що необхідні для реалізації та супроводження заявленого продукту та підвищення кваліфікації працівників.

Економічну оцінку при впровадженні/модернізації банківського продукту, яку здійснює банк, можна виділити як одну з основних складових оцінки. Вона передбачає бізнес-аналіз, що включає в себе розрахунок економічної доцільності та рентабельності майбутнього банківського продукту, а також, проводиться попередній розрахунок витрат та окупності. За підсумками бізнес-аналізу розраховується вартість продукту з урахуванням собівартості банківського продукту, запланованого прибутку, прогнозів обсягу продажів, окупності та ін. Результати проведення економічної оцінки направляються для аналізу у ВРВБП.

Після проведення економічної оцінки проводиться оцінка облікових аспектів, а саме, заявка перевіряється на відповідність параметрам заявленого продукту до вимог облікової політики банку. У випадку потреби необхідно зазначати необхідні внесення змін в параметрах продукту або Облікової політики банку.

Підрозділом з розвитку інформаційних систем по-перше, здійснює аналіз заяви на розробку та впровадження БП на предмет:

- реалізації в межах існуючого програмного забезпечення та технічних засобів банку;
- доцільності автоматизації заявлених процесів.

По-друге, співробітники даного відділу визначають строки розробки, доопрацювання, налагодження програмного забезпечення.

Наступний крок це оцінка, що здійснюється підрозділом з управління ризиками. На основі отриманих результатів з маркетингової та економічної оцінки, здійснює оцінку наявних ризиків, а саме: ринкових, кредитних, операційних, тощо. Також, даним відділом проводиться оцінка параметрів заявки. Вся інформація, що формується по підрозділам, зосереджується у ВРВБП.

Отриманий результат для подальшого розгляду результатів, оцінки передається до Уповноваженого органу(колегіальний орган Банку, уповноважений приймати рішення по розробці/ модернізації/ впровадженню банківських продуктів). Прийняття рішення про впровадження/ модернізацію банківського продукту приймає Уповноважений орган або Голова Правління. Технологію впровадження/ модернізації банківського продукту зображено на рисунку 2.2.

Наступним є розробка/ модернізація банківського продукту. В рамках затвердженого бюджету, з урахуванням планової рентабельності банківського продукту розробляються маркетингові плани, які повинні бути направлені на висвітлення:

- основних конкурентних переваг нового банківського продукту або модернізацію існуючого;
- стимулювання зацікавленості існуючих та потенційних клієнтів;
- збільшення довіри та укріплення іміджу банку;
- популяризацію даного банківського продукту.

Для впровадження нового банківського продукту необхідною умовою є розробка пакету документів. Відділ розробки та впровадження банківських продуктів разом з юридичним відділом, бухгалтерією, управлінням ризиків, розробляє шаблони документів, що є складовими бізнес-процесів, а саме: договори для банківських продуктів з урахуванням бізнес-вимог, отриманих від відділу розробки та впровадження банківських продуктів.

Підбір персоналу та проведення навчання співробітників є невід'ємним процесом при впровадженні банківського продукту. Незалежно від того чи це

ощадно-капіталотворчий, кредитно-розрахунковий чи розрахунково-касовий банківський продукт, банку необхідний кваліфікований персонал для реалізації поставленої цілі. Для реалізації банком поставленої задачі необхідно розробити та довести до працівників: матеріали для навчання, проект мотивації, а також, здійснити підбір персоналу, провести цільові тренінги та навчання працівників банку, задіяних в процесі реалізації та впровадження банківських продуктів.

Впровадження та реалізація банківського продукту відбувається відповідно до рішення про впровадження, в рамках якого вважаємо за доцільне провести в банку «пілотний проект». Під «пілотним проектом», ми розуміємо експериментальне введення в дію банківського продукту в кількох відділеннях банку з метою вивчення позитивних та негативних явищ в процесі його реалізації, з метою прийняття рішення про доцільність існування.

Це дозволить вразі необхідності виявити додаткові фактори, що матимуть вплив на реалізацію банківського продукту, а також надасть можливість, на початковому етапі, врахувати недоліки та запропонувати ринку конкурентоспроможний банківський продукт. Технологію впровадження банківського продукту з урахуванням «пілотного проекту» зображено на рисунку 2.3.

Впровадження «пілотного проекту» передбачає впровадження банківського продукту в окремих відділеннях/філіях банку. Перелік відділень/філій банку визначається ВРВБП, що дозволить провести тестування нового банківського продукту з урахуванням всіх факторів які матимуть вплив на ціноутворення та процес реалізації в майбутньому.

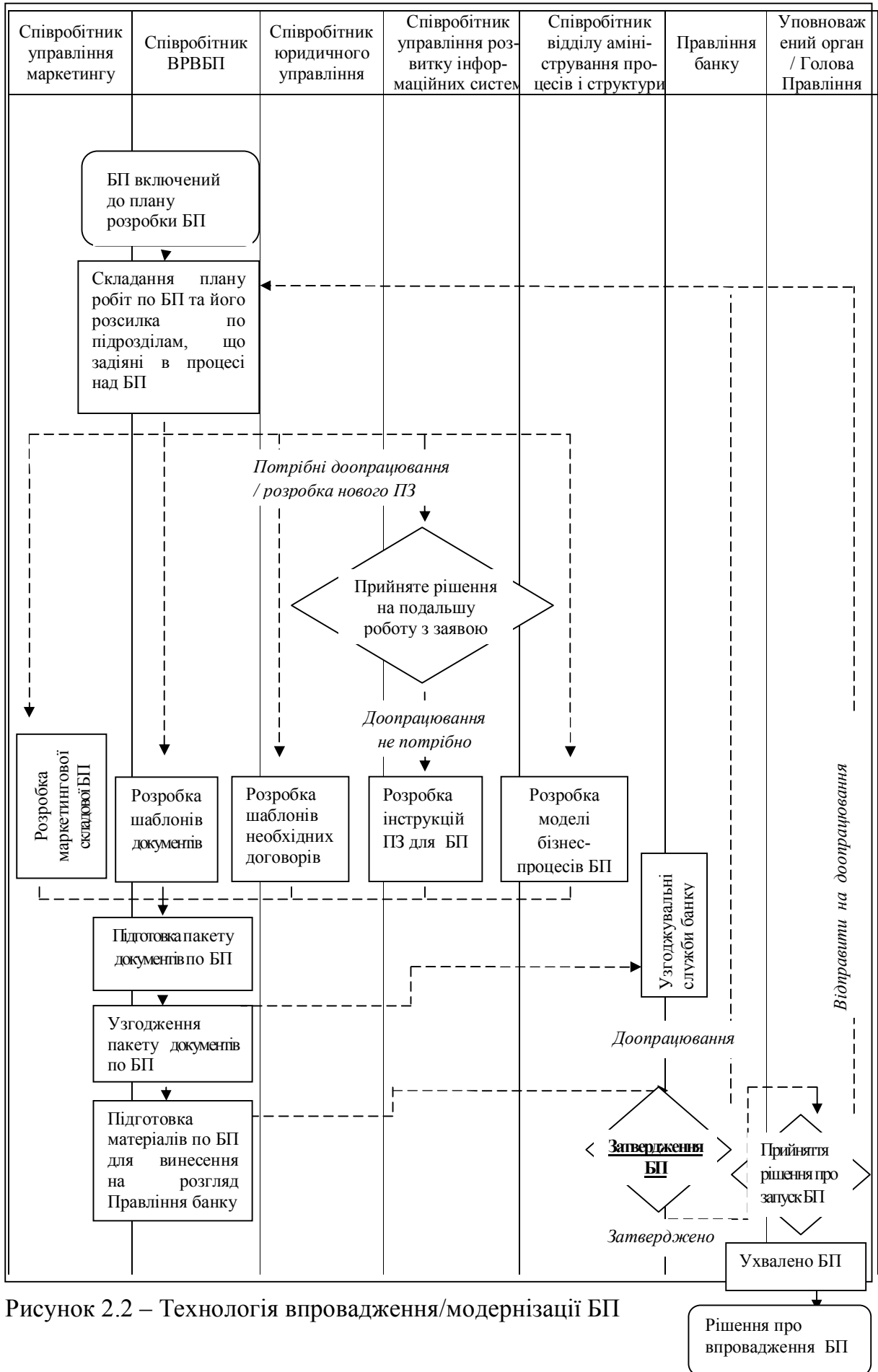

Рисунок 2.2 – Технологія впровадження/модернізації БП

Аналіз отриманих результатів проводять: фінансово-економічне управління, управління ризиками, управління маркетингу, управління розвитку інформаційних систем. Результати передаються до ВРВБП.

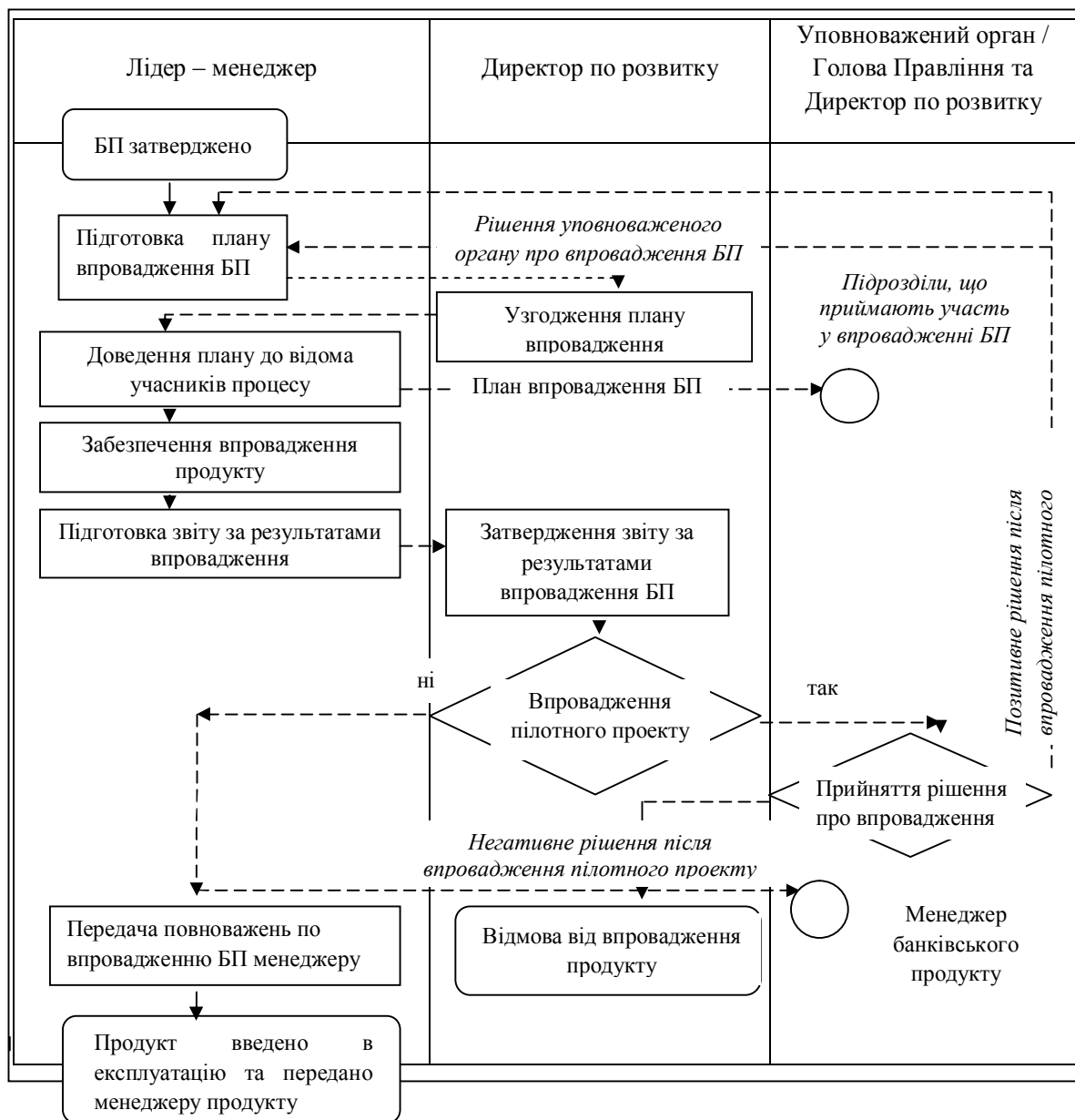

Рисунок 2.3 – Технологія впровадження банківського продукту з урахуванням «пілотного проекту»

Завершальним етапом проведення «пілотного проекту» є оцінка ВРВБП, який консолідує отримані дані у вигляді звіту про проведення «пілотного проекту». Лідер-менеджер презентує отримані результати Уповноваженому органу, що несе відповідальність за впровадження банківського продукту.

За результатами приймається рішення про закінчення «пілотного проекту» та про подальше впровадження або відмову від впровадження банківського продукту. Рішення доводиться для виконання відповідним структурним підрозділам.

Проведення «пілотного проекту» дозволить на стадії впровадження банківського продукту виявити як економічні, так і технологічні недоліки. Своєчасне прийняття рішення про усунення їх та подальше удосконалення процесу дозволить банку зменшити не тільки витрати, а й надати клієнтам більш якісний банківський продукт, що не може не відобразитись на позитивній оцінці як існуючих клієнтів, так і потенційних. Після позитивної реалізації «пілотного проекту», банківський продукт пропонується для загального кола клієнтів.

Завершальними етапами відповідно до запропонованої концепції ціноутворення є аналіз встановлених цін на банківські продукти та контроль їх відповідності досягненню стратегічних цілей цінової політики та стратегічних цілей банку. Результатом наведених етапів має стати прийняття управлінських рішень керівництвом банку щодо затвердження чи відхилення даних цін.

Отже, формування ціни на банківські продукти є важливою задачею, реалізація якої забезпечить формування необхідного обсягу ресурсів для банку та ефективне розміщення їх. Аналізуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки: розглянута концепція ціноутворення банківських продуктів дасть змогу банкам встановлювати ціни на продукти з врахуванням впливу визначених банком факторів, враховуючи ринкові значення вартості фінансових ресурсів. Впровадження банківського продукту

та реалізація «пілотного проекту» надасть можливість вивчення позитивних та негативних явищ в процесі реалізації для подальшого прийняття рішення про доцільність його впровадження. Це дозволить в разі необхідності виявити додаткові фактори, що матимуть вплив на реалізацію банківського продукту, а також надасть можливість на початковому етапі врахувати недоліки та запропонувати ринку конкурентоспроможний продукт.

2.2 Розвиток ціноутворення на комісійні банківські послуги із використанням засад функціонально-вартісного аналізу

Оскільки перелік послуг сучасного банку постійно зростає, в першу чергу, саме за рахунок послуг, ціною яких є комісія та фіксований тариф, то відповідно і зростає перелік витрат банку на реалізацію даних груп послуг. Відповідні витрати умовно можна розділити на 3 групи (табл. 2.1).

Як свідчить табл. 2.1, з метою визначення ціни банківських послуг, ціною яких є комісія або фіксований тариф, за допомогою витратного методу усю сукупність бюджетних витрат банку можна розділити на 3 групи. При цьому варто відзначити, що в залежності від виду банківських послуг та особливостей діяльності конкретних банків можливі випадки, за яких банк не потребуватиме жодних зовнішніх прямих витрат для реалізації банківської послуги. Такими банківськими послугами можуть бути: перерахунок коштів між рахунками в межах банку, зняття готівки із карткових рахунків за допомогою терміналів того ж банку, в якому і відкрито відповідний рахунок і т.д.

Таблиця 2.1 - Класифікація витрат банку, пов'язаних із банківськими послугами, ціною яких є комісія та фіксований тариф, за джерелом їх виникнення

Група банківських витрат	Опис групи банківських витрат	Приклади банківських витрат
Зовнішні прямі витрати	Витрати банку пов'язані із користування ним в інтересах клієнта зовнішніми рішеннями передбаченими для банківської діяльності	Комісійні витрати банкам-кореспондентам, витрати на встановлення, використання та обслуговування комунікаційних систем (SWIFT, Western Union)
Внутрішні прямі витрати	Внутрішні витрати банку, безпосередньо пов'язані із реалізацією фахівцями банку послуг, ціною яких є комісія та фіксований тариф	Оплата праці фахівців банку та витрати на оренду приміщень, безпосередньо задіяних у реалізації банківської послуги, маркетингові заходи, пов'язані із просуванням послуги на ринок і т. д.
Внутрішні непрямі витрати	Частина витрат банку на управління та обслуговування бізнес-напрямків банку	Оплата праці обслуговуючого персоналу та управління відділенням банку, витрати на заходи по покращенню загального іміджу банку, на оплату послуг та матеріальних продуктів, які необхідні для нормального функціонування бізнесу, від зовнішніх постачальників банку

При визначенні ціни на банківські послуги, ціною яких є комісія або фіксований тариф, на основі витратного методу доцільно також використовувати засади функціонально вартісного аналізу та методу ABC – калькуляції. При цьому, як і при визначенні надбавки для компенсації внутрішніх витрат банку при ціноутворенні на процентні банківські послуги, відправною точкою при розрахунку собівартості банківських послуг, ціною яких є комісія або фіксований тариф, мають бути бюджетні витрати банку.

Внутрішні витрати банку потребують окремих процедур розподілу та перерозподілу між бізнес-напрямками банку, центрами його внутрішньої інфраструктури та згодом однорідними групами послуг, в той час як зовнішні витрати можуть бути ідентифіковані для кожної конкретної банківської послуги.

Серед групи банківських послуг, ціною яких є комісія та/або фіксований тариф, найбільш розповсюдженими витратами, які супроводжують дані послуги є вартість використання мережі S.W.I.F.T.

Витрати для розрахунку суми зовнішніх витрат для банківських послуг, у наданні яких використовується мережа S.W.I.F.T., наведено в табл. 2.2 (для розрахунку використовувалась конфігурація підключення SWIFTAlliance Access/Workstation; Automatic File Transfer; Band -1; Dual-I M-CPE; 2 Concurrent Operators).

Таблиця 2.2 - Витрати для розрахунку бюджетної вартості повідомлень у мережі S.W.I.F.T., долл. США

Стаття витрат	Одноразові витрати	Щорічні витрати
Реєстрація логічного терміналу (Logical Terminal)	650	-
Комплект карток необхідних для здійснення процедури входу в мережу SWIFT та обміну двосторонніми ключами з банками (Set ICC)	358	-
Підтримка адресації ідентифікаційного коду данку (SWIFT BIC Destination)	-	1625
Документація та інструкція, які оновлюються щорічно (SWIFT User Handbook)	-	500
Реєстрація двох офіцерів безпеки SWIFTNet, відповідальних за безпеку доступу до мережі SWIFT (Security Officers)	-	1300
Електронні сертифікати двох офіцерів безпеки та одного логічного терміналу користувача (PKI Certificates)	975	195
RMA сервіс (Global RMA yearly fee)	-	520
Ліцензія на сумісне підключення до мережі SWIFT (Shared Connection)	7875	1575
Послуги S.W.I.F.T. Service Bureau	28750	11657
Членський внесок в УкрСВІФТ	-	1300
Модуль автоматичної фільтрації повідомлень на збіг із записами міжнародних чорних списків FATF/GAFI, EU та списку Державної служби фінансового моніторингу України (AML Module)	3120	4680
Всього:	41728	23352

Як свідчить табл. 2.2, для забезпечення та підтримання банком доступу до мережі обміну повідомленнями S.W.I.F.T. в обсязі 2-х робочих місць банку необхідно одноразово витратити 41 728 долл. США та щорічно 23 352 долл. США. З економічної точки зору, витрати на підключення до мережі S.W.I.F.T. доцільно розглядати як інвестиції у капітал банку, а тому для віднесення їх на вартість відповідних банківських послуг до одноразової суми витрат доцільно застосувати норму амортизації, яка відповідає подібним активам, а саме 20% в рік, що відповідає 5 рокам корисного

використання активу. Крім того, варто відмітити, що окрім постійних витрат наведених в табл. 2.2, банк має також сплачувати 0,40 долл. США за кожне повідомлення, а тому суму зовнішніх витрат необхідних для відправлення одного повідомлення можна розрахувати за наступною формулою.

$$EC = \frac{FC * ar + YC}{N} MC, \quad (2.1)$$

де EC – зовнішні витрати на одне повідомлення у мережі S.W.I.F.T.;

FC – одноразові витрати на підключення банку до мережі S.W.I.F.T. відповідно обраної конфігурації;

ar – норма амортизації одноразових витрат на підключення банку до мережі S.W.I.F.T., як інвестицій у капітал банку;

YC – щорічні витрати на підтримання банком доступу до мережі S.W.I.F.T. відповідно обраної конфігурації;

N – прогнозна кількість повідомлень, які будуть відправлятися через мережу S.W.I.F.T. у рік;

MC – вартість одного повідомлення у мережі S.W.I.F.T.

Таким чином, враховуючи, що визначена вище конфігурація підключення до мережі S.W.I.F.T. передбачає, що пропускна здатність системи – до 250 повідомлень на добу, та враховуючи, що в рік 250 робочих днів, то можна зробити висновок, що максимальна кількість повідомлень в рік для зазначеної конфігурації 62 500 повідомлень, а відповідно мінімальна сума зовнішніх витрат на 1 повідомлення становить 0,9 долл. США. Проте враховуючи, що операціоніст даної системи потребує час на завантаження повідомлення в систему та його перевірку, а також на перевірку та вивантаження вхідних повідомлень, то можна припустити, що реально така система зможе забезпечувати близько 100 повідомлень протягом робочого дня, а тому більш реальна вартість таких зовнішніх витрат становитиме 1,67 долл. США. Варто підкреслити, що якщо фахівці банку очікують, що

дана система буде менш завантаженою, то відповідно вартість зовнішніх витрат на одне повідомлення буде зростати.

Таким чином, можна зробити висновок, що для ціноутворення на всі банківські послуги, при наданні яких використовується мережа S.W.I.F.T., у собівартість банківської послуги необхідно включити зовнішні витрати на одне повідомлення. В першу чергу це стосується банківських послуг з ведення розрахунків корпоративних клієнтів за імпортовані товари, послуги та здійснення переказів фізичних осіб за кордон через систему S.W.I.F.T.-платежі.

Більш складним є підхід до врахування внутрішніх витрат банку. Першим кроком у даній процедурі є закріплення всього обсягу бюджетних витрат комерційного банку за окремими бізнес-напрямами та центрами інфраструктури. На даному етапі є можливість здійснювати попередній контроль витрат банку, визначити їх адекватність та необхідність. Наступним кроком є розподіл бюджетних витрат центрів інфраструктури між бізнес-напрямами, що дає змогу врахувати усі бюджетні витрати банку у ціні банківських послуг. Даний крок дає змогу забезпечити беззбитковість банківської діяльності, включаючи увесь обсяг витрат у ціну банківських послуг, реалізація яких буде формувати відповідну сукупність банківських доходів.

На нашу думку, потрібно окремо дослідити питання перерозподілу бюджетних витрат центрів інфраструктури між бізнес-напрямами, оскільки у більшості досліджень використання функціонально – вартісного аналізу та методу ABC – калькуляції у банках даному аспекту присвячено недостатньо уваги. Для вирішення даного завдання було обрано метод перехресного розподілу.

На відміну від прямого розподілу бюджетних витрат центрів інфраструктури між бізнес-напрямами, де дані витрати розподіляються одразу безпосередньо між бізнес-напрямами, розподіл перехресним методом відбувається у 2 кроки:

- 1) розподіл бюджетних витрат кожного центру інфраструктури між усіма іншими центрами інфраструктури та бізнес-напрямами;
- 2) розподіл витрат центрів інфраструктури розподілених на них у першому кроці між бізнес-напрямами.

Такий підхід дає змогу більш адекватно розподілити бюджетні витрати центрів інфраструктури між бізнес-напрямами банку, а в подальшому більш обґрунтовано визначити вартість банківських послуг.

Окремо слід відзначити, що базу для розподілу бюджетних витрат центрів інфраструктури необхідно обирати окремо для кожного такого центру, оскільки база розподілу має відображати особливості функціонування відповідного центру інфраструктури. Так, для розподілу бюджетних витрат таких центрів інфраструктури, як відділ кадрів та бухгалтерія, як базу можна використовувати кількість фахівців, а бюджетні витрати юридичної служби доцільно розподіляти за кількістю клієнтів та лише між тими бізнес-напрямами, в роботі яких частіше за все можливі судові позови.

Розподіливши усі бюджетні витрати банку між бізнес-напрямами, можна визначити ціну банківських послуг, ціною яких є комісія та/або фіксований тариф, на основі нормативної кількості витрат людино-годин, необхідних фахівцям банку для реалізації та можливого супроводження конкретної банківської послуги. Для прикладу розрахунку часових затрат для банківських послуг, ціною яких є комісія та/або фіксований тариф, було обрано таку банківську послугу як банківська гарантія у національній валюті (табл. 2.3).

Як свідчить табл. 2.3, процес видачі банківської гарантії є трудомістким процесом із залученням значної кількості банківських фахівців із різних ланок структури банку. Визначивши нормативну кількість «людино-хвилин», необхідних для банківської послуги, ціною яких є комісія та/або фіксований тариф, та вартість однієї хвилини роботи бізнес-напряму, можна визначити

Таблиця 2.3 - Розрахунок нормативної кількості «людино-хвилин» для банківської гарантії в національній валюті ПАТ КБ «Приватбанк» (авторська розробка)

Етап процесу реалізації банківської послуги	Етапи технології надання банківської послуги, затверджені методичними рекомендаціями ПАТ КБ «Приватбанк»	Відповідальний виконавець	Тривалість, хв.
Підготовка прийняття рішення	Формування пакету документів від клієнта для надання банківської гарантії згідно кредитних процедур, дійсних на поточний момент в банку	Відповідальний фахівець РП	120
	Здійснення підготовчих розрахунків та висновків, необхідних для прийняття рішення про надання банківської гарантії	Відповідальний фахівець РП	120
Прийняття та оформлення рішення	Прийняття рішення про можливість надання гарантії	Засідання кредитного комітету РП	60
	Оформлення відповідного рішення протоколом у системі ПриватДок, контроль лімітів повноважень на підписання документів по гарантії	Відповідальний виконавець ДДВО	30
	Після затвердження Протоколу МКК ПриватБанку, за гарантією закріплюється номер в єдиному журналі системи ПриватБанку, здійснюється запис в журналі, номер сповіщається відповідальному фахівці РП	Відповідальний виконавець ДДВО	10
	Електронними засобами зв'язку відповідальний фахівець РП передає у ДДВО не підписаний проект договору, заяву від клієнта, не підписаний проект договору застави (або поруки, або депозитного договору, або договору цесії)	Відповідальний фахівець РП	10
Контроль документів	Після отримання повного пакету документів відбувається вивчення наданих документів на їх відповідність затвердженому протоколу КК, затвердженим протоколам та ін..	Відповідальний виконавець ДДВО	480
	У разі отримання позитивного висновку по пакету документів відповідний фахівець РП забезпечує підписання пакету документів з обох сторін, копії підписаних документів викладаються на сервер зберігання додатків та створює заставну угоду в програмному комплексі	Відповідальний фахівець РП	30
Надання гарантії та блокування відповідного покриття	Візування гарантійної угоди в ПК Sketch після того як відповідна угода авторизована відповідальним фахівцем ГО	Фахівець Back Office цінних паперів та гарантійних зобов'язань ГО	10
	Блокування рахунку фінансового покриття	Фахівець Back Office цінних паперів та гарантійних зобов'язань ГО	5
	Підписання банківської гарантії у 3-х екземплярах в уповноважених осіб банку та надсилання гарантії банку бенефіціара	Відповідальний фахівець РП (ГО)	15
Всього витрати «людино-годин»			890

собівартість банківської послуги враховуючи, що лише певна частка загального робочого часу бізнес-напрямку витрачається фахівцями банку на роботу по наданню банківських послуг, а інша частка – на так зване непродуктивне використання робочого часу, що часто пов'язане із нерівномірним розподілом попиту у часі та із виконанням фахівцями супутніх посадових обов'язків, непов'язаних із наданням банківських послуг.

Окремо слід відзначити, що для більшості банківських послуг ціною, яких є комісія та фіксований тариф, для визначення їх собівартості з метою ціноутворення на витратній основі буде достатньо вище проілюстрованих розрахунків зовнішніх банківських витрат та внутрішніх витрат банку на основі витрачених людино-хвилин. Сформований нормативний рівень витрат – це мінімальна ціна відповідної банківської послуги, яка дозволить його реалізовувати на умовах самоокупності, в результаті не приносячи банку ні прибутків, ні збитків. Визначення рівня прибутку, який необхідно закладати у ціну таких послуг є виключно внутрішньобанківським завданням, оскільки він має відповідати завданням керівництва банку, які воно вирішує в даному сегменті ринку банківських послуг та при певній ціні конкурентів на даному ринку.

Таким чином, загальна формула визначення ціни на банківські послуги, ціною яких є комісія та/або фіксований тариф, має наступний вигляд:

$$P_b^d = (EC_b^d + \frac{DC_b^d}{N_b^d * t} * T_b^d * k^d) * p_b^d, \quad (2.2)$$

де P_b^d – ціна b -тої банківської послуги (комісія та/або фіксований тариф) в межах d -ого бізнес-напрямку;

EC_b^d – зовнішні витрати на b -у банківську послугу, ціною якого є комісія та/або фіксований тариф, в межах d -ого бізнес-напрямку;

DC_b^d – сумарні бюджетні витрати на b -у банківську послугу в межах d -ого бізнес-напрямку;

N_b^d – кількість фахівців банку, які безпосередньо задіяні в реалізації групи b -тих послуг в межах d -ого бізнес – напрямку;

t – кількість робочих хвилин у періоді, що відповідає взятим за основу бюджетним витратам банку;

T_b^d – нормативна кількість людино-хвилин, необхідних для надання b -тої банківської послуги, ціною якого є комісія та/або фіксований тариф, в межах d -ого бізнес-напрямку;

k^d – коефіцієнт продуктивного використання робочого часу в d -ому бізнес-напрямку;

p_b^d – прибутковість b -ої банківської послуги, ціною якого є комісія та/або фіксований тариф, в межах d -ого бізнес-напрямку, визначена банківським менеджментом відповідно до завдань, які воно вирішує в даному сегменті ринку банківських послуг та при певній ціні конкурентів на даному ринку.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладені засади реалізації витратного методу при ціноутворенні на банківські послуги, ціною яких є комісія та/або фіксований тариф, можна зробити висновок, що загальний алгоритм є наступним:

- 1) визначення нормативних прямих зовнішніх витрат, які супроводжують надання конкретної банківської послуги;
- 2) групування усього обсягу бюджетних витрат за бізнес-напрятками та центрами інфраструктури;
- 3) розподіл витрат центрів інфраструктури між бізнес-напрятками перехресним методом у два кроки:
 - розподіл бюджетних витрат кожного центру інфраструктури між бізнес-напрятками та іншими центрами інфраструктури, використовуючи в якості бази різні показники, які можуть максимально покривати обсяг робіт здійснених відповідною службою;

- розподіл витрат кожного центру інфраструктури отриманих у першому кроці між бізнес-напрямами, в якості бази використовуючи ті ж показники, що на першому кроці;
- 4) розподіл сумарних бюджетних витрат бізнес-напрямків за групами послуг, які ними реалізуються на ринку банківських послуг, та визначення суми витрат, яка відповідає групі банківських послуг, ціною яких є комісійні та/або фіксований тариф;
- 5) визначення нормативної кількості людино-хвилин, необхідних для надання кожної банківської послуги згідно внутрішньобанківських інструкцій;
- 6) визначення рівня продуктивного часу у загальному обсязі часу, відпрацьованому відповідним бізнес-центром протягом минулого звітного періоду;
- 7) визначення обсягу внутрішніх витрат банку необхідних для реалізації конкретної банківської послуги на основі нормативного обсягу людино-хвилин, враховуючи рівень продуктивних витрат часу фахівцями банку (на основі результатів отриманих у пункті 4,5 та 6);
- 8) визначення керівництвом банку рівня прибутковості конкретної банківської послуги виходячи із стратегічних планів на даному сегменті ринку банківських послуг;
- 9) для окремої вузької групи банківських послуг – визначення надбавки за ризик невиконання зобов'язань перед бенефіціаром;
- 10) розрахунок ціни банківської послуги (на основі результатів отриманих у пункті 1,7,8 та 9).

Таким чином, використання запропонованого алгоритму реалізації витратного методу ціноутворення на банківські послуги, ціною яких є комісія та/або фіксований тариф, дає змогу сформувати прозорі ціни, встановлені на основі реальних витрат, необхідних для їх надання, що в свою чергу

забезпечує загальну орієнтацію системи ціноутворення на банківські послуги на беззбитковість банківської діяльності та окремих послуг банку, прозорість та чесність у ціноутворенні, орієнтацію на підвищення ефективності витрат, понесених банком для реалізації даних банківських послуг.

2.3 Бюджетування як технологія фінансового планування в банку

Фахівці з менеджменту відносять управління сучасним банком до однієї з найбільш складних сфер діяльності, тому що в умовах ринкової економіки банки знаходяться в центрі безлічі суперечливих і важко прогнозованих процесів, що відбуваються в економіці, політиці та соціальній сфері. Виходячи із специфіки діяльності (основу складають фінансові відносини), першочерговими для них стають питання саме фінансового планування як основи для всіх інших управлінських процесів.

На нашу думку, бюджетування - це технологія фінансового планування, обліку і контролю доходів і витрат, одержаних від діяльності банку на всіх рівнях управління, що дозволяє аналізувати прогнозні й фактичні фінансові показники. В свою чергу, бюджет - це фінансовий план, що охоплює всі сторони діяльності організації та дозволяє порівнювати всі понесені витрати й отримані результати у фінансових термінах на майбутній період часу в цілому і за окремими підперіодами. Відповідно, бюджетування – це технологія складання, коригування, контролю й оцінки виконання фінансових планів, а тому бюджетування перетворюється в основу основ усіх технологій внутрішньобанківського управління.

Важливо також уявляти собі сфери застосування бюджетування. Як процес складання фінансових планів і кошторисів, бюджетування можна застосувати до безлічі об'єктів: банку в цілому, окремого структурного підрозділу, програми робіт чи функції управління (бюджет витрат, бюджет

доходів тощо), спеціально виділених центрів обліку (центри прибутку, центри витрат і т.п.). При постановці бюджетування як процесу важливо вибрати об'єкт бюджетування. Для бюджетування як управлінської технології важливо також визначити рівні складання і консолідації (складання зведених бюджетів) бюджетів, що відповідають рівням управлінської ієрархії (бюджети філій, центрів фінансової відповідальності) [76].

Як бачимо, впровадження бюджетного планування в банку дозволяє отримати цілий ряд переваг, але в той же час слід відмітити, що його впровадження є складним процесом, тому що змушує мобілізувати всіх співробітників, змінити традиції управління, примушує керівників усіх ланок думати по-новому. Крім того, існує ще ряд проблем, що можуть стати на перешкоді при впровадженні бюджетування в банку. Серед яких:

- відсутність достатньої зацікавленості вищого керівництва у впровадженні бюджетування;
- помилкове делегування повноважень з розробки і впровадження бюджетного процесу бухгалтерії банку, що призводить до опору з боку працівників цього відділу через додаткове навантаження;
- відсутність у банку фахівців з відповідними знаннями і досвідом;
- психологічні труднощі, пов'язані з впровадженням нововведень (“опір змінам”) [63].

Таким чином, узагальнюючи все вищесказане, відмітимо, що бюджетування є складовою частиною механізму фінансового планування в банку, який, в свою чергу, має забезпечувати реалізацію стратегічних цілей банку.

Бюджетування представляє собою процес складання і виконання бюджету – оперативного фінансового плану, що складається на короткостроковий період у формі кошторису витрат або балансу доходів і витрат, скоординованих за всіма підрозділами і функціями, який забезпечує

ефективний контроль за надходженням і витрачанням коштів в банку та є основою для прийняття управлінських рішень.

Саме використання технологій бюджетування дозволяє банку вести свою діяльність більш ефективно, здійснювати контроль за нею на кожному з етапів, надавати інформацію щодо окремих її аспектів. Хоча впровадження даної системи і зіштовхується з рядом проблем, на нашу думку, відповідне ставлення керівництва дозволить розв'язати більшість із них з мінімальними втратами.

Організовуючи управління бюджетами, передусім необхідно визначити учасників – суб'єктів бюджетного процесу. В банку створюють трирівневу систему управління бюджетами:

1-й рівень – правління банку та бюджетний комітет;

2-й рівень – менеджери бізнесів;

3-й рівень – керівники структурних підрозділів.

Основою будь-якого бізнес-процесу є нормативне забезпечення, яким керується менеджмент банку при здійсненні діяльності. Основою нормативного забезпечення бюджетування в банку є бюджетний регламент. Бюджетний регламент – сукупність внутрішньобанківських документів і наказів, де описано порядок розробки та складання бюджетів, учасників кожного етапу (посада і підрозділ), їх дії (послідовність і терміни), джерела, строки та формати отримання й передачі інформації.

Головне завдання бюджетного регламенту – забезпечення контролю за ходом виконання бюджетів різних видів і рівнів управління.

Функціонування будь-якої системи управління, в тому числі і бюджетування, потребує правильної організації інформаційного забезпечення, тобто наявності сукупності опрацьованих даних про результати діяльності. У свою чергу, інформаційне забезпечення містить у собі інформаційну систему, що має необхідний інформаційний фонд (персонал і технічні засоби) і систему інформаційних потоків [32].

Інформаційний потік в першу чергу утворюють дані управлінського обліку, які дозволяють говорити не лише про певні результати діяльності комерційного банку в цілому, а і в розрізі кожного окремого відділення, напрямку бізнесу, регіону тощо, що звичайно робить процес планування більш точним та реальним. Тому для бюджетування корисними є лише дані управлінського обліку, які забезпечують фінансову і нефінансову інформацію, необхідну для прийняття рішень, спрямованих на досягнення стратегічної мети [77].

Особливості діяльності тієї чи іншої банківської установи обумовлюють значну різноманітність видів і методів бюджетування. Основними ж видами бюджетів, що використовуються для управління банком, є план бухгалтерського балансу, прибутків і збитків та руху грошових коштів банку.

В цілому ж механізм бюджетування доречно розбити на декілька складових частин:

- створення організаційного забезпечення бюджетування як основи для його ефективного функціонування;
- визначення методу бюджетування;
- аналіз фінансових результатів, який є підґрунтям для подальшого планування;
- формування механізму трансфертного ціноутворення;
- безпосередня розробка бюджетів банку;
- контроль за виконанням планів та аналіз відхилень.

Всі ці складові є взаємопов'язаними і ігнорування однієї з них може призвести до деформації всього механізму.

Останнім часом спостерігається стрімке зростання інтересу до завдань з області управління бізнес-діяльністю, пов'язаних з орієнтацією бізнесу на споживача, на вивчення ринку, на «тонке» планування, а саме:

- управління ефективністю діяльності підрозділів і персоналу;
- управління складом і якістю банківських послуг;

- аналіз клієнтської бази;
- аналіз постачальників товарів і послуг, а також контрагентів і партнерів по бізнесу.

Як правило, ці завдання розглядаються як самостійні і не пов'язуються безпосередньо з бюджетуванням. Проте, зв'язки між ними все ж таки існують, оскільки будь-яке з цих додаткових завдань також може мати свій фінансовий вираз. Тому, якщо встановити подібний зв'язок між бюджетом і різними напрямками по управлінню бізнес-діяльністю, то можна говорити про нові технології бюджетування, які розширюють межі фінансового управління до масштабів комплексного планування і обліку бізнес-діяльності банку[49].

Розглянемо підходи до розв'язання цих задач, засновані на застосуванні технології бюджетування.

Аналіз і управління діяльністю підрозділів і персоналу. Щоб отримати бюджет доходів і витрат в розрізі підрозділів, необхідно виконати перехід від структури доходів і витрат по Центрах обліку (фінансової структури) до доходів і витрат по підрозділах і філіях (організаційній структурі). З цією метою застосовуються різні алгоритми розподілу (рознесення) значень статей бюджету. Наприклад, доходи від кредитування можуть бути розподілені по підрозділах відповідно до суми окладів співробітників, зайнятих в кредитуванні (використання непрямого обліку кваліфікації співробітників); витрати на телефон зручно розносити згідно чисельності співробітників у підрозділах. Частина доходів і витрат може бути автоматично перенесена від Центрів обліку на підрозділи, якщо існують локальні збіги фінансової і організаційної структури банку. Найбільш характерні збіги - це філія в організаційній структурі і відповідний йому Центр фінансової відповідальності в структурі фінансовій. Після виконання таких рознесень виконується повноцінний аналіз ефективності діяльності підрозділів і персоналу.

Аналіз і управління складом і якістю банківських послуг. Для вирішення цього завдання, а також для отримання оцінки прибутковості і ефективності

бізнесів банку також можливо використовувати результати бюджетування по Центрах обліку. З цією метою слід виконати рознесення статей або прямий облік первинних даних, використовуваних при підготовці бюджету–договори, платіжні документи, операції. Більш того, планування доходів і операційних витрат зручніше проводити в площині банківських послуг і продуктів, а потім відображати їх у фінансовій структурі бюджету по Центрах обліку. У результаті підвищується якість інформації як при плануванні, так і при обліку бізнес-діяльності банку.

Аналіз і управління клієнтською базою банку. Не дивлячись на те, що рішення цієї задачі відноситься до області маркетингу, для отримання результату виявляється вельми ефективним використання технологій бюджетування. З їх допомогою нескладно отримати картину прибутковості клієнтів як по групах, так і індивідуально. Оскільки початкова інформація про виконання бюджету завжди персоніфікована по відношенню до клієнта банку, то виконання рознесення (інакше - прямий облік) прибуткової частини бюджету в розрізі клієнтів не складає труднощів. Далі можна виконувати оцінку структури, якості клієнтської бази, ранжування клієнтів і груп клієнтів. Інформація про клієнтську базу також необхідна при плануванні прибуткової частини бюджету.

Аналіз і управління контрагентами і партнерами по бізнесу. Як і раніше, у випадку з клієнтською базою банку, виявлення вигідних і невивідних контрагентів, надійних і ненадійних партнерів, відстежування міграції контрагентів з однієї класифікаційної групи в іншу може бути засноване на фінансовій інформації про виконання бюджету.

Аналіз і управління господарством. Якщо розглядати цю область управління банком як самостійне завдання, то доречно буде внести корективи до поняття Центрів витрат і Центрів прибутку, класифікуючи їх як споживаючі і забезпечуючі підрозділи. Такі Центри витрат, як Управління автоматизації, Служба безпеки банку є забезпечуючими підрозділами, а решта всіх Центрів обліку (як Центри прибутку, так і Центри витрат) є

споживаючими. В цьому випадку в систему бюджетування включаються додаткові механізми рознесення витрат, що переносять витрати забезпечуючих підрозділів на споживаючі. Зрозуміло, не виключається пряме перенесення витрат із забезпечуючих підрозділів на споживаючі. Розгляд Центрів обліку в площині забезпечуючих і споживаючих підрозділів дозволяє забезпечити ефективне управління матеріальними ресурсами банку, мінімізувати ціни на послуги.

Аналіз і управління ресурсами банку. Можна виділити два напрями зв'язку даного завдання з бюджетуванням. З одного боку, фінансовий план, або графік платежів у розрізі фінансових інструментів, є початковою інформацією для Казначейства банку при виборі стратегії управління ліквідністю і ризиками. З іншого – характеристика Центрів обліку в розрізі підрозділів, які залучають ресурси, і підрозділів, які їх розміщують (активні і пасивні операції), дозволяє планувати і контролювати ефективність використання фінансових ресурсів банку. З цією метою виконується рознесення прибутковості розміщуваних ресурсів на збитковість залучених ресурсів (або навпаки). Застосування внутрішнього ціноутворення при передачі ресурсів від одного підрозділу до іншого змінює логіку планування доходів і витрат в цих центрах обліку. В цьому випадку рознесення доходів і витрат замінюється на облік прямих доходів і витрат між підрозділами. Слід зазначити, що виділення в окремі площини управління господарських витрат і доходів і витрат від бізнес-діяльності дозволяє отримати точнішу картину при оцінці ефективності використання ресурсів – матеріальних, фінансових і трудових. Це, дійсно, так, оскільки рівень накладних витрат стає деколи сумірним з рівнем витрат від бізнес-діяльності у ряді Центрів обліку, що негативно позначається при їх оцінці з погляду управління ресурсами.

Перевага технології комплексного бюджетування полягає в тому, що при такому підході можна розглядати ці завдання бюджетування незалежно одне від одного, зберігаючи при цьому цілісність загальної фінансової картини. Так, можна зосередитися на найбільш вузькому напрямі діяльності

банку і застосовувати управлінські дії більш цілеспрямовано, ніж при використанні бюджету тільки в класичному його розумінні. Наприклад, в банку великі накладні витрати – слід акцентувати увагу на аналізі і управлінні господарством банку, є проблеми з залученими ресурсами – буде корисний аналіз діяльності контрагентів. Погано йдуть справи з доходами – необхідно виконати аналіз банківських послуг і клієнтської бази. Особливо важливо при цьому не відриватися від центральної складової бюджетування – фінансової структури, яка є універсальною складовою всіх спеціалізованих напрямів комплексного бюджетування. Таким чином, приділивши увагу тому чи іншому напрямку, можна переходити до наступного по важливості завдання, залишаючись при цьому упевненим в тому, що вирішені задачі автоматично пов'язані з іншими.

На перетині інформації по окремих напрямках бюджетування присутній ще один рівень управління бізнес-діяльністю – багатовимірний аналіз бюджету. Для виконання такого роду аналізу вже не потрібні додаткові рознесення значень статей. Досить використовувати для комплексного аналізу дані різних напрямів:

Аналіз доходів і витрат підрозділів банку в розрізі банківських послуг і банківських продуктів. Цей напрям дозволяє отримати порівняльну картину ефективності тих або інших послуг в різних підрозділах. Таким чином можна оцінювати діяльність філій по прибутковості в розрізі банківських послуг. Не менш корисними і цікавими для банку будуть результати аналізу участі різних підрозділів у виконанні тих або інших банківських послуг. Одним з таких результатів може стати виявлення економічної доцільності виокремлення ряду підрозділів, в яких зосереджена основна частина операцій, в Центри фінансової відповідальності. Отримана за підсумками аналізу інформація є особливо цінною при організації внутрішнього ціноутворення на ресурси і послуги. Тут же можливий перехід до розв'язання задач з підвищення рівня мотивації роботи співробітників підрозділів.

Аналіз доходів і витрат від клієнтів і груп клієнтів в розрізі банківських послуг. Такий аналіз дає можливість управляти складом і якістю послуг в клієнтській базі. Результати аналізу не менш важливі при виконанні робіт по ціноутворенню на банківські послуги. Також це сприяє підготовці управлінських рішень по зміні співвідношення «групи клієнтів» - «види бізнесів банку».

Аналіз доходів і витрат від контрагентів (або постачальників товарів і послуг) в розрізі банківських послуг або товарно-матеріальних цінностей. Тут вирішуються завдання по виявленню міграції контрагентів з вигідних в невикідні по тих або інших послугах. Наприклад, може з'ясуватися, що з конкретним контрагентом невикідно стало працювати з використанням ринку міжбанківських ресурсів, тому доцільно збільшити з ним обсяг інших операцій. Крім того, можна виявити, що давній постачальник комп'ютерної техніки для банку вже стає невикідним і необхідно ухвалювати рішення про переорієнтацію на іншого постачальника.

Запропонована технологія бюджетування не піднімає питання управління активами, капіталом, ліквідністю, ризиками. Це зроблено невикідково, оскільки їх розв'язання можливе лише стосовно Центрів фінансової відповідальності (банк в цілому або достатньо самостійні філії). Крім того, це абсолютно інший погляд на бізнес-діяльність банку, орієнтований на отримання оцінок і прогнозів таких результатів діяльності, як надійність, стійкість, капітал і т.д. Важливо відзначити відмінності і в технології розв'язання цих задач. Простіше і ефективніше проводити подібні оцінки і розрахунки, спираючись на дані про поточний фінансовий стан банку. В цьому випадку дані бюджетування можуть бути використані як первинна інформація (договори, заплановані платежі, контракти і т.д.). Наступна відмінність пов'язана з тим, що споживачами такого роду аналізу може бути не тільки керівництво банку, але і зовнішні по відношенню до банку суб'єкти (держава, податкові органи, акціонери, клієнти). Тому для набуття значень одних і тих же показників можуть застосовуватися декілька

технологій оцінки діяльності банку. У цьому полягає відмінність такого аналізу від технології бюджетування бізнес-діяльності, оскільки остання орієнтована виключно на завдання керівника, керівника бізнесом банку.

На нашу думку запропонована технологія може бути рекомендована при управлінні банком, оскільки вона заснована на комплексному бюджетуванні. Можливо, розглянута схема дещо незвична, оскільки є синтезом багатьох технологій і шкіл. У той же час, викладений підхід в побудові системи бюджетування дозволяє рухатися послідовно. Дотримуючись запропонованої технології, можна поступово перейти від фінансового управління банком до повноцінної і різнопланової системи управління його бізнесом. Проте, щоб на практиці застосувати дану технологію, необхідно вирішити ряд організаційних і консультаційних питань. При цьому необхідне як бажання керівництва банку запровадити ефективну систему бюджетування, так і наявність кваліфікованих фахівців, що забезпечують професійну основу процесу впровадження системи.

2.4 Особливості ціноутворення на послуги інфраструктурних посередників на фінансовому ринку

Нормальну роботу ринку фінансових послуг може забезпечити тільки стабільне та ефективне функціонування всіх його елементів, зокрема інфраструктурних. Значимість надання послуг на вітчизняному фінансовому ринку даними суб'єктами не викликає сумніву, оскільки діяльність, перш за все, торговців цінними паперами та фондових бірж є ознакою ринкової економіки.

Відсутність у вітчизняній економічній літературі системних (комплексних) досліджень, що стосуються природи цих специфічних послуг, не дає змогу повно та досконало охарактеризувати цих суб'єктів ринку.

Значне число існуючих публікацій з приводу діяльності професійних учасників фондового ринку стосується або опису чинного законодавства в даній сфері, або дослідження технологічного аспекту в рамках імперативних і диспозитивних (правових) норм.

Посередники життєво необхідні як для учасників фінансового ринку, так і для самого ринку, що виступає в якості певної системи, взаємопов'язуючи і об'єднуючи всіх його суб'єктів.

Посередників поділяють на два типи: фінансові та торгові (інфраструктурні). Розглядаючи торгових посередників в контексті фондового ринку, необхідно відмітити, що основними інфраструктурними посередниками на даному ринку виступають компанії, що надають послуги маркет-мейкерів, з брокерської діяльності, діяльності з управління цінними паперами та андеррайтингу. Застосовуючи дані терміни до реалій вітчизняного фондового ринку, можна сказати, що всі ці види діяльності здійснюють так звані торговці цінними паперами.

Варто зазначити, що операції з цінними паперами в Україні у 2011 році здійснювалися торговцями цінними паперами, які представлені:

- господарськими товариствами, для яких операції з цінними паперами є виключним видом діяльності (49,62 % від загального обсягу виконаних договорів торговцями цінних паперів);
- банками (46,18 %);
- інвестиційними компаніями (4,20 %).

Послуги торгових посередників – продукт дуже специфічний, що має цінність далеко не для кожного споживача. Адже головне призначення саме торгових посередників – це переміщення інструментів на фінансових ринках без їх перетворення.

Наявність посередників на ринку сприяє вирішенню певних завдань:

- просуванню ринку вперед як в якісному (технічному, професійному), так і в кількісному аспектах;

- проведенню на ринку державної політики, забезпечення гарантій захисту прав інвесторів;

- підвищенню рівня професіоналізму учасників ринку цінних паперів.

Взагалі-то, діяльність торгових посередників на фондовому ринку розцінюється в економічному світі двояко. Одні вважають, що використовуючи послуги торгових посередників, інвестор, перш за все збільшує обсяг операцій без істотного зростання витрат, залучає висококваліфікованого торгового посередника, який досконально знає ринок і його кон'юнктуру.

Інші виділяють негативні сторони в співпраці з торговими посередниками. На їх думку, посередництво передбачає додаткові надбавки до ціни товару, і тому як правило, чим більше сторін бере участь в угоді, тим більше різних зборів і комісійних доводиться платити у зв'язку з її виконанням. На жаль, більшості сучасних вітчизняних інвесторів доводиться залучати посередників при купівлі цінних паперів.

Комісійні від продажу, плата за маркетингові дослідження на ринку цінних паперів та надмірно активні і надкороткі операції з портфелями – все це приносить додатковий дохід брокерам та зменшує прибутки їх клієнтів. У таких умовах конфлікт інтересів агента та принципала стає найпотужнішим підтекстом взаємин між цими учасниками ринку.

У світовій практиці інвестор намагається уникати брокерського обслуговування, вибираючи менш витратну альтернативу і розраховуючи на власні сили. Навіть коли в США брокери зіткнулися з небажанням інвесторів платити при покупці завищені надбавки до цін фінансових інструментів, вони замінили ці виплати менш явними відстроченими платежами, яких інвестори досить часто не помічають. Більш значний вплив на прибуток інвестора відстрочені платежі мають коли він викупує цінні папери до закінчення зазначеного часу. В той же час, вони надійно захищають брокера, гарантуючи йому або постійне надходження комісійних від довгострокового

інвестора, або одноразове надходження при достроковому вилученні активів короткостроковим гравцем ринку.

При укладанні угод, до яких залучаються брокери, інвестори дуже часто опиняються перед альтернативою: нести спочатку велике навантаження по сплаті комісійних або невелике навантаження з відстроченими платежами. Але і в тому, і в іншому випадку відбувається переплата за послуги з продажу та розміщення своїх активів [25].

Існуючі теорії розвитку ринку посередництва практично всі стосуються фінансових посередників та їх ролі на фінансовому ринку. До таких теорій відносяться і теорія фінансового посередництва, і теорія трансакційних витрат.

Теорію фінансового посередництва можна застосувати і до торгових посередників на фінансовому ринку. По-перше, скорочення витрат торговими посередниками відбувається також наряду із фінансовими посередниками в силу спеціалізації та уніфікації діяльності, а концентрація фінансових, трудових і матеріальних ресурсів дозволяє їм забезпечити економію від масштабу при проведенні операцій і надання послуг. По-друге, за допомогою вказаного виду посередництва також вирішується проблема асиметричності інформації при здійсненні операцій з фінансовими інструментами. По-третє, так само, як і фінансові посередники вони сприяють становленню більш ефективної та динамічної економіки.

Торгові посередники на фінансовому ринку можуть розглядатися з позиції макроекономічних та мікроекономічних аспектів. З точки зору макроекономіки ці інфраструктурні суб'єкти забезпечують фінансовими ресурсами споживачів капіталу з одного боку, а інвесторів – фінансовими інструментами, купуючи і продаючи їх від свого імені і за свій рахунок – з іншого. З мікроекономічних позицій посередник зводить продавця і покупця фінансових інструментів діючи за їх дорученням та за їх рахунок, отримуючи за послуги винагороду [18].

Здійснюючи свою діяльність, торгові посередники несуть певні витрати (транзакційні) у своїй діяльності. Аналізуючи західну економічну літературу, можна зробити висновок про те, що ніякої загальноприйнятої класифікації транзакційних витрат не існує. Однак доцільно виділити п'ять класів витрат, з приводу віднесення яких до транзакційних витрат позиції західних економістів істотно не розрізняються: витрати пошуку інформації; витрати ведення переговорів; витрати вимірювання; витрати специфікації і захисту прав власності; витрати опортуністичної поведінки.

Транзакційні витрати необхідно відрізняти від трансформційних (виробничих витрат).

З перших років існування фінансового ринку в Україні, режим регулювання торгових посередників був і залишається одним з найліберальніших у світі. Він характеризується відносно низькими вимогами до стартових умов виходу нових суб'єктів на ринок, повною відсутністю обмежень щодо участі нерезидентів у капіталі брокерів, відносним лібералізмом в частині офшорного бізнесу, відсутністю будь-яких вимог та стандартів до брокерів та їх персоналу при наданні послуг з інвестиційного консультування.

Особливістю брокерського бізнесу на фінансовому ринку в Україні є саме обмеженість числа клієнтів та порівняно низький рівень концентрації бізнесу. Крім того, ми маємо відсутність явної спеціалізації компаній за напрямками брокерських послуг. Натомість, для сучасного етапу розвитку вітчизняного фондового ринку характерна універсалізація послуг торгового посередництва.

Враховуючи те, що на ринку провідне місце займають саме брокерські компанії, то потрібно відмітити, що на вітчизняному фінансовому ринку склалася більш-менш працездатна і ефективна система брокерського обслуговування, учасників якої можна умовно розділити на 4 типи:

1) провідні брокерські компанії, що займають верхні рядки по оборотах на основних вітчизняних торгових майданчиках;

2) банки, які в лінійці своїх продуктів послідовно розвивають або хоча б підтримують брокерське обслуговування;

3) компанії, що фактично орієнтовані на власні бізнес-стратегії на фондовому ринку (дилерські операції) і пропонують супутні брокерські продукти;

4) невеликі регіональні компанії, що працюють зі своєю сформованою клієнтською базою виконуючи в більшому випадку тимчасові накази клієнтів.

Як бачимо, не останню роль в розвитку брокерського бізнесу відіграють банки, які все більше та активніше залучаються і до операцій на фондовому ринку, включаючи брокерські послуги. У той же час небанківські брокери все більш активно створюють фінансові холдинги, що включають банки, страхові організації та інших посередників. Більшість існуючих фондових брокерів пропонують клієнтам інвестиційно-банківські послуги. На сьогоднішній день практично немає відмінностей в діяльності між інтернет-брокерами та брокерами, що надають повний спектр послуг клієнтам. Види діяльності, що ними здійснюються є взаємодоповнюючими та носять універсальний характер.

Вичерпання традиційних методів конкуренції на ринку послуг онлайн-брокерів у вигляді зниження брокерської комісії і надання пільгових умов маржинального кредитування неминуче буде вести до зростання концентрації брокерського бізнесу. Прагнення до підвищення конкурентоспроможності та збільшення клієнтської бази, насамперед за рахунок регіональних клієнтів, повинно вплинути на трансформацію моделі брокерського бізнесу: від переважання безлічі дрібних брокерських компаній до формування відносно великих організацій з розгорнутою філіальною мережею в регіонах.

Ведення брокерського бізнесу може характеризуватися ефективністю тільки при наявності постійних клієнтів, тоді, коли брокери знають досконало не тільки їх фінансовий стан, але й можуть прогнозувати

майбутню діяльність. Тривала співпраця з клієнтом дозволяє отримувати від нього замовлення на купівлю-продаж за ринковими цінами, що дає значні переваги в порівнянні з лімітованими замовленнями, в яких чітко визначається рівень цін. Це можуть бути цінові обмеження або фіксація конкретних цін протягом біржового дня, а саме: ціна закриття, мінімальна ціна дня для покупки або максимальна ціна дня для продажу і т.д.

Для того, щоб успішно здійснювати свою діяльність на фондовому ринку брокерська компанія повинна:

- визначити оптимальний рівень грошових коштів для початку функціонування, шляхи їх повернення та джерела поповнення;
- визначити асортимент фінансових інструментів та біржі, на яких може здійснюватися результативна торгівля;
- провести маркетингове дослідження власних можливостей на ринку;
- постійно проводити моніторинг ринку, вміти прогнозувати цінові тренди;
- затвердити перелік питань, по яких можна кваліфіковано проводити консультаційну роботу і розміри плати за надання такого виду послуг.

Основними користувачами послуг інфраструктурних посередників є індивідуальні та інституційні інвестори, а також емітенти. До перших відносять як фізичних осіб, що розміщують на ринку свої заощадження, так і компанії, що інвестують тимчасово вільні кошти в різноманітні фінансові інструменти. Другу групу представляють різного роду фонди, банки, фінансові компанії і т. д., тобто так звані фінансові посередники. Необхідно враховувати, що в більшості випадків посередник отримує дохід у вигляді певного відсотка від суми операцій або фіксованої ставки за операцію, і йому більш вигідний активний клієнт, що здійснює більше операцій з меншим обсягом інвестиційних ресурсів, ніж навпаки [89].

Якщо говорити про загальний попит на послуги торгових посередників, то він являє собою сукупність попиту з боку інституціональних та індивідуальних інвесторів. Необхідність інвестування

заощаджень в певні фінансові активи, що дозволяють не тільки зберегти, а і примножити заощадження, призводить до збільшення попиту останніми на такі послуги. Крім того, збільшення попиту на послуги посередників залежить від законодавчих особливостей ринку тієї чи іншої країни, національного характеру фізичних осіб (схильність до ризику), а також від розвиненості його інфраструктури.

Залежність попиту індивідуальних та інституційних інвесторів на послуги посередників від їх вартості представляє криві різної пологості. Крива попиту індивідуальних інвесторів має більш слабкий негативний нахил в порівнянні із кривою інституційних інвесторів, але в обох випадках при досягненні визначеного рівня ціни вони становиться прямою лінією. Більш активні індивідуальні інвестори, що частіше здійснюють операції, володіють більшою частиною заощаджень із збільшеним ризиком. Вкладення з меншим ризиком переважають у менш активних інвесторів. Такі інвестори висувають високі вимоги щодо розмірів винагороди посередника і мають найбільшу чутливість до цього параметру.

У графічному вигляді попит індивідуальних інвесторів на послуги торгових посередників можна представити як взаємозалежність ціни послуг (P) – ставки комісійної винагороди брокера та кількості отриманих послуг (Q) (рис. 2.4).

Потрібно відмітити, що і демонструє нам рисунок 2.4, у разі зростання комісії вище певного рівня (до ціни P_n) попит на послуги посередників впаде практично до нуля, а в міру зниження винагороди він зростає за рахунок збільшення активності інвесторів, які при більш високому рівні винагороди бажають утриматися від зайвих операцій. В той же час, посередники не можуть встановити ціну своїх послуг нижче ціни P_1 . Адже їх діяльність не передбачає працювати безприбутково. Така мінімальна ціна на надані послуги може встановлюватися або постійним клієнтам, або за наявності виконання одноразово значної кількості угод із фінансовими інструментами.

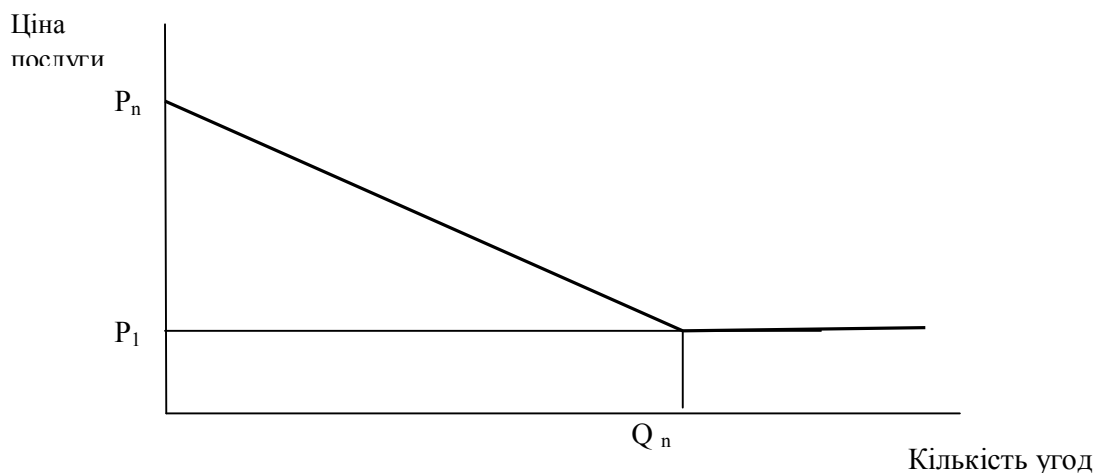

Рисунок 2.4 - Крива попиту індивідуальних інвесторів на послуги торгових посередників

Інституційні інвестори пред'являють дещо інші вимоги до брокерів. Для цього типу інвесторів важливіше невеликий стабільний дохід у довгостроковому періоді, а не швидкий прибуток від спекулятивних операцій на ринку фінансових інструментів, тому кількість операцій по відношенню до розміру активів нижче, ніж для приватних інвесторів. Звичайно, що і розміри активів у цього типу інвесторів незрівнянно вище, при тому, що чутливість до розміру винагороди посередника тут істотно нижче, оскільки активність не така висока. Рисунок 2.5 демонструє криву попиту інституційних інвесторів на послуги інфраструктурних посередників.

Більш крута крива попиту на послуги посередників з боку інституційних інвесторів пояснюється жорсткою необхідністю здійснювати певний обсяг операцій незалежно від їх вартості. Однак при збільшенні винагороди посередника до певного рівня, у інституціональних інвесторів проявляється одна особливість – вони починають замислюватися про створення брокерського підрозділу у своїй структурі, і попит на послуги різко обмежується.

Якщо говорити про графічне відображення сукупного попиту, то обсяг попиту Q_n буде забезпечуватися переважно інституційними інвесторами, і тільки після того, як ціни опускаються нижче певного порогу, на ринок приходять приватні інвестори, і послуга стає масовою.

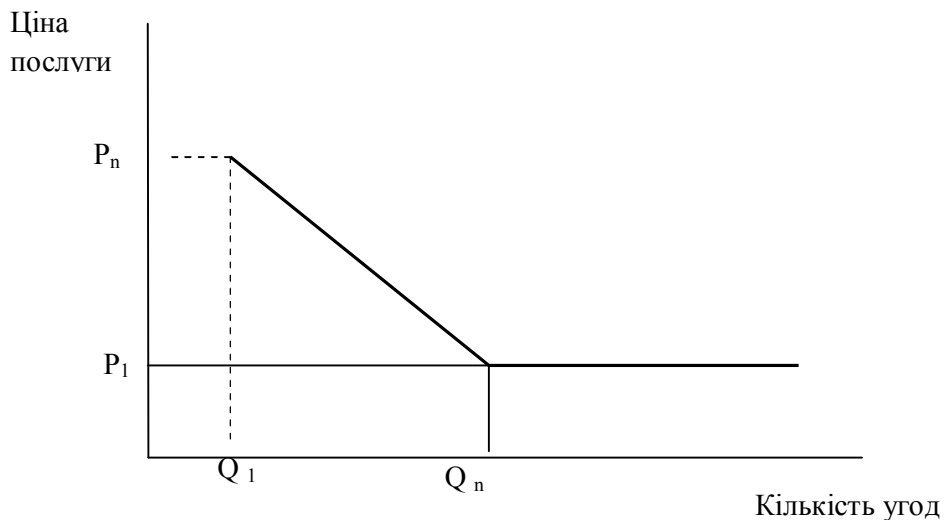

Рисунок 2.5 - Крива попиту інституційних інвесторів на послуги торгових посередників

Якщо говорити про вітчизняний ринок брокерських послуг на фінансовому ринку, то існування двох ділянок кривої попиту на їх послуги з різним ступенем еластичності підтверджує розвиток таких послуг за останні роки. Так, діяльність торгових посередників на початку 90-х рр. ХХ ст. була неоднозначною та не мала масового характеру. Активність індивідуальних інвесторів була майже нульовою. Згодом, у міру приходу на ринок електронних брокерів точка рівноваги перемістилася на більш пологий відрізок кривої попиту, і обороти за рахунок приходу на фондовий ринок приватних інвесторів вирости багаторазово.

Необхідність у великій кількості високооплачуваних працівників, як правило, визначає високу вартість посередницьких послуг універсального брокера, крім того, наймання додаткових співробітників буде обходитися брокеру ще дорожче. Саме з цієї причини крива пропозиції послуг на ринку (суцільна лінія), де переважають універсальні брокери, має висхідний нахил як в довгостроковому, так і в короткостроковому періоді (рис. 2.6).

Говорячи про послуги традиційних та електронних (дисконтних) брокерів, потрібно відмітити, що на рисунку 2.6 крива пропозиції дисконтного брокера показана пунктирною лінією.

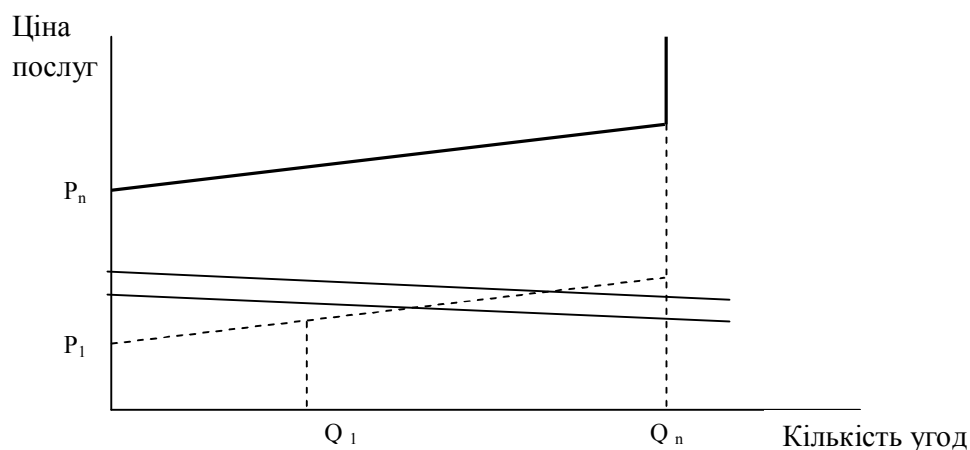

Рисунок 2.6 - Крива пропозиції послуг традиційними та електронними брокерами

Перетин з віссю ординат значно вище нульової позначки обумовлено необхідністю високих початкових капіталовкладень, які неможливі при низькій рентабельності бізнесу. Крім того, в короткостроковому періоді пропозиція має обмеження за обсягом (Q_n), оскільки важко найняти додаткову робочу силу із відповідними кваліфікаційними навиками і забезпечити зростання пропускнуєї спроможності інформаційних каналів [48].

Відсутність такого обмеження можливе лише у довгостроковому періоді. Враховуючи те, що собівартість наданих послуг дисконтних брокерів істотно нижче, використання бізнес-моделі дисконтного брокера дозволило змістити вниз криву пропозиції посередницьких послуг. Зменшення нахилу кривої зумовлене тим, що найняти більш кваліфікований персонал набагато складніше. При вході на ринок початкові капіталовкладення невисокі, тому точка перетину з віссю ординат в даній моделі також буде нижче.

Криві попиту та пропозиції перетинаються на відрізку кривої попиту при стані ринку, на якому домінуючу роль відіграють універсальні брокерські компанії та переважають інституційні інвестори, що за своєю природою можуть дозволити собі отримувати послуги посередників за більш високу винагороду. Поява на ринку електронних брокерів призводить до зміщення точки рівноваги на відрізок кривої попиту, де переважають приватні інвестори. Така точка рівноваги характеризує наявність більшого

обсягу операцій і більш низьких цін на послуги на ринку посередників. В той же час, досить різкого зростання обсягів операцій в даній моделі не відбувається.

Такий теоретичний підхід повністю відповідає існуючій ситуації на ринку, адже простого зниження комісійної винагороди традиційними брокерами виявилось недостатньо для нарощування оборотів, тому необхідно було принципово змінювати підхід до обслуговування клієнтів. Саме поява електронних брокерів із застосуванням нових технологій в торгівлі дали змогу вирішити дану проблему.

З урахуванням існуючої переваги електронних брокерів, крива пропозиції отримала вигляд горизонтальної лінії, і точка рівноваги на ринку змістилася в положення Q_n , як показано на рисунку 2.7.

Результатом такої ситуації стало різке зростання обсягів операцій, більш того, як впливає з даної моделі, у міру зниження витрат брокерськими компаніями, обумовленого зниженням вартості обладнання і інформаційних каналів, обсяг операцій повинен рости дуже швидкими темпами, що пояснюється високою чутливістю попиту на послуги до ціни на цій ділянці кривої.

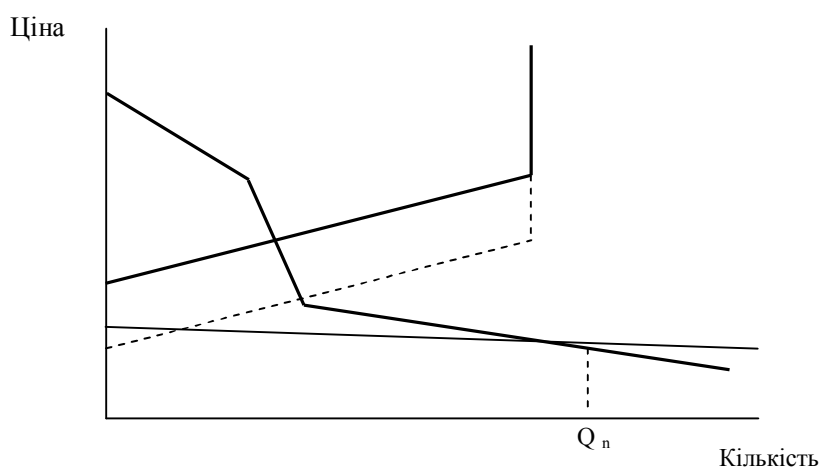

Рисунок 2.7. Рівновага на ринку посередницьких послуг після появи електронних брокерів

Говорячи про практичні аспекти діяльності інфраструктурних посередників, потрібно відмітити, що основною характеристикою діяльності торговців цінними паперами є поняття їх ліквідності, яке згідно Положення «Про розрахунок показників ліквідності, що обмежують ризики професійної діяльності на фондовому ринку» (Рішення ДКЦПФР від 27.12.2007 р. №2381), визначається як співвідношення загальної суми договорів (укладених, але не виконаних на день розрахунку – відкрита позиція) до розміру статутного капіталу торговців. Тобто, виходячи з даного документу, обсяг операцій інфраструктурних посередників фондового ринку, що дозволяється здійснити, залежатиме від розміру їхнього статутного капіталу.

Наряду з вимогами до показників ліквідності торговців цінними паперами існують вимоги і до показників капіталу та інвестування (табл. 2.4).

Взагалі то, наявність достатнього капіталу є важливим показником і в абсолютному вимірі, і по відношенню до ризиків, що зазнає компанія. По суті, достатність капіталу – це концепція «маржі безпеки». Тобто, якщо посередник зазнає допустимого ризику, і цей ризик завдає йому збитки, капітал повинен запобігати подібним втратам, що можуть бути спричинені особам, які довірили свої активи. Також, виконання цього нормативу дасть змогу компанії задовольнити зобов'язання перед кредиторами третіх осіб.

Як правило, достатність капіталу не призначена для захисту власників компанії від ризиків. Отже, регулювання достатності капіталу повинно включати заходи, які б не дозволили власникам вивести капітал, і тим самим піддати ризику інші групи осіб.

Для торговців цінними паперами, які працюють з коштами та фінансовими інструментами клієнтів і бажають мати прямий доступ до процесів клірингу і розрахунків, слід поетапно застосувати вимоги ЄС до мінімального розміру капіталу, в залежності від розміру їх власних коштів.

Таблиця 2.4 - Характеристика показників діяльності торговців цінними паперами, що обмежують ризики професійної діяльності на фондовому ринку

Група показників	Назва показника	Розрахунок	Норматив
Показники ліквідності	Ліквідність за брокерською діяльністю	$ZC_{Дт} / СК$, де $ZC_{Дт}$ – загальна сума договорів, укладених торговцем цінними паперами з іншими торговцями цінними паперами, але не виконаних на день розрахунку (відкриті позиції); СК – статутний капітал торговця цінними паперами	не може перевищувати 10
		$ZC_{Дюф} / СК$, де $ZC_{Дт}$ – загальна сума договорів, укладених торговцем цінними паперами з юридичними та фізичними особами, але не виконаних на день розрахунку (відкриті позиції); СК – статутний капітал торговця цінними паперами	не може перевищувати 20
	Ліквідність за брокерською та дилерською діяльністю	$ZC_{Дюф} / СК$, де $ZC_{Дт}$ – загальна сума договорів, укладених торговцем цінними паперами з юридичними та фізичними особами, але не виконаних на день розрахунку (відкриті позиції); СК – статутний капітал торговця цінними паперами	не може перевищувати 30
	Ліквідність за андеррайтингом	$ZC_{Дюф} / СК$, де $ZC_{Дт}$ – загальна сума договорів, укладених торговцем цінними паперами з юридичними та фізичними особами, але не виконаних на день розрахунку (відкриті позиції); СК – статутний капітал торговця цінними паперами	не може перевищувати 20
	Ліквідність за брокерською, дилерською діяльністю та андеррайтингом	$ZC_{Дюф} / СК$, де $ZC_{Дт}$ – загальна сума договорів, укладених торговцем цінними паперами з юридичними та фізичними особами, але не виконаних на день розрахунку (відкриті позиції); СК – статутний капітал торговця цінними паперами	не може перевищувати 35
Показники капіталу	Мінімальний розмір власних коштів	$ВК=ОК+ДК$, де ВК – власні кошти торговця цінними паперами; ОК – основний капітал; ДК – додатковий капітал $ОК=СК+РФ+ЕД+ІК$, де СК – фактично сплачений зареєстров. статутний капітал; РФ – резервні фонди, що створюються за законодавством; ЕД – емісійні різниці (дохід); ІК – інший вкладений капітал $ДК=ДА+БНА+НП+ІДК$, ДА – дооцінка активів; БНА – безоплатно одержані необоротні активи; НП – нерозподілені прибутки; ІДК – інший додатковий капітал	не менше, ніж розмір статутного капіталу торговців цінними паперами
	Адекватності власних коштів	$ВК / (Ар - ПЗ) \times 100\%$, де ВК – власні кошти торговця цінними паперами; Ар – активи, зважені на ризик; ПЗ – сума забезпечення за цін.паперами, сума забезпечення за безумовними зобов'язаннями або грошового покриття у вигляді застави або гарантії третіх осіб	не меншим, ніж 10 %
	Адекватності основного капіталу	$ОК / Ар \times 100\%$, де ОК – основний капітал; Ар – активи, зважені на ризик.	не меншим, ніж 4 %

Продовження табл.2.4

Показники інвестування	Інвестування в цінні папери окремо за кожною юридичною особою	$K_{in} / BK \times 100\%$, де K_{in} – активи торговців цінними паперами, що інвестуються на придбання цінних паперів окремо за кожною юридичною особою; BK – власні кошти торговця цінними паперами	не має перевищувати 15 %
	Загальної суми інвестування	$K_{in} / BK \times 100\%$, де K_{in} – активи торговців цінними паперами, що інвестуються на придбання цінних паперів юридичних осіб; BK – власні кошти торговця цінними паперами	не має перевищувати 90 %

Щодо торговців, які не можуть виконати ці вимоги, то регулятор повинен заборонити працювати з коштами та фінансовими інструментами клієнтів та мати прямий доступ до процесів клірингу і розрахунків, обмеживши сферу їх діяльності тими нормами, що передбачені у країнах ЄС. Фактично, такі торговці мають стати уповноваженими брокерами, коштами та активами чийх клієнтів управляють клірингові торговці, які виконують більш високі вимоги щодо достатності капіталу.

Враховуючи те, що ліквідність – одна з найважливіших характеристик ринків капіталу, то саме на ліквідних ринках інвестор може працювати безперервно і при цьому мати незначні трансакційні витрати. Ліквідність ринку супроводжується такими явищами, як ризик і волатильність (мінливість) ринку. Так, чим нижча ліквідність ринку, тим вищий ризик, і якщо інвестор бажає реалізувати цінні папери, але не має можливості цього зробити, він може опинитися в скрутному становищі. Що стосується волатильності ринку, то в умовах ліквідного ринку цей показник має менше значення, і здійснювати операції на такому ринку простіше. Ліквідність ринку тісно пов'язана з інформацією, яка завжди асиметрична, тобто на ринку є суб'єкти, які володіють більшим обсягом інформації, ніж інші і навпаки. Зменшення асиметрії інформації приводить до підвищення прозорості ринку, що впливає на ліквідність. Важливу роль у забезпеченні ліквідності ринку відіграє рівень розвитку інфраструктури ринку і правового поля. Так, ринок, що вимагає від емітентів розкриття інформації, більш ліквідний, ніж той, що інформаційно закритий [82].

2.5 Оцінка ефективності реінжинірингу бізнес-процесів як технологія бюджетування інноваційних проектів у страховій компанії

Стрімкий розвиток страхового ринку України в останні роки, обумовлений у тому числі приходом іноземних страховиків, зумовив потребу у постійному пошуку нових підходів до організації діяльності страхових компаній, у тому числі за рахунок реінжинірингу бізнес-процесів.

Оскільки, будь-який бізнес – це діяльність, спрямована на отримання прибутку в умовах обмеженості ресурсів, а сучасні ринкові умови диктують необхідність у постійному впровадженні інноваційних проектів, постає питання щодо їх бюджетування. З цією метою можна використовувати методикау Комплексної оцінки ефективності реінжинірингу бізнес-процесів, яка дозволяє, з одного боку оцінити витрати, пов'язані з реалізацією кожного з проектів, а з іншого оцінити ефект від їх впровадження.

Бізнес-процес – це потік роботи, що переходить від однієї людини до іншої, а для великих процесів, відповідно, від одного відділу до іншого. Не існує стандартного переліку процесів, саме тому організації повинні розробляти свої власні. Не в останню чергу це відбувається через те, що таким чином у конкретній організації досягається глибше розуміння її ситуації, коли її описують через процеси. Опис бізнес-процесів навіть на макрорівні часто приводить до чудових результатів, що дозволяє глибше “проникнути” у сутність явищ. Зв'язки і взаємовідносини, що ігнорувалися або не усвідомлювалися, зненацька виявляються ключовими для ефективного функціонування всієї організації, не кажучи вже про процеси, яких вони стосуються.

Макропроцес можна розбити на субпроцеси (наприклад, отримання запиту на страхування, оцінку ризику та визначення страхового тарифу, контроль за оплатою рахунків страхувальниками), які можна описати дуже детально, але принцип буде скрізь один: описується потік роботи від однієї

людини до іншої. Не існує жорстких і простих правил щодо того, наскільки широко або вузько варто описувати процеси, і організації виробляють різні погляди, навіть на процеси, які вони описують, є схожими.

У будь-якій організації існують як основні, так і допоміжні процеси. Основні процеси – це процеси поточної діяльності компанії. Допоміжні процеси забезпечують існування первинних процесів.

Сьогодні бізнес-процеси, якщо вони повинні служити досягненню цілей, не можуть бути “застиглими”, як раніше. Проте, в сьогоденних умовах не завжди можливо утримувати свої позиції на ринку, реалізуючи лише незначні покращення в процесах. Процеси можуть перетворитися на “непридатні”, і, якщо це трапиться, не буде сенсу налагоджувати або поліпшувати їх; краще почати із самого початку і створити щось нове, адекватне ситуації.

Реінжиніринг бізнес-процесів – це інструмент, спеціально розроблений з метою використання за обставин, що вимагають масштабних змін, але це не означає, що він заміняє собою постійні покращення. Якщо на підприємстві вже проведений реінжиніринг певного процесу, то далі будуть потрібні методи безперервних покращень, щоб успішно функціонувати й у майбутньому.

Головною метою реінжинірингу є досягнення більшої економічної ефективності діяльності страхової компанії як з погляду кращого задоволення страхувальників, так і з погляду поліпшення результатів роботи компанії.

Таким чином, реінжиніринг бізнес-процесів – це створення цілком нових і ефективніших бізнес-процесів без врахування наявних. Він використовує велику кількість інструментів і методів всередині звичайної структури, але його фокус спрямований насамперед на об’єднання функцій на макроорганізаційному рівні. Це означає, що субпроцеси можуть здійснюватися в рамках однієї функції або підрозділу, і до них теж можна застосувати реінжиніринг бізнес-процесів.

Більшість організацій сьогодні побудована за функціями і рівнями ієрархії, і існує укорінене переконання, що це не тільки найприродніший і найефективніший, але взагалі єдиний засіб організації. Так було ще до того, як структуру організації стали вивчати за допомогою наукових методів наприкінці 19 століття.

Один із засновників наукового підходу до системи управління, Ф.В.Тейлор, стверджував, що робота може бути виконана найбільш продуктивно, якщо розбити її на прості елементи і, якщо люди, особливо робітники, розподіляються керівниками і спеціалізуються на конкретній простій частині роботи. Він також визначав важливу роль управління: "Тільки шляхом повної стандартизації методів, прискореного впровадження кращих досягнень і умов праці, а також посилення кооперації, можна забезпечити більш швидке виконання роботи. І обов'язок дотримуватися стандартів і збільшувати кооперацію лежить тільки на керівниках". Природним наслідком цих поглядів стало поширення функціональних організаційних структур.

Функціональна спеціалізація була також центральною темою робіт Макса Вебера, автора терміна і теорії бюрократії. Він вважав, що бюрократія є найефективнішим способом управління складними організаціями і стверджував, що бюрократія перевершує будь-який інший засіб у плані точності, стабільності, дисциплінованості і надійності. Вебер вважав, що існує шість складових блоків бюрократії, першим із яких є функціональна спеціалізація.

Хоча ці ідеї сьогодні багато в чому дискредитовані, вони дотепер справляють величезний вплив на організації у всьому світі. Більшість їх побудована за функціональним принципом і базується на фахівцях, що виконують спеціалізовані завдання. Лише нещодавно почали замислюватися над ефективністю застосування функціонального підходу, адже це породжує безліч складнощів. Різні функціональні структури часто мають дуже вузький погляд і не зацікавлені в тому, що їх безпосередньо не стосується. Також

часто функціональний підхід гальмує процес обміну інформацією через необхідність передавати повідомлення нагору по ланцюжку: начальнику функціонального відділу для того, щоб передати їх начальнику іншого функціонального відділу і потім вже спустити вниз по ланцюжку. Реінжиніринг пропонує передавати інформацію безпосередньо потрібному одержувачу.

Зростання популярності реінжинірингу бізнес-процесів у страхуванні можна пояснити наступними факторами (рис. 2.8):

Відомо, що не існує двох однакових компаній, як і не існує універсального підходу до реінжинірингу. Проте, спільною є необхідність визначення ефективності проведення реінжинірингу, адже реалізація такого проекту має бути економічно виправданою. Іншими словами, всі витрати, пов'язані з проведенням реінжинірингу, мають окупатися, а оскільки реінжиніринг найчастіше пов'язаний з впровадженням ІТ технологій, які мають досить короткий життєвий цикл та потребують постійного оновлення, то термін окупності інвестицій у реінжиніринг бізнес процесів має не перевищувати 2-3 роки.

Рисунок 2.8 – Фактори, що обумовлюють необхідність подальшого розвитку реінжинірингу

Розуміння необхідності проведення реінжинірингу бізнес-процесів впливає з аналізу головних відмінностей між традиційною страховою компанією та перебудованою на нових принципах (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5 – Основні відмінності між традиційною та страховою компанією, перебудованою на нових принципах

Критерій	Традиційна страхова компанія	Страхова компанія, побудована на нових принципах
Відношення до клієнта	Клієнт знаходиться поза компанією, якість його обслуговування залежить від суб'єктивних факторів	Клієнт – головна цінність, знаходиться в середині бізнес-процесів обслуговування
Відношення співробітників в колективі	У кожного співробітника є свої функціональні обов'язки, якість виконання яких оцінює начальник	Співробітники – єдина команда, від сукупних дій яких залежить якість обслуговування клієнтів, як внутрішніх так і зовнішніх.
Відношення до керівництва	Керівник має віддавати розумні розпорядження та контролювати їх виконання.	Керівник – тренер-гравець в команді
Система комунікацій	Відношення субординації та за вертикаллю	Відношення координації та за горизонталлю
Методи та стиль управління	Авторитарний, бюрократичний, в основі якого лежить централізація	Командний, демократичний, поєднує централізацію та децентралізацію
Основи організаційної культури	Старанне виконання, своєчасна доповідь вгору за команді, відсутність ініціативи та творчості, страх брати відповідальність на себе	Ініціативність, творчість, вміння брати відповідальність на себе та вирішувати проблеми

Оцінка ефективності реінжинірингу бізнес-процесів здійснюється за наступними параметрами (Рис. 2.9).

Не дивлячись на те, що теоретичне доведення переваг побудови системи страхового маркетингу не викликає сумніву у більшості спеціалістів, керівництво страхових компаній віддає перевагу конкретним цифрам, що відображають витрати, необхідні для інтеграції та функціонування нових бізнес-процесів, а також економічний ефект від зазначених дій.

Рисунок 2.9 – Основні параметри оцінки ефективності бізнес-процесів

Зважаючи на те, що список бізнес-процесів, що реформуються реінжинірингом, досить великий, і кожен обіцяє свої вигоди, вимагаючи той або інший об'єм інвестицій, виникає конкуренція між різними бізнес-процесами, що потребують реінжинірингу. Саме тому, пропонуємо розглянути ефективність реінжинірингу окремого бізнес-процесу на основі систематизованого підходу, заснованого на цілях і планах підприємства.

Перш за все, відштовхуючись від стратегії компанії, необхідно сформувати перелік бізнес-процесів, що впливають на стратегічно важливі показники, а потім розрахувати показники економічної ефективності їх реінжинірингу. Таким чином, керівництво компанії отримає необхідну інформацію для ухвалення рішень по формуванню портфелю інвестиційних

проектів і можливість оптимально використати наявні ресурси для досягнення поставлених цілей.

Проте, найбільш відомі методики не задовольняють цим вимогам в силу, властивих їм обмежень. Так, сукупна вартість володіння (ТСО) оцінює тільки витратну частину, не враховуючи переваг від впровадження. Тому ця методика в чистому вигляді може застосовуватись тільки для оцінки рішень, що забезпечують схожу функціональність. Віддача від інвестицій (ROI) показує, який фінансовий результат забезпечує кожна умовна одиниця (гривна, долар і так далі), інвестована в проект, але не дає чіткого і зрозумілого способу визначити абсолютну величину цього результату.

Визначення якісних і фінансових ефектів, якнайкраще забезпечується системою збалансованих показників (BSC). Як і традиційні системи, BSC містить фінансові показники як одні з основних критеріїв оцінки результатів діяльності організації, але підкреслює важливість показників нефінансового характеру, що оцінюють задоволеність покупців і акціонерів, ефективність внутрішніх бізнес-процесів, потенціал співробітників з метою забезпечення довгострокового фінансового успіху компанії. Проте для впровадження даної системи потрібна тривала підготовча робота, що часто вимагає зміни існуючих підходів до управління компанією, оскільки, на думку деяких фахівців, BSC не просто методика, а спосіб життя підприємства.

Таким чином, потрібна простіша і доступніша для використання методика, яка, в той же час, дозволить отримати чіткі і обґрунтовані результати. У цьому може допомогти запропонована нами методика Комплексної оцінки ефективності реінжинірингу бізнес-процесів (КЕР).

Запропонована автором методика дозволяє забезпечити об'єктивність оцінки, завдяки використанню в рамках КЕР декількох вищезгаданих методик: ТСО, елементів BSC: ключові чинники успіху і основні показники ефективності, ROI та інших, а також розгляду ризиків, властивих проектам. Ця методика у своїй основі незалежна від конкретних технологій

реінжинірингу або виробників програмних продуктів для їх забезпечення, і дозволяє отримати об'єктивні результати.

Перевагою зазначеної методики є її адаптивність практично до будь-якої страхової компанії, не залежно від її розміру або спеціалізації, оскільки вибір конкретних даних на тому або іншому етапі залежить виключно від експертів, які проводять дослідження. Такими даними можуть виступати як рекомендації певного виробника або аналітика, так і власні напрацювання. При цьому є певний суб'єктивний вплив на оцінку бізнес-процесів, який виникає при визначенні вартості системи і розрахунку очікуваного ефекту впровадження.

Таким чином, актуальність і цікавість цієї методики полягає в тому, що у рамках чіткого алгоритму досягнення результату, вона залишає простір для творчості дослідників.

Для успішного використання КЕР, необхідно мати три основні складові:

- бізнес-план розвитку компанії на 3-5 років;
- команду аналітиків;
- розроблений алгоритм виконання конкретного дослідження.

Для того, щоб отримати цілісне всебічне бачення бізнес-процесів в структурі конкретної компанії, необхідно залучити фахівців різних підрозділів. При цьому, складу групи слід приділити велику увагу, оскільки, зважаючи на те, що всі експерти працюють в різних підрозділах, може бути важко дійти спільного рішення. Обов'язково до складу групи експертів має входити представник ТОП-менеджменту, тому що тільки він зможе забезпечити всіх учасників процесу оцінки необхідними ресурсами та інформацією без зайвої бюрократичної тяганини, а також його участь гарантує правильне розуміння експертами стратегічних цілей підприємства. Крім того, мотивувати співробітників на участь в проекті, що курується керівництвом, набагато легше.

Експерт з підрозділу інформаційних технологій має бути обізнаний про можливості існуючих і перспективи нових інформаційних технологій, їх значення для бізнесу, а також слабкі місця. З його допомогою робоча група повинна сформувати портфель технологій, впровадження яких може вплинути на критичні фактори успіху. Бажано, щоб фахівець, зайнятий в цій ролі, мав не лише досвід в області інформаційних технологій, але і досить глибоке уявлення про особливості бізнесу компанії.

Фахівець фінансово-економічного відділу контролює реалістичність і адекватність планування грошових потоків інвестицій, виділених на реалізацію проекту впровадження вибраних технологій, правильність виконання розрахунку фінансових показників та інші питання фінансової дисципліни. Фінансовий аналітик має бути добре обізнаний в особливостях організації системи фінансів і нормах управлінського обліку прийнятих в цій компанії.

Представники відділів андеррайтингу, врегулювання, а також аквізиторського підрозділу представляють ключові бізнес-процеси в страховій компанії. Без урахування інтересів кожного з цих підрозділів неможливо не лише досягти підвищення ефективності роботи компанії, а й навпаки - погіршити існуючу ситуацію.

Важливим для даної методики є визначення ієрархії всередині групи аналітиків. Потрібно чітко визначити, хто за які питання відповідає, хто є головним керівником проекту, хто виконуватиме функції критичного експерта. Це є необхідним, оскільки представники різних підрозділів будуть відстоювати інтереси лише свого напрямку, незважаючи на потреби інших структурних підрозділів, тому без чіткої скерованості процесу дана методика буде неефективною. Саме керівник проекту (не обов'язково ТОП-менеджер) координує діяльність усіх учасників проекту, їх взаємодію один з одним, доступ до необхідних ресурсів, а також відповідає за виконання оцінки в затверджені терміни і відповідно до методичних рекомендацій. Будь-які

рішення, прийняті при проведенні КЕР, мають відповідати основним стратегічним цілям, критичним чинникам успіху компанії.

У разі необхідності, можна до складу групи включати експертів зі сторонніх організацій, консалтингових і аналітичних фірм. В такому випадку, керівництво має оцінити ризик такого кроку і спів ставити його з ймовірним внеском цієї особи в результати оцінки, адже кожний з учасників аналітичної групи повинен мати повний доступ до необхідної інформації, у т.ч. конфіденційної.

Після формування команди аналітиків, та визначення внутрішньої підпорядкованості та меж відповідальності в її межах, можна починати дослідження.

Дослідження розпочинається з визначення проблем, важливих для подальшого функціонування та розвитку компанії. Така формалізація значно прискорює проведення дослідження, оскільки члени робочої групи концентрують свою увагу тільки на проблемах, критичних для досягнення організацією поставлених цілей, і не витрачають час на другорядні проблеми.

Перш за все, необхідно визначити критичні фактори успіху підприємства, скласти план та показники їх досягнення. Для цього необхідне глибоке вивчення стратегічного плану розвитку компанії, бізнес-плану, проведення консультацій з керівництвом компанії, керівниками функціональних підрозділів і ключовими фахівцями.

Наступним кроком є дослідження поточного стану компанії щодо визначених на попередньому етапі проблем. Також на цьому етапі проблеми конкретизуються та розкладаються на певні заходи, що здатні ці проблеми вирішити відповідно до обраної стратегії. Всі заходи оцінюються з точки зору можливості їх удосконалення (автоматизації).

Після цього, необхідно знайти, з використанням яких інформаційних технологій можна поліпшити ефективність наявних бізнес-процесів та вирішити поставлені задачі. З цією метою складається перелік "необхідних можливостей" - технологічних особливостей або функцій, що збільшують

ефективність роботи і бізнес-процесу в цілому. Якщо "необхідні можливості" співпадають з функціями і можливостями аналізованого рішення, то вважається, що впровадження такого рішення позитивно впливатиме на даний бізнес-процес. Іншими словами, виконується причинно-наслідковий аналіз, що виявляє "вузькі місця" в кожному з вибраних процесів і потім підбирається таке технологічне рішення, яке дозволить усунути знайдені недоліки і отримати позитивний якісний результат від його впровадження.

Після того, як можливі технічні рішення обрані, команда аналітиків обчислює потенційний прибуток від їх впровадження і необхідний обсяг капіталовкладень для кожного проекту. Зазвичай при розрахунку вартості таких проектів використовується метод сукупної вартості володіння.

При цьому, для розрахунку доходу від впровадження технологій необхідно якісні вигоди, такі як підвищення продуктивності праці, збільшення лояльності клієнтів і інші, перевести в економічний ефект. Прогноз кількісного ефекту впровадження кожного проекту обчислюється на підставі прогнозу якісних ефектів, зробленого на попередніх етапах, фінансово-економічних показників компанії; а також планів підрозділів, діяльність яких зачіпають впроваджувані рішення. Оскільки витрати не здійснюються одноразово, а розподіляються протягом певного часу, найчастіше протягом декількох років, доцільним є побудова прогнозів грошових потоків для кожного рішення.

Наступним кроком є визначення ризиків проектів, адже на початку проекту неможливо знати все, що може статися в процесі його реалізації, тому всі інвестиції пов'язані з певними ризиками. На цьому етапі дослідження, аналітична група має визначити і виміряти ризики властиві вищезазначеним проектам (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 - Ризики, притаманні проектам, що аналізуються в межах КЕР

№ з/п	Ризик проекту	Коментарі
1	Ризик відповідності проекту стратегічним цілям компанії	Чим точніше обране рішення відповідає цілям підприємства, тим меншим є ризик
2	Реалізаційний	Ґрунтується на можливості того, що реальна вартість реалізації проекту відрізнятиметься від розрахункової
3	Операційний	Враховує можливість того, що вартість функціонування системи відрізнятиметься від передбачуваної
4	Технологічний	Пов'язаний з недостатнім вивченням обраного рішення та шляхів його реалізації
5	Ризик грошових потоків	Враховує можливість неточної оцінки вигод від проекту і розрахунку позитивних грошових потоків

При цьому, аналізуючи вищенаведені ризики, необхідно пам'ятати наступне:

- для деяких проектів встановлення чіткої відповідності технологій стратегічним цілям компанії - це завдання, що дуже складно здійснити (наприклад, удосконалення інфраструктури інформаційної системи), проте інвестиції в них є необхідними для подальшого розвитку інформаційних технологій компанії;
- чим більше є відомостей про проект та його особливості, тим меншим є технологічний ризик. Проте проекти з малим значенням технологічного ризику не завжди забезпечують досить високі потенційні переваги, адже вищий ризик найчастіше означає вищий прибуток;
- ризик грошових потоків враховує також можливість появи інших непередбачених фінансових проблем: наприклад, буде прийняте рішення збільшити капіталізацію бізнесу або інші, важливіші з точки зору керівництва, проблеми будуть вимагати відведення коштів від даного проекту, внаслідок чого не вдасться досягти передбачуваних вигод в повному обсязі.

Ризики можуть бути описані як кількісно, так і якісно. При кількісній оцінці ризики враховуються у вигляді зменшення грошового потоку. Але оскільки інформації для визначення розмірів можливих відхилень від бажаного результату і вірогідності їх виникнення часто не вистачає, тому при оцінці рішень виконується якісна оцінка ризику.

Ризики оцінюються за п'ятибальною шкалою від "1"- малий ризик до "5" - великий ризик. Кожен член робочої групи дає свої оцінки ризикам, потім усереднені оцінки за кожним проектом зводяться в таблицю з короткими коментарями і надалі включаються до бізнес-плану.

Далі, на основі отриманих дисконтованих грошових потоків, скорегованих з урахуванням ризиків (загальний рівень ризику додається до базової ставки дисконтування, вираженої у відсотках), розраховуються фінансові показники, які дозволять оцінити ефективність впровадження даних рішень, та в умовах обмеженості ресурсів визначити пріоритетні напрямки інвестицій. Такими показниками можуть бути чистий приведений доход (NPV), внутрішня норма доходності (IRR), додана вартість (EVA), термін окупності, повернення від інвестицій (ROI) та інші. При розрахунку фінансових показників проектів використовується ставка дисконтування, яка на практиці може прийматися різною, залежно від того, який напрям розміщення коштів є для засновників найбільш прийнятним з точки зору співвідношення рівня доходності та ризиковості. Оскільки, згідно законодавства, страховим компаніям дозволено тримати до 70 % страхових резервів у вигляді депозитів, в якості базової ставки дисконтування використовується ставка за банківськими депозитами для юридичних осіб ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України», яка на сьогодні складає 18 % річних. Вибір даного банку для орієнтиру обґрунтовується високим рівнем його надійності, що гарантується державою.

Оскільки зазначені рішення планується реалізувати через інформаційні технології, які досить динамічно розвиваються, доцільним є визначення терміну життя проектів рівним чотирьом рокам. Кожен з цих методів окремо

має певні недоліки, проте їх одночасне використання дозволяє отримати повну картину грошових потоків проектів, прибутку та економічного ефекту від них.

Після того, як вся інформація зібрана, дані проаналізовані, проведені необхідні розрахунки і перевірені результати, потрібно за результатами цього скласти бізнес-план проектів, який відображатиме вигоди, які в конкурентній боротьбі надають визначені рішення для компанії. Бізнес-план призначений для допомоги керівництву, щоб краще представити роль і значення досліджуваних рішень для бізнесу і, на основі цього, інвестувати кошти в ті проекти, які найбільш значимі для досягнення стратегічних цілей підприємства.

Бізнес-план складається з резюме, в якому представлений короткий огляд основних результатів дослідження, та основної частини, де детально описані дослідження і всі результати, зроблені висновки і дані рекомендації.

Таким чином, комплексна оцінка ефективності реінжинірингу бізнес-процесів дозволяє отримати об'єктивні дані щодо перспектив реалізації того чи іншого проекту з реінжинірингу, а також спланувати обсяги та план необхідних капіталовкладень, пов'язаних з даною реалізацією.

РОЗДІЛ 3

ТЕХНОЛОГІЇ ЗНИЖЕННЯ РИЗИКІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА СТІЙКОСТІ БАНКІВ

3.1 Сучасні напрямки антикризового управління банками

Однією із найголовніших ланок фінансово-господарської діяльності більшості країн світу є національна банківська система, яка, як правило, включає в себе певні централізовані фінансові інститути – регулятори фінансового сектору або центральні банки та певну кількість комерційних фінансово-кредитних інститутів. Необхідність у створенні ефективно-діючої фінансової системи в країні обумовлюються не лише певними історичними аспектами, але і об'єктивними ринковими процесами, оскільки з кожним роком все більша кількість товарів купується та продається на умовах відстрочки платежу і банківська система є основним осередком цього процесу.

Однак, нарощування обсягів кредитування та популяризація цієї послуги в суспільстві часто викликає і зворотній ефект – зниження фінансової стійкості банківської системи, що може призвести до банкрутства не лише невеликих банків, але і великих транснаціональних банківських конгломератів.

Ця проблема також загострюється у випадках, коли банківська система в значній мірі є залежною від фінансових ресурсів, залучених на світових ринках позичкового капіталу. Таким чином, банківська система може бути вразливою не лише до внутрішніх дестабілізуючих факторів, але і до впливу несприятливого зовнішнього середовища. При цьому, варто зазначити, що банківська система України є яскравим прикладом такої залежності.

Практика функціонування вітчизняної банківської системи вказує на значну вразливість українських фінансово-кредитних інститутів до впливу несприятливих факторів міжнародного фінансового середовища. Світова

фінансово-економічна криза 2008-2010рр. вказала на певну обмеженість поглядів як до формування стратегії зростання та розвитку українських банків у докризовому періоді, так і до видів та принципів застосування антикризових заходів.

З цих позицій, антикризове управління українськими банками набуває особливої актуальності, оскільки вітчизняна банківська система не лише не вийшла у повній мірі із попередньої кризи, але і постає на сьогоднішній день перед реальною загрозою виникнення її другої хвилі.

Варто зазначити, що зважаючи на циклічність розвитку як вітчизняної економіки в цілому, так і національної банківської системи зокрема, доцільним, на нашу думку, є створення таких антикризових моделей управління банківською системою України, які б враховували не лише можливість виникнення кризових явищ, але і створювали б сприятливі умови для післякризового розвитку. А тому, такі моделі мають базуватися на елементах загальноприйнятих теорій економічних циклів.

Нажаль, повноцінне використання з цією метою навіть найпопулярніших теорій економічних циклів (цикли Кітчина, Жюгляра, ритми Кузнеця, хвилі Кондратьєва тощо) в українських фінансово-економічних умовах не представляється можливим, зважаючи на:

- невеликий термін існування вітчизняної банківської системи;
- значні проблеми із гіперінфляцією у перші роки незалежності, що не дозволяє адекватно оцінювати стан фінансового сектора в країні та звужує діапазон даних, що можуть бути використані для розрахунків;
- постсоціалістичні методи управління банками у перші роки незалежності, що характеризувалися більш екстенсивним характером розвитку;
- специфіку функціонування фінансового сектору – його банкоцентричність;

– слабкий розвиток небанківських фінансових інститутів, що відіграють значну роль у формуванні циклічних економічних теорій західних країн.

Таким чином, використання західних теорій економічних циклів можливе лише із певною попередньою адаптацією їх до вітчизняних економічних умов.

Найбільшим недоліком перерахованих вище моделей є відсутність будь-яких пояснень взаємозв'язку між функціонуванням реального сектора економіки і фінансового, про що вперше у своїх роботах зазначив відомий американський економіст, представник монетарного посткейнсіанства Хайман Філіп Мінскі. На основі власних наукових досліджень та авторського бачення сутності цієї проблеми, на початку 1970-х років Мінскі створив власну теорію економічних циклів, що увійшла в економічну науку під назвою «гіпотеза фінансової нестабільності».

Однак, незважаючи на більш прогресивний підхід до перебігу фаз економічних коливань, теорія Мінскі не знайшла значної кількості прихильників та послідовників як на території США, так і в європейських країнах, на території країн СНД ця теорія отримала певну популярність завдяки роботам І.В. Розмаїнського, в яких автор не лише надає переклад даної теорії на російську мову, але і пояснює її певні аспекти [75].

Для створення нашої моделі управління банківською системою дана гіпотеза була обрана з наступних причин:

- по-перше, вона безпосередньо встановлює взаємозв'язок між реальним та фінансовим секторами шляхом врахування аспекту фінансування інвестицій, що особливо актуально для української економіки;
- по-друге, з огляду на те, що дана гіпотеза, на відміну від більшості теорій циклічності, не дає жорсткої прив'язки до часових орієнтирів, тобто таким чином мінімізується ризик неспівпадання очікуваних фаз нестабільності із реальними;

- по-третє, дана гіпотеза, на нашу думку, є універсальною, оскільки використовуючи її певні положення та виводи, з'являється можливість прогнозування не лише економічних циклів, виходячи із взаємозв'язку секторів економіки, але і пояснення тенденції розвитку окремих із них та їх елементів.

Гіпотеза фінансової нестабільності (ГФН або інша назва – теорія фінансової крихкості) – це в першу чергу теорія, що пояснює принципи появи в умовах капіталістичного суспільства схильного до впливу ризиків фінансового середовища. Проте, необхідно зазначити, що фінансове середовище в цьому контексті не варто розуміти як певну загальноприйнятну сукупність її елементів та взаємозв'язок цих елементів, а як взаємодію в ринковій економіці між кредиторами та позичальниками, а також ті фінансові потоки, що демонструють дані взаємозв'язки. У відповідності до гіпотези Мінські, динаміка економічних процесів значною мірою залежить від того, яким чином фірми здійснюють інвестування в основний капітал, і відповідно до цього, в гіпотезі були виділені певні економічні цикли (рис. 3.1).

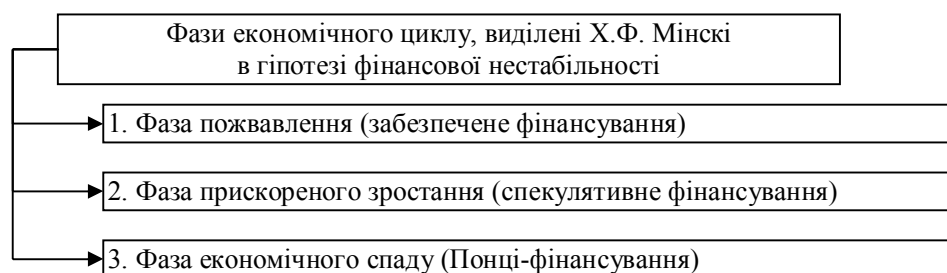

Рисунок 3.1 – Фази економічного циклу, виділені Х.Ф. Мінські

В цьому контексті, варто зазначити, що виходячи із гіпотез, розглянутих в роботах Х.Ф. Мінські, найбільш важливою, ефективною та у той же час найбільш вразливою економічна система є у фазі спекулятивного

фінансування, коли роль банків в фінансово-економічному житті суспільства поступово збільшуються [74].

Необхідно вказати, що за теорією фінансової крихкості, фаза забезпеченого фінансування є фактично післякризовою, коли ділові очікування суб'єктів господарювання та населення є негативними, довіра до банківської системи є підірваною, Тому фінансування основної діяльності підприємства здійснюють за рахунок власних джерел, а населення придбаває товари та послуги виключно за готівку.

На противагу першій фазі, третя фаза – Понці-фінансування є післякризовою, при цьому, її характерною особливістю є надання нових кредитів з метою реалізації можливості суб'єктам господарювання та населенню погашати хоча б «тіло» кредитів, що породжує прорив фінансової «бульбашки» в економіці та виникнення кризи.

В даній теорії вважається, що в умовах, коли рентабельність фінансового сектора вирівнюється із рентабельністю реального сектора, можна констатувати виникнення кризових явищ в економіці.

Однак, використання навіть такої, достатньо гнучкої моделі у класичному вигляді в українських економічних реаліях є також проблематичним, оскільки з одного боку, існує певна обмеженість у кількості наявних статистичних даних щодо діяльності реального та фінансового секторів, з іншого – співвідношення показників рентабельності вітчизняних показників демонструє протилежну динаміку (рис.3.2).

Рисунок 3.2 – Динаміка показників рентабельності реального та фінансового секторів України

Представлена на рис. 3.2 динаміка демонструє, що рентабельність фінансового сектора у період 2002-2005рр. була значно вищою за рентабельність виробничих підприємств, при цьому даний період не прийнято вважати кризовим. Інша ситуація виникла у період 2006-2009рр., коли рентабельність банків різко скоротилася та у рік загострення кризи у 2009рр. досягла свого мінімуму.

Таким чином, проаналізовані дані не можна вважати адекватними для побудови циклічної моделі антикризового управління вітчизняною банківською системою, базуючись лише на класичних постулатах теорії фінансової крихкості.

З метою адаптації елементів даної теорії під практику функціонування вітчизняної банківської системи, розглянемо один із найпоказовіших показників для українських банків – рівень проблемної заборгованості (рис. 3.3).

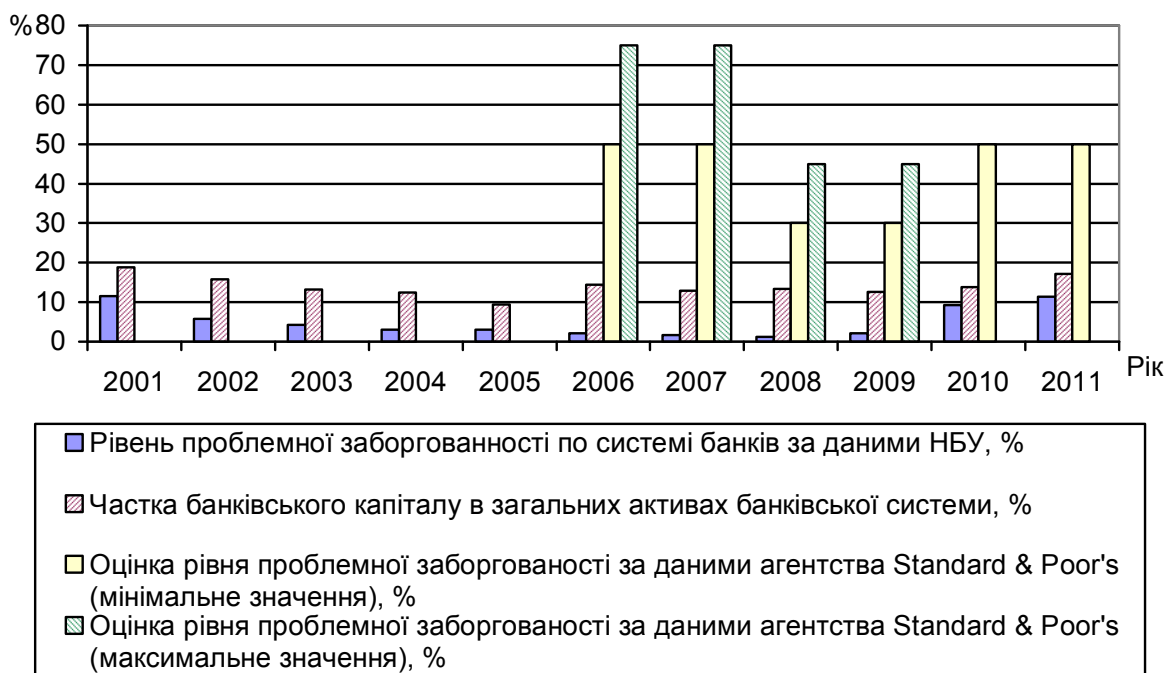

Рисунок 3.3 – Динаміка показника частки банківського капіталу та показників проблемної заборгованості українських банків за даними НБУ та за оцінками агентства Standard & Poor's (розроблено автором на основі [83])

Відповідно до представлених даних, власний капітал українських комерційних банків на протязі аналізованого періоду в тому числі із 2007 по 2008рр. був адекватним, оскільки його рівень є в декілька разів вищим за реальні обсяги проблемних активів. В той же час, аналіз перебігу фінансово-економічної кризи в Україні дозволяє стверджувати, що в цей період насправді мали місце суттєві проблеми із адекватністю капіталу українських банків. Нажаль, існуючий підхід до нормативного визначення адекватності банківського капіталу не дозволив виявити ці проблеми навіть в період піку кризи, тому даний показник не є прийнятним для виявлення настання кризи. Дана проблема загострюється також неадекватною оцінкою саме рівня проблемної заборгованості Національним банком, оскільки він враховує лише прострочену та безнадійну заборгованість, тоді як обсяги реструктуризованих кредитів до розрахунку не приймається. В результаті цього, рівень проблемної заборгованості є надзвичайно заниженим, а

норматив Н2 не демонструє жодних проблем із її покриттям, що ставить під сумнів доцільність встановлення такого нормативу.

Варто також зазначити, що якщо розуміти банківський капітал як відображення рівня стійкості комерційних банків або як джерело покриття можливих збитків (що за змістом може відповідати співвідношенню проблемних кредитів до активів), то можна припустити, що норматив адекватності капіталу повинен мати наступний вигляд:

$$AK = \frac{BK}{Azp} \Rightarrow \frac{ПЗ}{Azp} = РПЗ, \quad (3.1)$$

де АК – рівень адекватності капіталу;

БК – банківський капітал;

ПЗ – проблемна заборгованість;

Азр – зважені за ризиком активи;

РПЗ – рівень проблемної заборгованості.

Проте, варто зазначити, що даний вираз на практиці відображає критичне значення, при якому адекватність банківського капіталу буде на рівні 100%, а відтак, капітал матиме здатність покривати будь-які можливі втрати від будь-якого фактичного обсягу проблемної заборгованості.

Однак, враховуючи варіативність даних банківської статистики, мінливість економічного середовища, циклічність економіки та можливість надування фінансових «бульбашок», з високою долею вірогідності ми можемо стверджувати, що співвідношення між банківським капіталом та проблемними активами у 100% є лише певною критичною точкою, що демонструє перехід економічної системи країни від фази спекулятивного фінансування до фази Понці-фінансування, а відтак, враховуючи постійне неспівпадіння лівої та правої частини виразу (1), ми можемо сказати, що банківський капітал є адекватним за наступної умови:

$$AK = \frac{BK}{Azp} \geq \frac{ПЗ}{Azp} = РПЗ, \quad (3.2)$$

При цьому:

- ситуація, коли $AK > РПЗ$, відповідає стану банківської системи, коли наявний капітал не лише покриває можливі втрати, але і має певний резерв, крім того, даний стан характеризує фазу спекулятивного фінансування;
- $AK = РПЗ$ означає, що банківський капітал відповідає рівню проблемних кредитів, він співпадає із точкою переходу у фазу Понці;
- $AK < РПЗ$ - банківський капітал не покриває проблемних кредитів, а відтак починається надування фінансової «бульбашки».

Крім цього, важливим питанням залишається виявлення того обсягу проблемної заборгованості (РПЗ), який би найбільш адекватно відповідав стану банківського сектора, а враховуючи що її мінімальний обсяг (за даними НБУ) неспівставно менший за максимальний (дані експертної оцінки агентства «Standard & Poor's»), розрахунок простого середнього значення між найменшим та найбільшим значенням надасть лише приблизну оцінку.

Тому, ми вважаємо за доцільне розраховувати обсяг проблемних кредитів, використовуючи один із методів стандартного розподілу ймовірностей, а саме:

$$РПЗ = \frac{O + 4 \times H + П}{6}, \quad (3.3)$$

де O – оптимістична оцінка (рівень проблемних кредитів за даними НБУ);

H – найбільш ймовірна оцінка;

$П$ – песимістична оцінка (рівень проблемних кредитів за даними рейтингового агентства «Standard & Poor's»).

У свою чергу, песимістичну оцінку доцільно розраховувати за наступною формулою:

$$П = П_{\min} + \frac{(П_{\max} - П_{\min})}{2}, \quad (3.4)$$

де $П_{\min}$ – мінімальне значення песимістичного прогнозу агентства S&P;

$П_{\max}$ – максимальне значення песимістичного прогнозу агентства S&P.

Крім того, такий підхід та наявні статистичні дані дозволяють також встановити стандартне відхилення:

$$CB = \frac{П - O}{6}, \quad (3.5)$$

де СВ – стандартне відхилення.

На нашу думку, для визначення найбільш ймовірних даних щодо обсягів проблемної заборгованості банків доцільно проаналізувати співвідношення між обсягами активів банків, залучених ними депозитів та наявного у них банківського капіталу (рис. 3.4)

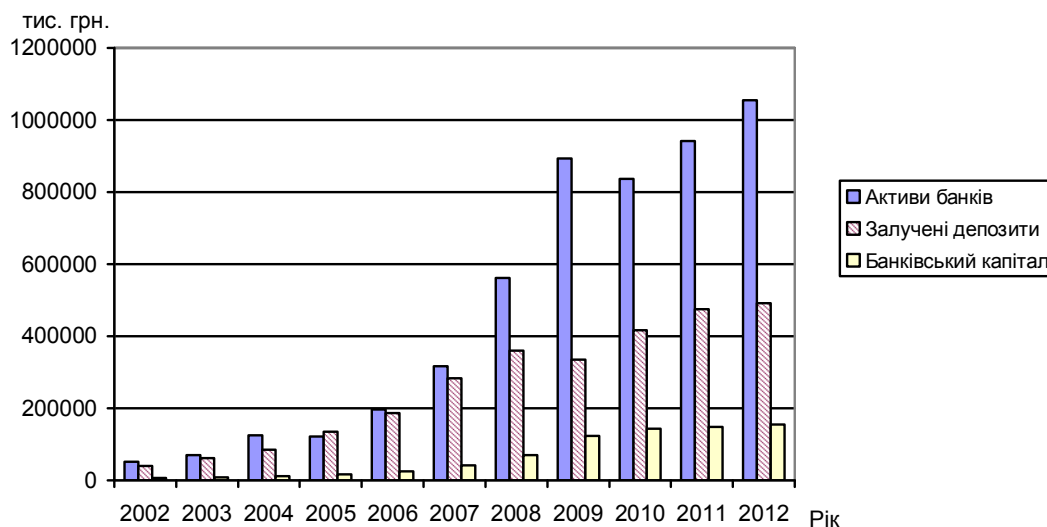

Рисунок 3.4 – Динаміка активів, депозитів та капіталу банків в Україні з 01.01.2002 по 01.01.2012

Даний графік демонструє помірне зростання кредитування банками реального сектору із одночасним збільшенням обсягів депозитних операцій, однак, останні навіть разом із банківським капіталом, не могли покрити обсяги активних операцій (окрім 2003р. та 2005р., коли банківська система звітувала про значне зростання вкладів юридичних та фізичних осіб).

В цьому контексті з'являється проблема появи значного обсягу **непокритих активів**, під якими ми пропонуємо вважати ті фінансові

ресурси, які інвестуються банком, проте не мають реального підкріплення банківським капіталом та залученими вкладками резидентів (у вигляді депозитів).

З цих позицій, частка непокритих активів в загальному обсязі буде розраховуватися за формулою:

$$ЧНА = \frac{НА}{А} = \frac{А - (Д + БК)}{А}, \quad (3.6)$$

де ЧНА – частка непокритих активів;

НА – непокриті активи;

А – активи банків;

Д – залучені банками депозити;

БК – банківський капітал.

Варто наголосити, що ми не пропонуємо ототожнювати рівень непокритих активів із рівнем проблемних, проте, на нашу думку, при виникненні певних кризових явищ в економіці та появи нестабільного внутрішньодержавного фінансового становища, лєвова частка непокритих активів може автоматично перетворитися на проблемні через можливу втрату платоспроможності позичальників, їх масових банкрутств, високого рівня ринкових ризиків, негативних очікувань суб'єктів господарювання тощо. Розраховані дані щодо динаміки показника ЧНА представлені на рис 3.5.

Крім того, такий підхід мінімізує можливість недооцінки ступеня проблемності активів, що є безумовною перевагою при плануванні відповідних резервів чи встановленні економічних нормативів.

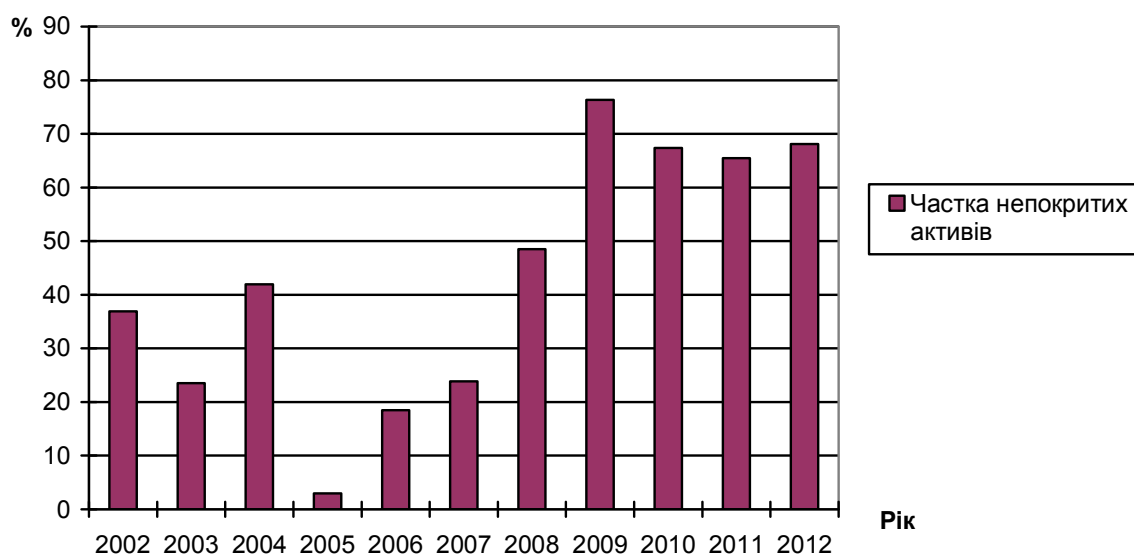

Рисунок 3.5 – Частка непокритих активів в загальному обсязі активних операцій банків України з 01.01.2002 по 01.01.2012

Даний графік демонструє, що обсяги непокритих активів в банківській системі України майже завжди перевищують обсяги депозитів та капіталу та їх рівень найчастіше перевищує рівень адекватності капіталу.

Використовуючи наведені вище підходи та статистичні дані можна розрахувати рівень проблемних кредитів по банківській системі України (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 - Результати розрахунку рівня проблемних кредитів за методом стандартного розподілу ймовірностей, %

Рік	О (рівень проблемних кредитів за НБУ)	Н (частка непокритих активів)	П _{мін} (S&P опт.)	П _{мах} (S&P песим.)	П (рівень проблемних кредитів за S&P)	РПЗ	СВ	АК
2006	2,2	18,46	50	75	62,5	23,09	10,05	14,95
2007	1,7	23,83	50	75	62,5	26,59	10,13	14,19
2008	1,2	48,50	30	45	37,5	38,79	6,05	13,92
2009	2,1	76,32	30	45	37,5	57,48	5,90	14,01
2010	9,2	67,39	50	-	50	54,80	6,80	18,08
2011	11,4	65,45	50	-	50	53,87	6,43	20,83

Для більшої наочності отриманих результатів доцільно подати їх у графічному вигляді (рис. 3.6).

За даними, наведеними на рис. 3.6, з високою долею вірогідності можна стверджувати, що вони лише підтверджують раніше наведене припущення, що сигнали появи фінансової кризи в Україні з'явилися ще до 2006р., коли рівень проблемної заборгованості вже перевищував рівень адекватності капіталу, при чому нами були взяті офіційні дані щодо даного показника, реальний його рівень, за аналогією із рівнем проблемних кредитів, встановити досить важко, але навіть за відсутності точних даних можна стверджувати, що превентивні заходи у вигляді підвищення нормативів адекватності банківського капіталу у 2005-2006рр. могли значно згладити економічний цикл, що в свою чергу, позитивно відобразилося і на рівні фінансової стійкості вітчизняних банків.

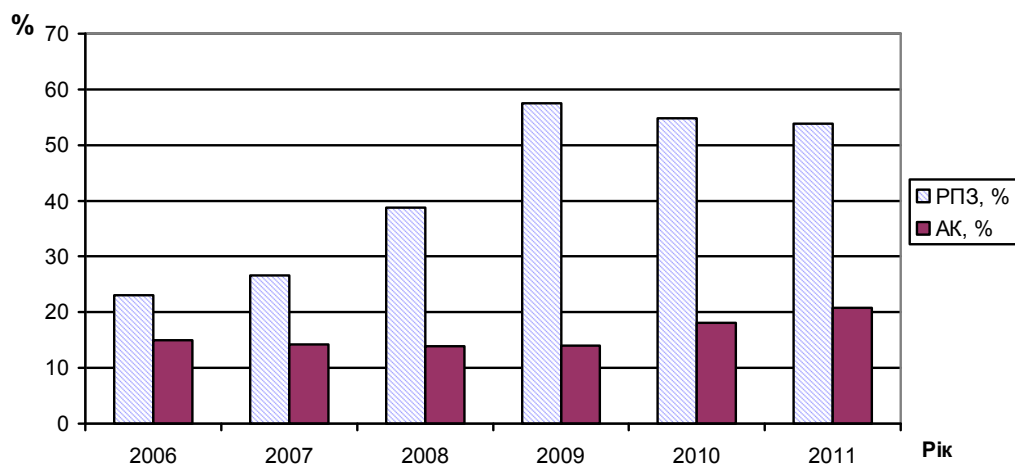

Рисунок 3.6 – Динаміка показників рівня проблемної заборгованості та адекватності капіталу українських банків за період 2006-2011рр., станом на кінець періоду

Іншим не менш важливим питанням в контексті дослідження адекватності банківського капіталу є дослідження факторів, що можуть так чи інакше впливати на неї. Для цього, ми пропонуємо розглянути об'єднану

систему економічних показників країни, що були неодноразово використані для пояснення певних економічних процесів зокрема у роботах А. Мікко, Р. Ла Порти, В. Вернікова та К. Глушкової тощо [9, 16, 74]. Вихідні дані для розрахунку системи таких показників наведені у табл. 3.2, а сама система розрахованих показників у табл. 3.3.

Представлені у табл. 3.3 розрахунки дають підстави вважати, що у докризовому періоді більшість показників демонструвала стійкий та досить сильний кореляційний зв'язок із рівнем адекватності банківського капіталу, оскільки кореляція склала більше 70%, при цьому, показовим є той факт, що у більшості випадків виявлений зв'язок є оберненим. Це означає, що збільшення значення певного показника викликає відповідну реакцію у вигляді зменшення адекватності банківського капіталу і навпаки.

У періоді 2004-2011рр. існує інша ситуація: більшість проаналізованих показників або демонструють досить слабкий кореляційний зв'язок із рівнем адекватності банківського капіталу, або не виявляють його взагалі. Так, лише індекс інфляції та показник частки споживчих кредитів в загальних активах демонструють стійкий та сильний зв'язок. Показово, що даний зв'язок також є оберненим.

Таку значну різницю між даними, отриманими при розгляді окремо періодів 2004-2009рр. (докризовий період) та 2004-2011рр. можна пояснити стрімким скороченням темпів розвитку, а в деяких випадках і припинення фінансово-господарської діяльності українських банків у 2008-2010рр.

Таблиця 3.2 – Вихідні дані для виявлення основних факторів впливу на адекватність банківського капіталу

Показник	Роки							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Абсолютні показники (млн.грн)								
ВВП	345 113	441 452	544 153	720 731	948 056	913 345	1 082 569	1 314 000
Загальні активи	141497	223024	353 086	619 004	973 332	1 001 626	1 090 248	1 211 540
Сукупні кредити	88 615	143 423	245 230	426 867	734 022	723 295	732 823	801 809
Сукупні депозити	84 598	134 754	185 917	283 875	359 740	334 953	416 650	491 756
Депозити до запитання	37059	50 634	62 557	93 404	107 589	119 793	152 477	174 959
Строкові депозити	48714	84 120	123 360	190 471	252 152	215 160	264 173	316 797
М1	67 090	98 573	123 276	181 665	225 127	233 748	289 894	311 047
М2	125 483	193 145	259 413	391 273	512 527	484 772	596 841	681 801
М3 (грошова маса у широкому розумінні)	125 705	194 071	261 063	396 156	515 727	487 298	597 872	685 515
Грошова база	53 763	82 760	97 214	141 901	186 671	194 965	225 692	239 885
Кредити споживчі	14 599	33 156	58 453	115 032	186 088	137 113	122 942	126 192
Кредити домогосподарствам	16 130	35 659	82 010	160 386	280 490	241 249	209 538	201 224
Кредити нефінансовим корпораціям	71 589	106 078	160 503	260 476	443 665	462 215	500 961	575 545
Кредити державному сектору економіки	39	5	4	4	12	5 755	8 817	8 532
Проблемні кредити	3 145	3 379	4 456	6 357	18 015	69 935	84 851	80 359
Резерви під кредитні операції	7 250	9 730	13 289	20 188	48 409	122 433	148 839	157 907
Інвестиції в основний капітал у фактичних цінах	75714	93096	125254	188486	233081	151777	1506671	-
ВВП на душу населення (грн.)	7 273	9 372	11 630	15 496	20 495	19 832	23 600	28 775
Відносні показники (%)								
Частка ОВДП в портфелі цінних паперів банків	0,476	0,455	0,477	0,411	0,619	0,695	0,843	0,799
Чиста процентна маржа	4,90	4,90	5,30	5,03	5,30	6,21	5,79	5,34
Темп росту ВВП (% до попереднього року)	115,1	124,5	114,8	122,7	128,6	113,0	113,8	121,3
Інвестиції в основний капітал (% до попереднього року)	128	101,9	119	129,8	97,4	58,5	99,4	-
Індекс промислового виробництва	112,5	103,1	106,2	107,6	94,8	78,1	111,2	107,6
Індекс інфляції (Індекс споживчих цін)	112	110	112	117	122	112	109	105

Таблиця 3.3 – Вхідні дані для аналізу та коефіцієнти кореляції основних показників економічного росту країни із адекватністю банківського капіталу

Вхідні дані та показники адекватності капіталу	Значення аналізованих показників, в одиницях								Коефіцієнти кореляції	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	r_{xy1}	r_{xy2}
1 група - Показники фінансової глибини										
Загальні активи БС /ВВП	0,410	0,505	0,649	0,859	1,027	1,097	1,007	0,922	-0,800	-0,365
Загальний обсяг кредитів/ВВП	0,257	0,325	0,451	0,592	0,774	0,792	0,677	0,610	-0,777	-0,422
Відношення зобов'язань банків до ВВП	0,245	0,305	0,342	0,394	0,379	0,367	0,385	0,374	-0,873	-0,439
2 група – Рівень довіри до банківської системи										
Депозити до запитання/Строкові депозити	0,761	0,602	0,507	0,490	0,427	0,557	0,577	0,552	0,860	0,576
М1/М3	0,535	0,510	0,475	0,464	0,439	0,482	0,486	0,456	0,937	0,518
Грошова маса/Грошова база	2,338	2,345	2,685	2,792	2,763	2,499	2,649	2,858	-0,858	-0,275
3 група – Зниження транзакційних витрат										
Чиста процентна маржа, %	4,90	4,90	5,30	5,03	5,30	6,21	5,79	5,34	0,767	0,294
4 група - Кредитна активність домогосподарств										
Частка кредитів споживчих в загальних активах	0,103	0,149	0,166	0,186	0,191	0,137	0,113	0,104	-0,887	-0,797
Відношення кредитів домогосподарствам до ВВП	0,047	0,081	0,151	0,223	0,296	0,264	0,194	0,153	-0,785	-0,588
5 група - Політизованість банківського сектору										
Кредити державному сектору до ВВП	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,006	0,008	0,006	0,866	0,305
Частка ОВДП в портфелі ЦП банків	0,476	0,455	0,477	0,411	0,619	0,695	0,843	0,799	0,583	0,546
6 група - Якість банківських активів										
Частка проблемних кредитів	0,035	0,024	0,018	0,015	0,025	0,097	0,116	0,100	0,831	0,418
Резерви під активні операції до загальних активів	0,051	0,044	0,038	0,033	0,050	0,122	0,137	0,130	0,647	0,353
Відсоток виконання формування резерву	1,005	1,009	1,001	1,000	1,001	1,001	1,000	1,000	-0,712	-0,538
7 група - Показники економічного розвитку										
Темп росту ВВП	1,151	1,245	1,148	1,227	1,286	1,130	1,138	1,213	-0,783	-0,43506
Індекс промислового виробництва	1,125	1,031	1,062	1,076	0,948	0,781	1,112	1,076	-0,802	0,48272
Індекс інфляції (Індекс споживчих цін)	1,1230	1,103	1,1160	1,1660	1,2230	1,1230	1,0910	1,0460	0,390	-0,87982
Відношення кредитів нефінансовим корпораціям до ВВП	0,207	0,240	0,295	0,361	0,468	0,506	0,463	0,438	-0,924	-0,2980
Адекватність банківського капіталу (норматив Н2)	0,151	0,168	0,149	0,141	0,139	0,1401	0,188	0,208	1	1

Примітка

r_{xy1} – кореляційний зв'язок між наведеними у таблиці показниками та рівнем адекватності банківського капіталу у докризовому періоді.

r_{xy2} – кореляційний зв'язок між наведеними у таблиці показниками та рівнем адекватності банківського капіталу періоді 2004-2011рр.

Тому, виходячи із наведених положень та результатів проведеного дослідження, ми вважаємо, що на сьогоднішній день особливої актуальності набуває формування такої політики регулювання діяльності банків, яка б більш динамічно реагувала на зміни у фінансово-економічному середовищі країни. На нашу думку, така політика має включати: по-перше, оперативну та більш поглиблену оцінку основних показників діяльності вітчизняних банків та факторів фінансово-економічної нестабільності; по-друге, створення комплексу відповідних заходів з метою протидії можливим кризовим явищам (прикладом таких заходів може бути встановлення динамічної системи економічних нормативів). Оскільки сьогодні, враховуючи значну кількість фундаментальних досліджень щодо циклічності економіки та коливань на світових фінансових ринках, досить важко регулювати банківську систему, встановлюючи при цьому певні статичні та незмінювані правила, спробуємо застосувати логіку концепції фінансової крихкості Х.Ф. Мінскі для діагностики кризи в банківській системі України за динамікою проблемної заборгованості (рис 3.7.).

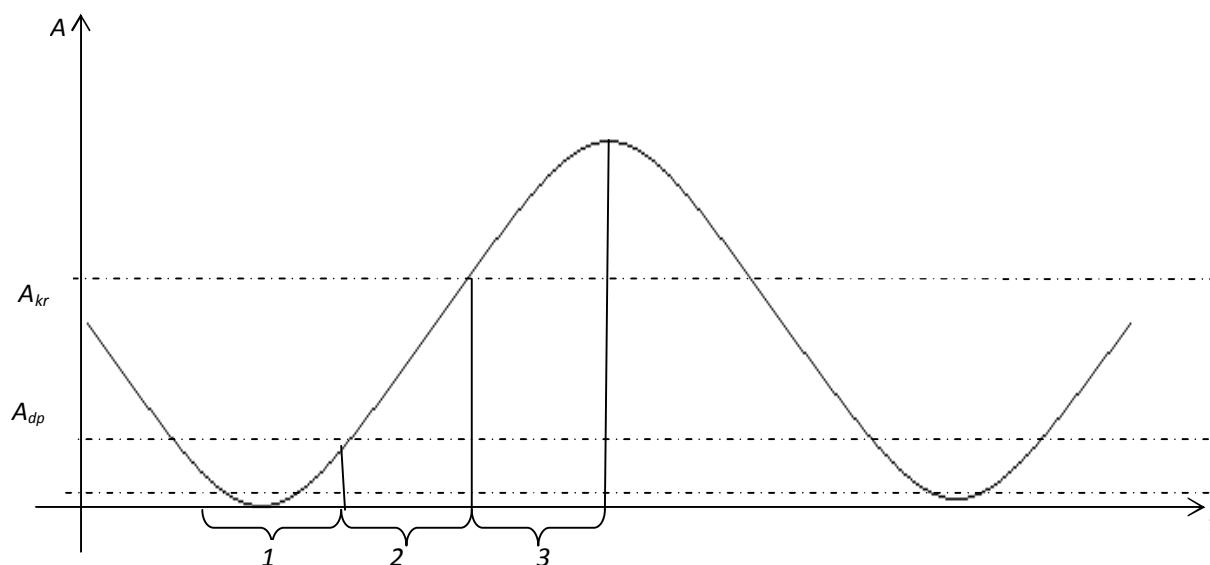

Рисунок 3.7 – Рівень проблемної заборгованості позичальників банків за концепцією Х.Ф. Мінскі

Наведемо деякі пояснення до даного графіку:

- A (вісь ординат) – рівень проблемної заборгованості в банківській системі;
- t (вісь абсцис) – час;
- фаза 1 є проміжком забезпеченого фінансування (коли діяльність підприємств реального сектора в повній мірі забезпечується за рахунок власних джерел фінансування);
- фаза 2 є проміжком спекулятивного фінансування (тобто підприємства починають активно використовувати кредитування, при цьому рентабельність фінансового сектора починає зростати);
- фаза 3 є проміжком Понці-фінансування (результати діяльності підприємств не можуть покрити навіть відсотків за кредитами, а тому вони продовжують брати нові кредити для покриття попередніх);
- A_{\min} – мінімальний рівень проблемної заборгованості по системі;
- $A_{\text{др}}$ – допустимий рівень проблемної заборгованості;
- $A_{\text{кр}}$ – критичний рівень проблемної заборгованості.

У фазі 1 реальний сектор ще не готовий до тісної співпраці із банками, а тому використовує для організації основної діяльності лише власні ресурси, а тому з точки зору антикризового антициклічного управління банківською системою дана фаза не представляє наукового інтересу. Настання точки $A_{\text{др}}$, свідчить про появу бажання підприємців та виробників до тісної співпраці із банками, починається активне кредитування (при цьому рівень проблемної заборгованості можна вважати допустимим, оскільки в даній точці повернення кредитів не набуває масового характеру). Фаза спекулятивного фінансування є особливо важливою для Національного банку України, оскільки нарощування темпів та обсягів кредитування із часом призведе до неминучого зростання рівня проблемної заборгованості, при чому момент, в якому локальна проблема переходить у системну, встановити досить важко

через неможливість чіткої, адекватної оцінки обсягів кредитів, які не будуть повернені.

В умовах, коли даний момент не був діагностованим завчасно, банківська система наближається до точки $A_{кр}$, в якій підприємства вже не в змозі покривати ані тіло кредитів, ані відсотків за ними, використовуючи власні фінансові ресурси. Після цього моменту починається фаза Понці-фінансування, а точка $A_{кр}$ є одночасно своєрідним переходом від превентивного до реагуючого антикризового управління, при чому друге по відношенню до банків та банківської системи є малоефективним та майже безрезультатним.

Представлена на рис. 3.7 графічна інтерпретація концепції діагностики кризи в банківській системі залежно від обсягів проблемної заборгованості (на основі концепції Х.Ф.Мінські) складає наукове підґрунтя для створення системи антикризового антициклічного регулювання НБУ, що має базуватися на зваженому управлінні трьома основними складовими поняття адекватність банківського капіталу – банківській капітал, активи та ризики.

У відповідності з таким підходом, адекватність банківського капіталу повинна розглядатися не як окремий показник чи норматив, а як концепція управління банківською системою України, направлена на підтримку фінансової стійкості банківської системи та недопущення розвитку в ній кризових явищ.

В цьому контексті зазначимо, що вимоги Національного банку до адекватності банківського капіталу по системі українських банків мають дещо змінюватися з часом, виходячи із виявлених проблем із нарощуванням або скороченням обсягів проблемних активів, що вимагатиме від банків вести більш адекватну кредитну політику та тим самим підвищити не тільки якість їх кредитних портфелів, але в встановлювати необхідний рівень його забезпечення.

Таким чином, побудова ефективної превентивної антикризової моделі управління банківською системою, основою якої, з одного боку, має бути

зважене управління банківським капіталом, активами та ризиками, з іншого – проведення динамічної політики Національного банку в контексті регулювання основних нормативних показників діяльності системи українських банків в залежності від стану вітчизняного фінансово-економічного середовища, повинна мати на меті завчасне попередження можливих кризових явищ.

3.2 Методичні підходи визначення та оцінки ефективності корпоративного управління в банку

На сьогоднішній день ефективність корпоративного управління розглядається як не менш важливий фактор при прийнятті інвестиційних рішень, ніж показники поточної діяльності окремих банків, стан зовнішньоторговельного балансу держави або навіть наявність диспропорцій в банківській галузі чи економіці в цілому. Більшість вітчизняних і зарубіжних економістів та фахівців у галузі економіки та управління, вважають, що стійкі кризові процеси в українській економіці багато в чому пов'язані з проблемами формування нового, адекватного зміненним реаліям типу відносин – корпоративного управління [99].

Всебічне вивчення праць зарубіжних та вітчизняних вчених показало, що практично всі вони зосереджені на проблемах створення та розвитку корпоративних відносин. Питання ж оцінки їх ефективності корпоративного управління відійшли на другий план, незважаючи на те, що традиційні методи оцінки економічної ефективності управління до корпорацій практично не прийнятні. Досить важко визначити єдиний підхід до оцінювання корпоративного управління в різних країнах з урахуванням специфіки діяльності банку як об'єкта дослідження, рівня

інституціонального та макроекономічного середовища. У той же час систематизація, узагальнення та аналіз основних методичних підходів до оцінювання системи корпоративного управління дає підстави стверджувати, що вони потребують подальшого удосконалення з метою більш чіткої адаптації їх до українських реалій господарювання. Проте необхідно зазначити, що в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі не отримала належного вивчення проблема розробки методики оцінки корпоративного управління стосовно об'єкта дослідження – банківської установи. Тому на даній основі питання оцінювання системи корпоративного управління в контексті визначення економічної ефективності корпоративного управління в банку залишається актуальною і малодослідженою проблемою.

Дослідження теоретичних засад формування та оцінки ефективності корпоративного управління в банку потребує розгляду багатьох завдань, серед яких одним з магістральних є визначення сутності категорії «ефективності корпоративного управління» в банку. За своєю етимологією це поняття є досить непростим, бо об'єднує в собі такі складові його елементи, як категорія «ефективність», поняття «корпоративне управління» та особливості функціонування ефективного корпоративного управління в банківській сфері.

У трактуванні поняття корпоративного управління виникає плутанина, пов'язана з недостатнім дослідженням цієї категорії. При визначенні корпоративного управління одні автори зосереджують увагу виключно на внутрішніх управлінських процесах в корпорації, інші обмежують це поняття рамками функціонування системи органів управління або визначають корпоративне управління як сукупність організаційно правових норм. Ряд авторів трактують проблематику корпоративного управління з позиції організаційно-управлінської бази функціонування корпорацій. Існують також специфічні підходи, які тяжіють до юридично-правової оцінки діяльності корпорацій та організації корпоративного управління.

У гносеологічному значенні, наукові праці, які присвячуються корпоративному управлінню, можна поділити на основні три групи.

Перша група економістів розглядає механізм корпоративного управління через інструментарій оптимізації агентських затрат. Агентська теорія посідає центральне місце у цьому спектрі теорій. Вона ґрунтується на принципах англо-американської системи корпоративного управління та наголошує суто на тому, що власники передають функції контролю менеджерам і сплачують їм кошти як своїм агентам.

Друга група наукових підходів зосереджена на проблемі адміністративної компетенції приймати певні управлінські рішення та включає дві теоретичні моделі управління корпораціями. Перша модель передбачає переважання влади менеджерів, так звана авторитарна модель. Друга модель передбачає можливість ретельного контролю з боку власників відповідних організацій за рішеннями директорів. Така модель має назву – модель відповідальності. При цьому йдеться про обов'язкову відповідальність і підконтрольність керівництва організації всім зацікавленим сторонам, тобто інвесторам, відповідно до статутно визначеної та закріпленою згідно з фінансовими внесками конкретної моделі корпоративних відносин (в сучасній економічній науці це отримало назву теорії стейкхолдерів).

Третя група наукових підходів до проблематики корпоративного управління пов'язана із теоріями інституціоналізму та виявленням місця корпоративного управління та відповідних інституційно-регулятивних заходів у загальній системі державного управління. Фактично йдеться про виявлення та узагальнення універсальних положень систем корпоративного управління при проведенні міждержавного порівняння, на чому, власне, і базується теорія порівняльного інституціонального аналізу [6].

В українському законодавстві термін корпоративного управління в сфері фінансових послуг найбільш широко визначається в Методичних рекомендаціях щодо системи управління та розкриття інформації

фінансовими установами Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. Так, корпоративне управління визначається як система організації діяльності та контролю фінансової установи, яка передбачає розподіл повноважень між наглядовим та виконавчим органом фінансової установи, прозорість процедур прийняття рішень та контролю за їх виконанням, належний обмін інформацією між наглядовим та виконавчим органами фінансової установи та забезпечує баланс інтересів споживачів фінансових послуг, акціонерів (учасників), членів наглядового та виконавчого органів фінансової установи, інших заінтересованих осіб. Основна мета корпоративного управління – забезпечення чесної та прозорої діяльності з надання фінансових послуг, відповідальність членів наглядового, виконавчого органів фінансової установи, власників істотної участі та контролерів фінансової установи за свої дії та їх підзвітність [70].

Дане визначення корпоративного управління можна застосувати до всіх ситуацій та юрисдикцій. Можна погодитись з даним трактуванням з позиції виокремлення та розподілу повноважень між органами корпоративного управління фінансової установи та забезпечення належного виконання принципів. Проте, зведення змісту корпоративної діяльності до її юридичних та інституційних аспектів є певним спрощенням даної категорії. В цьому визначенні, бракує посилань на ті реальні цілі та пріоритети господарської діяльності, дотримання яких, власне і відрізняє корпоративне управління безпосередньо в банку. Корпоративне управління являє собою не тільки сукупність юридичних, організаційних норм, правил і принципів, у рамках яких функціонує банк, але й систему економічних, навіть соціально-економічних відносин, на базі яких будуються стосунки між усіма зацікавленими особами банку.

З урахуванням вищезазначеного, проведений нами аналіз різних точок зору відносно поняття «корпоративне управління», визначення ознак його ефективності дозволив виробити свою власну позицію з даного поняття і сформулювати визначення сутності аналізованого поняття з врахуванням

світових тенденцій в області корпоративного управління. Таким чином, корпоративне управління в банку – це система відносин між зацікавленими особами, що мають легітимний інтерес в діяльності банку, і виникають в процесі організації та контролю банківської діяльності з метою забезпечення стабільності та економічної ефективності банку, рівноваги впливу та балансу інтересів всіх зацікавлених осіб. На відміну від існуючих термінів, такий підхід трактує корпоративне управління як складну відкриту систему та дозволяє виділити компоненти, що характеризують її будову та функціонування: явних і неявних учасників корпоративних відносин (всіх зацікавлених осіб, що мають легітимний інтерес в діяльності банку), процедури погодження суперечливих взаємозв'язків та інтересів зацікавлених осіб відповідно до їх обов'язків, прав і винагород (процес організації та контролю банківської діяльності) та мету впровадження (бажаний майбутній стан).

У такий спосіб ефективне корпоративне управління визначається як здатність системи до забезпечення економічної ефективності діяльності банку в інтересах всіх зацікавлених осіб, вираженої у максимізації прибутковості, забезпечення стабільності функціонування на основі успішної взаємодії з інституційним середовищем й інституційними факторами впливу, за допомогою ефективного внутрішнього корпоративного контролю та мотиваційного механізму. Таким чином, ефективне корпоративне управління скорочує недоліки, пов'язані з відокремленням володіння корпоративними правами від управління цими правами та пошук механізмів регулювання економічних розбіжностей, що виникають в управлінні банком. Так, при оцінюванні корпоративного управління в організації пропонуємо виділяти її економічну, організаційну, соціальну ефективність та ефективність управління ризиками.

В більшості випадків ефективність корпоративного управління оцінюють виключно з економічних результатів банку, тобто ринкової вартості акцій, прибутковості/рентабельності активів, капіталу, а також ряду

інших економічних показників ефективності використання ресурсів. Таким чином, економічну ефективність корпоративного управління можна представити як економічні результати діяльності організації за конкретної системи управління. З іншого боку, економічну ефективність можна охарактеризувати показниками, що відображають побудову та функціонування систем менеджменту (рівень автоматизації робочих місць управлінців, розроблення інструктивного та нормативного матеріалу, загальний діапазон менеджменту, технічна озброєність управлінців тощо). Проте оцінювання корпоративного управління виходячи виключно з економічних показників є неправильним, оскільки сам процес корпоративного управління, а саме його організація, залишається у «чорній скрині». Тому, економічна ефективність може бути наслідком організаційної ефективності корпоративного управління.

Організаційна ефективність управління характеризує якість побудови організації, її системи управління, прийняття управлінських рішень, реакцію системи управління на стреси, конфлікти, організаційні зміни тощо. Її оцінюють за такими показниками як рівень централізації функцій управління, питома вага керівників у загальній чисельності апарату управління, коефіцієнт концентрації капіталу в руках акціонерів, стабільність власності, частка власності керівників та службовців компанії, склад і структура наглядової ради і виконавчих органів управління (частка незалежних директорів, інституційних інвесторів, міноритарних акціонерів тощо), роль та ефективність ради директорів, роль та незалежність зовнішніх директорів, структура та методи роботи ради директорів та керівництва компанії, політика щодо винагороди, оцінки результатів роботи та кількості посадових переміщень директорів та менеджерів, виконання фінансових планів, склад спеціальних комітетів корпоративного управління, відповідальність за періодичну оцінку ефективності роботи органів управління компанії, швидкість прийняття управлінських рішень тощо.

В останніх роботах науковців досить широко розглядається питання соціальної ефективності корпоративного управління. Саме, соціальна ефективність корпоративного управління відображає вплив менеджменту на процеси формування професійних характеристик працівників, у т.ч. керівників, формування корпоративного духу, відповідного психологічного клімату в колективі, атмосфери захищеності й причетності до цілей організації, захищеності прав різних груп стейкхолдерів, перспектив розвитку соціальних інституцій тощо. Соціальну ефективність корпоративного управління можна оцінювати за допомогою двох підходів. Перший базується на показниках, що відображають соціально-культурну сферу функціонування організації: рівень трудової дисципліни, рівень стабільності кадрів, рівень розвитку соціальної інфраструктури на підприємстві, рівень умов праці тощо. Другий підхід ґрунтується на показниках, що відображають вплив на досягнення виробничо-господарських результатів та задоволення потреб ринку (продуктивність праці, зарплато-віддача, рівень задоволення потреб споживачів тощо). Зазначимо, що акцентувати увагу виключно на корпоративній соціальній відповідальності організації, а саме на її моральній або етичній складовій, вважаємо необґрунтованим, що пояснюється, в першу чергу, тим, що наразі відсутня ґрунтовна емпірична база, яка б дозволила підтвердити безперечний зв'язок між рівнем соціальної відповідальності компанії та отриманими фінансовими результатами.

Проте, вважаємо за необхідне виокремлювати ефективність управління ризиками як окрему складову ефективності корпоративного управління в банку, оскільки специфіка банківської діяльності пов'язана з ризиками та можливістю їх розповсюдження на інші сектори економіки, а також тяжкими наслідками банківських криз та банкрутств банків. Важливість ефективності управління ризиками пов'язана з тим, що органи корпоративного управління повинні дотримуватися балансу між інтересами акціонерів та менеджерів з інтересами вкладників і кредиторів, що досягається оптимальним рівнем

співвідношення «дохідність/ризиковість». Ефективність управління ризиками можна розглядати та оцінювати за допомогою двох груп показників. До першої групи відносяться показники, що відображають різні види ризиків банківської діяльності: фінансові, операційні, бізнес-ризиками, ризики подій, і відображаються через якість активів та структуру активів банку, кількісні показники капіталу, дотримання вимог достатності капіталу, тощо. Друга група показників має спільні риси з показниками організаційної ефективності корпоративного управління, оскільки характеризує якість побудови механізмів управління ризиками на рівні, що не загрожує інтересам кредиторів і вкладників, а також стабільності банку в цілому. До них відносять: формування комітетів наглядової ради з управління ризиками та внутрішнього аудиту, виконання функцій внутрішнього контролю та зовнішнього аудиту на якісному рівні, вплив наглядової ради на обрану правлінням схильність до ризиків, тощо.

Такий підхід до визначення терміну дозволив нам узагальнити науково-методичні підходи щодо його оцінювання, та запропонувати системний підхід до вивчення та оцінювання ефективності корпоративного управління в банку (рис. 3.8).

Складність банку як соціально-економічної системи, його зовнішнього оточення і проблем життєдіяльності, динамічність процесів, що у ньому відбуваються, – все це вимагає ефективності та динамізму системи корпоративного управління, постійного нарощування й інтегрування зусиль усіх її підсистем, елементів та взаємозв'язків між ними. Системний підхід дозволяє оцінювати ефективність корпоративного управління в банку з точки зору мультиплікативного поєднання ефективності управління діяльністю безпосередньо банку (економічної та соціальної ефективності), ефективності виконання органами корпоративного управління організаційних, виконавчих і контрольно-моніторингових функцій та повноважень (внутрішньо організаційна ефективність), ефективності від узгодження стратегії розвитку банківської діяльності з рівнем ризику притаманній їй на основі балансу

інтересів всіх зацікавлених осіб, які мають легітимні права та інтереси в діяльності банку (ефективність управління ризиками). Системний підхід до оцінки ефективності корпоративного управління дозволяє проводити аналіз у тісному взаємозв'язку основних компонентів з інституційним середовищем та інституційним факторами впливу на мікро-, мезо- та макро- рівнях.

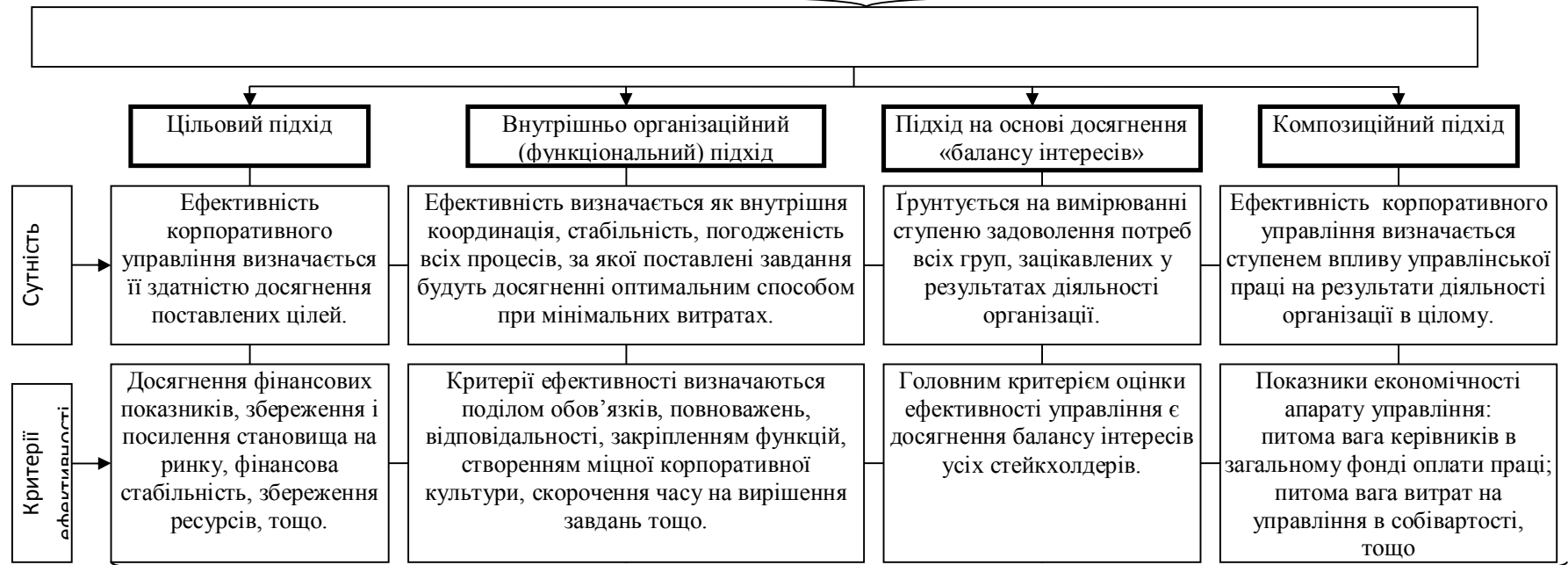
Такий розподіл факторів інституційного середовища та інституційних факторів впливу дозволяє обрати інструментарій моделювання інституційного забезпечення таким, при якому корпоративне управління банку буде ефективним (табл. 3.4). Формування інституціонального забезпечення корпоративного управління розглядається з точки зору можливостей реалізації комплексу заходів, спроможних не лише мінімізувати наслідки дестабілізуючих впливів зміни інституціональної матриці чи повністю знешкодити їх, але й забезпечити певний позитивний економічний ефект.

Поділ факторів інституційного забезпечення на дві групи обумовлений характером їх впливу на систему корпоративного управління в банку – прямого або непрямого (опосередкованого).

Перша група – фактори інституційного середовища – елементи зовнішнього середовища, що не контролюються банком чи і здійснюють непрямий, опосередкований вплив на її ефективність корпоративного управління: макроекономічна стабільність в країні, розвиненість фондового ринку, лібералізація фінансового сектору, стабільність банківської системи, умови підприємницької діяльності в країні.

Друга група чинників – фактори інституційного впливу – включає чинники, що не контролюються банком, проте безпосередньо впливають на функціонування системи корпоративного управління в банку: державне регулювання корпоративного управління, законодавче регулювання корпоративного управління, ступінь захисту інвесторів, захист інтересів міноритарних акціонерів, структура акціонерного капіталу, структура органів корпоративного управління банку.

Корпоративне управління – це система відносин між зацікавленими особами, що мають легітимний інтерес в діяльності банку, і виникають в процесі організації та контролю банківської діяльності з метою забезпечення стабільності та економічної ефективності банку, рівноваги впливу та балансу інтересів всіх зацікавлених осіб. Сутність ефективного корпоративного управління полягає в досягненні економічної, організаційної, соціальної ефективності та ефективності управління ризиками в банку.

Системний підхід – Ефективність корпоративного управління визначається з позиції складної відкритої системи, при цьому цільове спрямування банку не ігнорується, оскільки воно є одним із елементів у більш складному наборі критеріїв, та ґрунтується на балансі інтересів всіх зацікавлених осіб. Системний підхід щодо ефективності корпоративного управління підкреслює критерії, що забезпечують виживання організації в довгостроковому періоді на основі досягнення балансу інтересів всіх зацікавлених осіб, зберігаючи стабільність внутрішньої організації і успішну взаємодію з інституційним середовищем та інституційними факторами впливу.

Рисунок 3.8 – Узагальнення науково-методичних підходів до визначення та оцінювання ефективності корпоративного управління в банку

Таблиця 3.4 – Розподіл факторів інституційного середовища та інституційних факторів впливу на різних економічних рівнях дослідження

Економічний рівень	Фактори інституційного середовища	Фактори інституційного впливу
Макро-	Макроекономічна стабільність країни; Розвиненість фондового ринку; Вид контролю.	Державне регулювання корпоративного управління; Законодавче регулювання корпоративного управління.
Мезо-	Лібералізація фінансового сектору; Стабільність банківської системи; Свобода бізнесу та інвестування.	Ступінь захисту інвестора; Асиметрія інформації.
Мікро-	Частка ринку; Капіталізація банку.	Захист інтересів міноритарних акціонерів; Структура акціонерного капіталу; Структура органів корпоративного управління.

Саме фактори інституційного впливу є своєрідними засобами, які мають більш спрямований характер через інститути, що впливають на ефективність корпоративного управління в банку. Перевагою запропонованого розподілу факторів інституційного забезпечення системи корпоративного управління є забезпечення виживання банку в довгостроковому періоді на основі досягнення балансу інтересів всіх зацікавлених осіб, зберігаючи стабільність внутрішньої організації.

Проведений нами аналіз різних точок зору відносно поняття «корпоративне управління», визначення ознак його ефективності дозволив виробити свою власну позицію з даного поняття і сформулювати визначення сутності аналізованого поняття з врахуванням світових тенденцій в області корпоративного управління. Запропоновано розглядати ефективність корпоративного управління в банку виходячи з економічної, організаційної, соціальної ефективності і ефективності управління ризиками та обґрунтовано застосування системного підходу при його оцінці на основі відокремлення факторів інституційного середовища та факторів інституційного впливу.

3.3 Концептуальна модель – основа розробки економіко-математичної моделі конкурентоспроможності банку

Банківська система як складова фінансової системи будь-якої країни відіграє вирішальну роль у її економічному розвитку, виконує важливі макроекономічні функції, які пов'язані з діяльністю у фінансовому секторі і забезпеченням безперебійного функціонування системи розрахунків в народному господарстві. Отже, для проведення комплексного аналізу процесів формування показників, що характеризують основні сторони банківської діяльності, дослідження їх взаємозалежності та залежності від дії чинників невизначеного конкурентного економічного середовища необхідно створити ефективні засоби, на основі широкого застосування економіко-математичних методів і моделей. Для формування оптимальних стратегій управління банківськими процесами слід розробити концептуальну модель, котра дозволить уніфікувати, стандартизувати процес побудови економіко-математичної моделі та отримати значення узагальнюючого показника банківської конкурентоспроможності з урахуванням як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

Задача дослідження – розробка концептуальної моделі, котра являтиме собою систематизовані теоретичні засади поняття "конкурентоспроможність банку" та виступатиме науковим підґрунтям при формуванні управлінського рішення щодо конкурентоспроможності банків.

Концептуальне моделювання соціально-економічного об'єкту (банку) полягає у формуванні структури об'єкту, виявленні його найсуттєвіших рис та властивостей, дослідженні взаємозв'язків між його елементами (можливих станів елементів, співвідношення між елементами), наближеному визначенні гіпотези щодо подальшого розвитку факторів та системи показників, які характеризують функціонування та подальший розвиток соціально-економічного об'єкту.

При дослідженні проблем управління в економіці рекомендується суб'єкти бізнесу (в нашому випадку банківські установи), ознаки яких визначаються, розглядати як соціально-економічні системи (СЕС). При цьому визначаються два типи ознак: соціальні $O = \{O_i\}, i = M_1, M_1 \in M$ та економічні $O = \{O_i\}, i = M_2, M_2 \in M, M = \{M_1, M_2\}$ де O – простір ознак опису СЕС, M – кінцевовимірний простір, осями якого є різні ознаки системи; M_1 – соціальна ознака, M_2 – економічна ознака. Отже, розглянемо банк як об'єкт соціально-економічної системи. Для визначення величин ознак, котрі характеризують конкурентоспроможність банку, необхідно побудувати концептуальну модель.

Поняття "система" може застосовуватися в різних аспектах: 1) це система, щодо якої вивчається питання керованості; 2) це система, яка здійснює керування; 3) це система, котра підтримує систему, що керує (в окремих випадках може бути складовою частиною системи, що є керованою). Спираючись на загальні правила концептуального подання об'єкта в економіці та на рекомендації фахівців-управлінців, СЕС формально подається виразом:

$$CEC = (S_C, S_E, E(S_j), F_S, A_S), \quad (3.7)$$

де S_C – соціальна підсистема,

S_E – економічна підсистема,

$E(S_j)$ – структурні елементи підсистем;

F_S – закони функціонування підсистем та системи в цілому;

A_S – механізми функціонування підсистем та системи в цілому.

За визначенням економіко-математичного енциклопедичного словника, укладеного Лопатніковим Л. І. [94], "концептуальна модель – принципова основа економіко-математичної моделі, призначеної для реалізації різними

математичними і технічними засобами, для безпосереднього розв'язку задачі".

Отже, побудуємо концептуальну модель конкурентоспроможності банку з позиції системи, структури, її елементів та опишемо взаємозв'язок між елементами, які будемо визначати через економічні показники діяльності банку.

Аналізуючи роботи щодо визначення поняття "конкурентоспроможність банку", запропонуємо два напрямки визначення:

- 1) з точки зору економістів [30, 65];
- 2) з точки зору кібернетиків [28, 64] (СЕС належать до класу систем, що є керованими) (табл. 3.5).

Проаналізувавши таблицю 3.5, побудуємо концептуально-структурну модель конкурентоспроможності комерційного банку, яка складається з п'яти компонентів (рис. 3.9).

Розглянемо кожен складову конкурентоспроможності банку.

1. *Конкурентоспроможність банківської послуги та продукту* (Cb_{sp}) – це відносний динамічний показник її якісних і вартісних характеристик, оптимальне співвідношення яких забезпечує: задоволення конкретної потреби клієнтів, вигідну відмінність від аналогічних послуг конкурентів. Cb_{sp} визначається наступними показниками:

споживча властивість послуги (x_1), вартість надання послуги (x_2), умови надання послуги (x_3), швидкість надання послуги (x_4), рівень ризику при користуванні послугою (x_5), способи просування послуг (x_6), широта асортименту (x_7), розгалуженість збутової мережі (x_8), якість післяпродажного обслуговування (x_9).

Таблиця 3.5 – Визначення поняття "конкурентоспроможність банку" з точки зору економістів та кібернетиків

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ БАНКУ це:	
<i>Економічний погляд</i>	<i>Кібернетичний погляд</i>
Економічна категорія, яка розглядається відносно конкретного ринку і конкретного аналогу.	Економічна категорія, призначена для оцінки результатів і стратегічного планування діяльності комерційного банку, що показує місце, яке банк займає на ринках збуту своїх продуктів відповідно до результатів своєї діяльності.
Відмінність одного комерційного банку від інших за ступенем задоволення клієнтів своїми послугами, здатність успішно реалізовувати конкурентоспроможну послугу.	Узагальнена економічна категорія, котра характеризує економічну ситуацію, в тому числі проектні, виробничі, розподільчі та споживчі аспекти результатів економічної діяльності.
Складна ринкова характеристику банку, значно ширша від поняття його надійності.	Планування щодо отримання сильних довгострокових конкурентних позицій (переваг).
Вигідність позиції банку за кількісними та якісними показниками для клієнтів.	Взаємозв'язок між структурою банківського ринку (кількістю банків, ступенем концентрації), прибутковістю банків і ринковою владою.
Комплекс споживчих властивостей послуги, який визначає її відмінності від інших аналогічних послуг за ступенем та рівнем задоволення потреб покупців і вартістю придбання	Оцінена споживачем властивість послуги без збитків для комерційної установи перевищувати в даний момент за якісними і ціновими характеристиками аналоги в конкретному сегменті ринку.
Здатність працювати в середовищі, що динамічно розвивається, і утримувати конкурентні переваги щонайменш в незмінному вигляді.	Можливість здійснення ефективної фінансової діяльності та досягнення практичної прибуткової реалізації своїх послуг в умовах конкурентного ринку.
Потенціал банку для досягнення його конкурентних переваг на ринку банківських послуг.	Швидкість подолання банком негативних непередбачуваних факторів, які можуть привести до фінансових витрат.
Властивість суб'єкта ринкових відносин виступати на ринку на рівні з присутніми там конкуруючими ринковими суб'єктами.	Особливий функціональний стан системи економічного розвитку, при якому забезпечується реалізація мети функціонування системи.

Джерело. Складено автором за [30, 28, 64, 65]

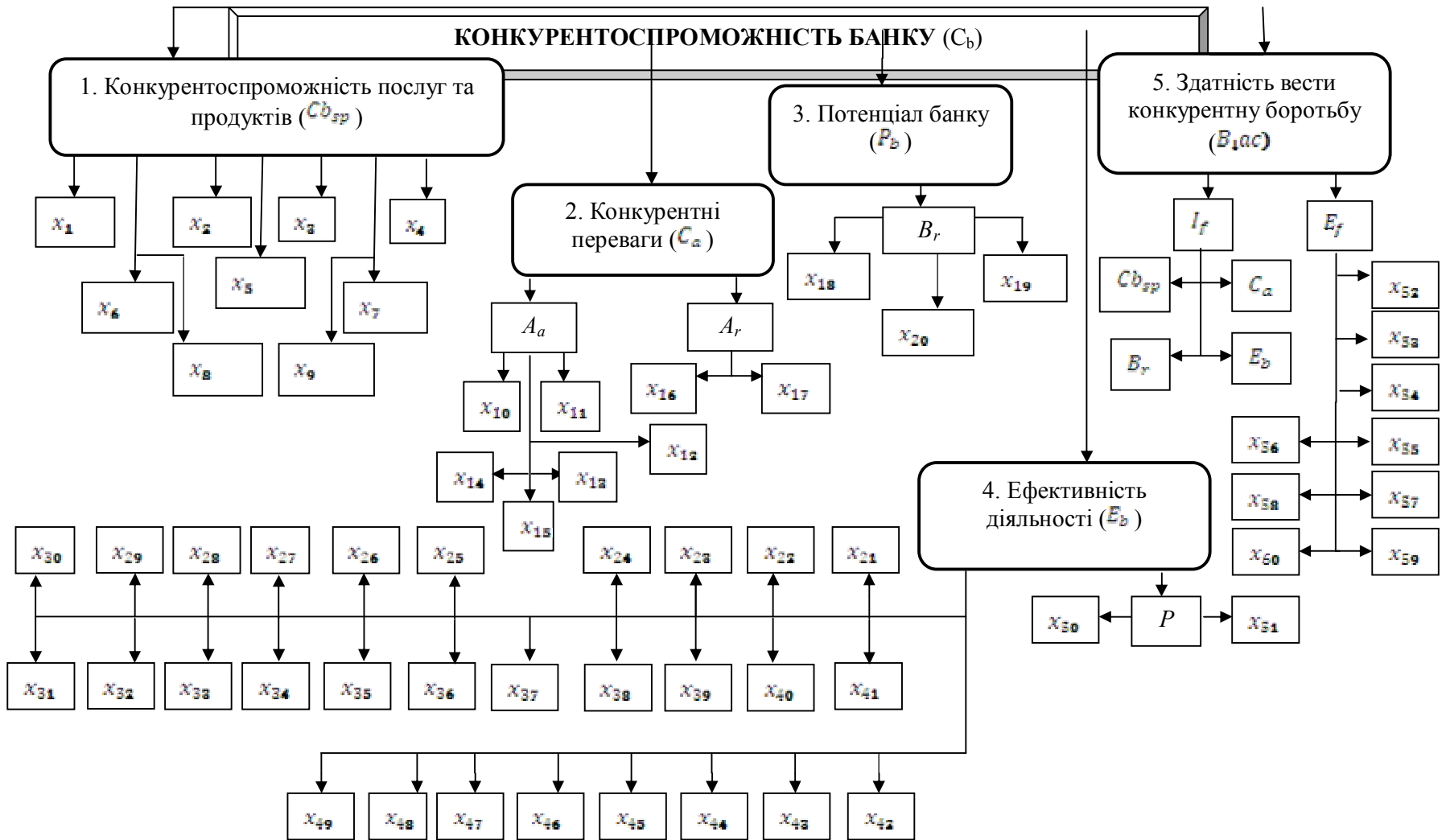

Рисунок 3.9 – Концептуально-структурна модель конкурентоспроможності банку

Відносна важливість вказаних показників з позиції клієнта визначається експертним шляхом за напрямом діяльності банку (кредитування, депозитні операції, операції з цінними паперами тощо). На основі інформації про діяльність банків-конкурентів проводиться бальна оцінка рівня якості та вартості послуг за 50-бальною шкалою:

- 50 балів – високий рівень;
- 40 балів – рівень вище середнього;
- 30 балів – середній рівень;
- 20 балів – рівень нижче середнього;
- 10 балів – низький рівень.

Для знаходження коефіцієнтів якості та вартості послуг по кожному напрямку діяльності банків пропонується знайти добуток відносної важливості параметру і його оцінки в балах.

Конкурентоспроможність банківської послуги (продукту) Cb_{sp} запишемо у вигляді кортежу:

$$Cb_{sp} = \{x_1, x_2, x_3, x_4, x_5, x_6, x_7, x_8, x_9\} \quad (3.8)$$

Отже, конкурентоспроможність банківської продукції (послуги), на наш погляд, – це її переваги на фінансовому ринку, що забезпечуються привабливими для споживача властивостями (порівняно низькою ціною та експлуатаційними витратами, оптимальним поєднанням параметрів ціна-якість), відмінністю в кращу сторону її основних споживчих характеристик від аналогічних у інших представників даної продукції. При визначенні рівня конкурентоспроможності банківського продукту (послуги) порівнюються саме продукти (послуги).

Спираючись на вищезазначені міркування, ми не можемо говорити, що конкурентоспроможність банку та конкурентоспроможність послуги – одне й те саме. Банк, який має достатньо високий рівень розвитку напрямків діяльності, порівняно з іншими банками-конкурентами, може надавати

послуги з відносно низькою конкурентоспроможністю, що є, наприклад, наслідком малоефективної тарифної політики, яку обрав для себе банк. І навпаки, рівень якісних характеристик послуги (компетентність спеціаліста, що надає дану послугу, швидкість надання розрахунково-касової послуги, отримання консультації фінансового характеру), що визначає її порівняно високу конкурентоспроможність, може спостерігатися у банка з низькою прибутковістю або з погіршенням фінансового стану.

Крім того, важко провести чітку межу між показниками конкурентоспроможності банку та конкурентоспроможності його продуктів. Однак, безсумнівно, конкурентоспроможність банківського продукту є невід'ємною складовою конкурентоспроможності кредитно-фінансової установи.

2. З урахуванням узагальнення літературних джерел [28, 30] надамо наступне визначення конкурентних переваг банку.

Конкурентна перевага (C_a) банку представляє собою його позитивну відмінність від прямих та потенційних конкурентів на ринку банківських послуг у цілому або окремих його сегментах, в усіх чи певних видах діяльності банку, яка вимірюється економічними показниками, забезпечує реальний приріст його активів та підвищення загального рівня конкурентоспроможності банківської установи у коротко- чи довгостроковому періоді. Конкурентні переваги банку являються його реальними цінностями, які позитивно характеризують його на фоні конкурентів, вимірюються кількісними показниками, забезпечують сталий розвиток та визначають загальний рівень конкурентоспроможності банківської установи.

Засобами забезпечення *конкурентних переваг* виступають дві групи факторів: "переваги в умінні" (A_a) (інноваційна діяльність банку) та "переваги в ресурсах" (A_r).

До показників першої групи факторів віднесемо ефективність роботи маркетологів, управлінського складу: інноваційні послуги банку (факторинг,

інтернет-банкінг, аутсорсингова діяльність тощо) (x_{10}), досвід у керівництві проектами (x_{11}), рівень менеджменту (x_{12}), строк роботи банку на ринку (x_{13}), кількість філій (x_{14}), кількість відділень (x_{15}).

Згідно з класичною теорією управління виокремлюють чотири основні функції менеджменту: аналіз інформаційних потоків, планування, регулювання, контроль. Вибір конкретних інструментів банківського менеджменту визначається тими цілями, які формулюються у процесі управління. Цілі та завдання, котрих прагне досягти банк, зумовлюють формування стратегії, тактики та визначають ефективність менеджменту.

У вигляді кортежу перша група факторів набуває вигляду:

$$A_a = \{x_{10}, x_{11}, x_{12}, x_{13}, x_{14}, x_{15}\} \quad (3.9)$$

До другої групи конкурентних переваг слід віднести такі показники, як: ефективне використання технологій (x_{16}), розвинена система співробітництва (x_{17}).

Отже переваги в ресурсах A_r набувають вигляду:

$$A_r = \{x_{16}, x_{17}\} \quad (3.10)$$

Конкурентні переваги (C_a) з урахуванням формул (3.9), (3.10) набувають вигляду:

$$C_a = A_a \cup A_r \quad (3.11)$$

3. "Потенціал банку" можна визначити як сукупність стратегічних ресурсів, які знаходяться в розпорядженні кредитного інституту і визначають межі фінансових можливостей при його функціонуванні за тих чи інших умов [64].

Ресурсну теорію в стратегічному аналізі схематично можна зобразити рисунком 3.10. Як бачимо з рисунка 3.10, існує зв'язок між потенціалом банку та його конкурентними перевагами.

Отже, потенціал банку (P_b) – це рівень компетенції відносно інших банків у створенні та використанні банківських ресурсів в цілому та окремих його складових: менеджменту, навичок та знань персоналу, який знаходить вираження у таких результируючих показниках як якість продукції та прибутковість. Тому, в рамках даної задачі, проведемо аналогію між банківським потенціалом та його ресурсами.

$$P_b = B_r, \quad (3.12)$$

де B_r – банківські ресурси.

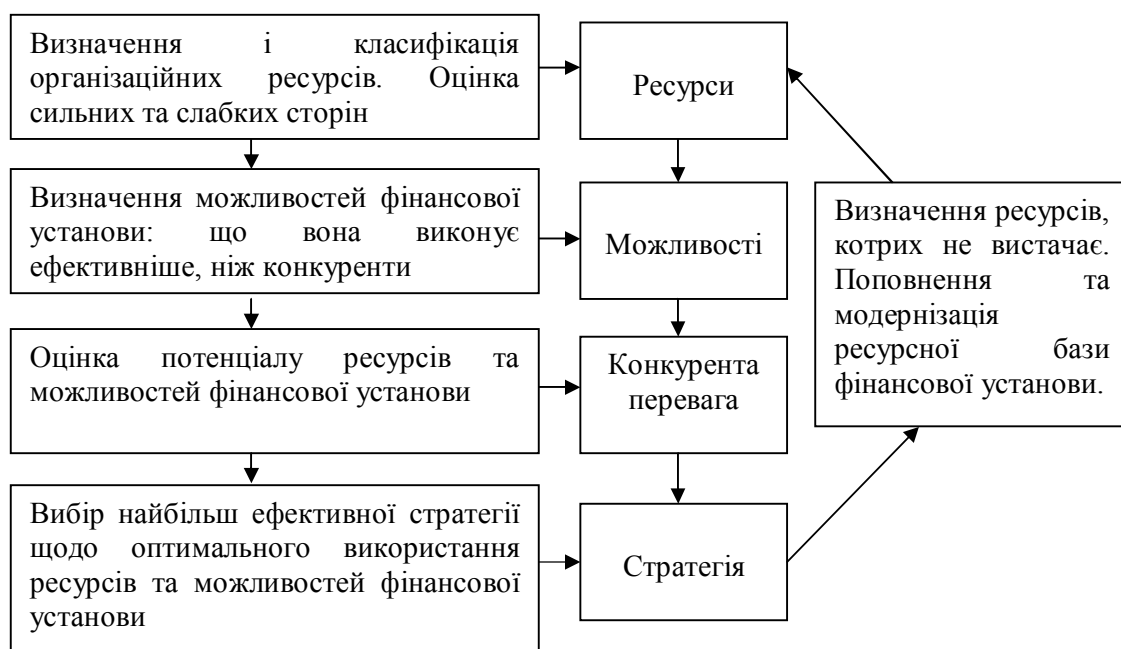

Рисунок 3.10 – Ресурсна теорія в стратегічному аналізі

Під ресурсами банку B_r будемо розуміти сукупність власних (x_{1a}), залучених (x_{1b}) і запозичених фінансових коштів банку (x_{2a}), що знаходяться в безпосередньому його розпорядженні та використовуються на його розсуд для здійснення повномасштабної банківської діяльності. Запозичені фінансові кошти банку обчислюються як різниця між сумарними зобов'язаннями та залученими коштами.

Ресурси банку B_r характеризуються:

$$B_r = \{x_{18}, x_{19}, x_{20}\} \quad (3.13)$$

4. *Ефективність діяльності банку* (E_b) пропонується визначати розміром отриманого прибутку (P) та показниками, описаними нижче, за звітний період.

Спираючись на методики рейтингових агенцій "ІВІ-Рейтинг", "Fitch Ratings", "Кредит-Рейтинг", "Стандарт-Рейтинг", економічні нормативи діяльності банку та роботи дослідників показників банківської конкурентоспроможності [28, 64], виділимо наступні показники ефективності діяльності: рентабельність капіталу (x_{21}), загальна доходність активів (x_{22}), чиста процентна маржа (x_{23}), чистий спред (x_{24}), сумарна частка чистого процентного доходу і чистого комісійного доходу в операційному прибутку (x_{25}), коефіцієнт відношення адміністративно-господарських витрат (АГВ) до операційного прибутку (x_{26}), коефіцієнт відношення АГВ до загальних витрат (x_{27}), коефіцієнт ефективності використання персоналу (x_{28}), коефіцієнт витрат на утримання персоналу (x_{29}), коефіцієнт миттєвої ліквідності (x_{30}), частка власного капіталу в активах (x_{31}), коефіцієнт відношення кредитного портфелю до зобов'язань банку (x_{32}), частка доходних активів в чистих активах (x_{33}), частка основних засобів і нематеріальних активів в чистих активах (x_{34}), частка високоліквідних активів в чистих активах (x_{35}), частка вкладів фізичних осіб в пасивах (x_{36}), частка резервів по кредитним операціям в кредитному портфелі (x_{37}), частка негативно класифікованих активів в чистих активах (x_{38}), коефіцієнт адекватності регулятивного капіталу (x_{39}), коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів капіталу (x_{40}), коефіцієнт поточної ліквідності (x_{41}), коефіцієнт короткострокової ліквідності (x_{42}), коефіцієнт ризику цінних паперів (x_{43}), коефіцієнт дебіторської заборгованості (x_{44}), мультиплікатор капіталу (x_{45}), коефіцієнт кредиторської заборгованості (x_{46}), коефіцієнт фінансового

левериджу (X_{47}), коефіцієнт вартості основних засобів на одного працівника (X_{48}), рентабельність активів (X_{49}).

$$E_b = \{X_{21}, X_{22}, X_{23}, X_{24}, X_{25}, X_{26}, X_{27}, X_{28}, X_{29}, X_{30}, X_{31}, X_{32}, X_{33}, X_{34}, X_{35}, X_{36}, X_{37}, X_{38}, X_{39}, X_{40}, X_{41}, X_{42}, X_{43}, X_{44}, X_{45}, X_{46}, X_{47}, X_{48}, X_{49}\} \quad (3.14)$$

Прибуток банку становить собою різницю між його валовим доходом (X_{50}) і витратами (X_{51}).

5. Визначальним фактором *здатності* банку вести конкурентну боротьбу в довгостроковому періоді (B_{ac}) є аналіз внутрішніх процесів та реакція на зміну зовнішніх факторів впливу. Внутрішньобанківськими показниками (I_f) є показники, зазначені в попередніх складових концептуальної моделі (конкурентоспроможність банківського продукту, конкурентні переваги, потенціал банку, ефективність діяльності).

$$I_f = \{Cb_{22}, C_a, B_r, E_b\} \quad (3.15)$$

До зовнішніх факторів (E_f), що забезпечують успіх, процвітання та стійке конкурентне положення на фінансовому ринку комерційного банку, віднесемо:) обсяг готівки M_0 (X_{52}), рівень інфляції (X_{53}), темп зміни офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду (X_{54}), зміна грошової бази НБУ (показник емісійної активності НБУ) (X_{55}), облікова ставка НБУ (X_{56}), середня ставка банківських депозитних ресурсів (X_{57}), рівень безробіття (за методологією МОП) (X_{58}), наявні судові позови (X_{59}), наявність іноземного капіталу (X_{60}).

$$E_f = \{X_{54}, X_{55}, X_{56}, X_{57}, X_{58}, X_{59}, X_{60}\} \quad (3.16)$$

Здатність банку вести конкурентну боротьбу (B_{ac}) виражається сукупністю:

$$B_{ac} = I_f \cup E_f \quad (3.17)$$

Узагальнюючи всі вищезазначені підходи щодо визначення складових конкурентоспроможності банку та дані таблиці 3.5, на основі всебічного теоретичного аналізу існуючих визначень терміну "конкурентоспроможності банку" запропонуємо наступне уточнення.

Конкурентоспроможність банку – це комплексна, динамічна ознака банку, яка характеризує прямо та опосередковано конкурентоспроможність банківської послуги та продукту, потенціал та ефективність діяльності, конкурентні переваги, здатність вести конкурентну боротьбу та визначається як інтегральний показник.

Таким чином, різні підходи, які застосовують до визначення критеріїв конкурентоспроможності, дозволяють зробити висновок, що загальноприйнятої системи показників конкурентоспроможності банків не розроблено. Крім того, конкурентоспроможність комерційного банку, як фінансового посередника між учасниками ринкових відносин, знаходиться в прямій залежності від соціально-економічного стану та стабільності регіону, де працює банк, та країни в цілому.

На основі вищенаведеного можна зробити висновки:

1. На основі дослідження поняття "конкурентоспроможність банку" з економічної та кібернетичної точки зору надане авторське його визначення.
2. Розроблена ієрархічна концептуальна модель конкурентоспроможності банку, яка складається з п'яти структурних компонент, та розглянуті елементарні показники кожної структурної компоненти.
3. Наведена вище концептуальна модель являє собою систематизовані теоретичні засади та підґрунтя для наукового формування управлінського рішення щодо конкурентоспроможності банків; призначена для подальшої побудови економіко-математичної моделі та аналізу станів банківських процесів, прогнозування їх подальшого розвитку.

3.4 Науково-методичний підхід до формування механізму управління кредитним ризиком банку на основі адаптивної моделі

Дослідженню питань управління кредитним ризиком присвячено значна кількість праць вітчизняних науковців, а саме: Я. Благодир, Л. Бондаренко, В. Вітлінського, А. Головка, В. Грушка, М. Денисенка, А. Єпіфанова, А. Ковальова, О. Пернарівського, В. Подчесової, Г. Партин, Л. Примостки, І. Сала, Л. Слободи та інших. Заслужують на увагу роботи російських економістів: Д. Єндовицького, С. Кабушкіна, П. Ковальова, О. Лаврушина, В. Оганова, Г. Панової, А. Севрука та інших. Ці дослідження мають значну наукову і практичну цінність, але існує необхідність поглиблення теоретичних основ управління кредитним ризиком банку в кризових та посткризових умовах розвитку банківської системи України.

Управління кредитним ризиком банку – достатньо складний вид управлінської діяльності, що є наслідком складності самого поняття «кредитний ризик», різноманітністю його видів та факторів, що обумовлюють його появу, обмеженістю можливостей подолання його негативних наслідків.

Переважає більшість науковців до управління ризиками в цілому та кредитним ризиком, зокрема, пропонує використовувати процесний підхід. Так, за визначенням Л. Примостки, управління кредитним ризиком банку – це «формалізований процес з чіткою послідовністю етапів, механізмів та методів, за допомогою яких банк виявляє ризики, оцінює їх рівень, здійснює моніторинг і контролює свої ризикові позиції» [1]. С. Кабушкін визначає управління кредитним ризиком банку як «процес, спрямований на виявлення (ідентифікацію), вимірювання (оцінювання), контроль та моніторинг ризикових позицій банку» [34]. Л. Слобода зазначає, що «управління індивідуальним кредитним ризиком в банку – діяльність, яка включає прогнозування та планування рівня кредитних ризиків відповідно до обсягів

та видів кредитних операцій, мотивування ефективного організування моніторингу кредитних ризиків, що здійснюється працівниками департаменту кредитних ризиків в процесі кредитної діяльності банку, здійснення аналізу та оцінки факторів виникнення кредитних ризиків та їх впливу на показники діяльності банківської установи, контроль за рівнем кредитних ризиків і в разі необхідності здійснення їх регулювання з метою забезпечення досягнення стратегічних цілей і поточних завдань діяльності банку» [79]. На думку О. Ковальова управління кредитним ризиком можна розглядати як «сукупність заходів, спрямованих на мінімізацію витрат з метою встановлення оптимального співвідношення дохідності та ризику» [36].

Узагальнюючи розробки науковців у даній сфері, управління кредитним ризиком за процесним підходом пропонуємо визначати як формалізований процес з чіткою послідовністю етапів та методів управління, за допомогою якого банк виявляє кредитні ризики, оцінює їхні величини, здійснює їх регулювання й контролює свої ризикові позиції.

Принципами процесного підходу управління кредитним ризиком є:

- динамічний характер, обумовлений безперервним характером прийняття управлінських рішень;
- орієнтованість на управління за цілями;
- кількість та форма процесів управління кредитним ризиком визначається цілями управління ним;
- процес має зовнішні межі і взаємодіє з оточенням через входи та виходи;
- інформованість (процес управління кредитним ризиком супроводжується наявністю об'єктивної, достовірної та актуальної інформації та звітами);
- регламентованість (усі процеси, що виникають у системі управління кредитним ризиком, повинні мати чіткий регламент).

Ми погоджуємось з твердженням Д. Вороніна, що існує «необходимость применения системного подхода к управлению кредитными рисками» [12]. Необхідність системного підходу підтверджено й у роботах Л. Бондаренко, яка визначила, що «... поняття «система кредитного ризик-менеджменту» характеризується достатньо складною змістовною частиною, яка ґрунтується, з одного боку, на постулатах «системної теорії», а з іншої – на специфіці кредитних відносин у суспільстві, а також особливостях політики банку в області ризику» [5]. Під управлінням кредитним ризиком П. Ковальов розуміє «систему взаимосвязанных и взаимозависимых методов сознательного, целенаправленного воздействия, направленных на недопущение вероятностного отклонения действительности от ожидаемых результатов (наступление рискового события) или извлечение дополнительной выгоды (дохода, прибыли) в сравнении с ожидаемым результатом в условиях преодоления неопределенности в движении кредитов» [35].

Більшість науковців вважає, що застосування системного підходу до управління кредитним ризиком є важливим, оскільки передбачає комплексне дослідження всієї сукупності банківських ризиків як єдиного цілого, з урахуванням їх взаємозв'язків та можливих наслідків. Це дозволяє врахувати не тільки вплив методів управління на рівень кредитного ризику, а й вплив на інші ризики, а також на появу нових ризиків.

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що управління кредитним ризиком за системним підходом – це сукупність пов'язаних між собою елементів управління кредитним ризиком (цілей, завдань, технології, організації), об'єднаних у механізм управління кредитним ризиком, що дозволяє досягти поставлених цілей управління кредитним ризиком банку.

При використанні системного підходу до управління кредитним ризиком необхідно урахувати наступні аспекти:

– цілісність – розгляд елементів кредитного ризику як сукупної цілісної системи. У першому розділі дисертаційного дослідження було визначено, що кредитний ризик доцільно поділяти на індивідуальний та портфельний;

– відкритість – обов'язкове врахування взаємозв'язку кредитного ризику з іншими видами ризику. Необхідною є орієнтація на загальну оцінку сукупності банківських ризиків і управління ними з урахуванням їх взаємозв'язку. На нашу думку, це дозволить урахувати взаємозв'язок та взаємовплив кредитного ризику з валютним, операційним, стратегічним, юридичним, що є для нього ризик-факторами, та ліквідності, що може зрости у разі реалізації кредитного ризику банку;

– комплексність – необхідність урахування складності кредитного ризику як об'єкту управління внаслідок значної кількості факторів, що на нього впливають, включаючи взаємозв'язок між ризиками та їх можливі наслідки;

– здатність системи до інтеграції нових елементів, тобто можливість системи управління кредитним ризиком гнучко реагувати на появу нових ризик-факторів та ускладнення взаємозв'язків між ризиками.

Система управління кредитним ризиком повинна мати високий рівень результативності, тобто вплив суб'єктів управління кредитним ризиком на об'єкти управління шляхом застосування відповідного механізму повинен забезпечувати зниження можливості виникнення несприятливих подій та / або до подолання їх наслідків. Для цього вона повинна оперативно реагувати на зміну зовнішніх та внутрішніх умов функціонування банку, тобто повинна мати досконалі контури зворотного зв'язку, крім того, генерувати і забезпечувати реалізацію управлінських впливів, орієнтованих на досягнення поставлених цілей.

Для забезпечення подібних вимог передбачається відповідність системи управління кредитним ризиком таким аспектам, як:

- гнучкість і адаптивність, тобто її здатність до пристосування мінливих умов внутрішнього та зовнішнього середовищ та висока швидкість реагування на них;

- адекватність, тобто відповідність реалізованих управлінських впливів умовам внутрішнього та зовнішнього середовищ;

- ефективність, тобто здатність долати негативні наслідки виникнення несприятливих ситуацій при мінімальному обсязі відповідних ресурсів.

Незалежно від точок зору на складові системи управління кредитним ризиком банку, науковцями виділяються наступні їх сутнісні аспекти:

- багатofункціональність та універсальність – тобто здатність системи управління кредитним ризиком виявляти кредитні ризики, оцінювати їхні величини, регулювати та контролювати ризикові позиції на постійній основі, не зважаючи на вплив зовнішнього та внутрішнього середовищ;

- модульність – можливість поєднання різних технологій управління кредитним ризиком у різних ситуаціях, що забезпечить індивідуалізацію управлінських впливів;

- ієрархічність – забезпечення такої багаторівневої структури прийняття управлінських рішень щодо кредитного ризику, що дозволяє забезпечити адекватний розподіл повноважень і відповідальності. Відповідно до теорії менеджменту, вважаємо обґрунтованим виділяти такі ієрархічні рівні управління: стратегічний, тактичний та оперативний.

Перераховані вище властивості системи управління кредитним ризиком є загальними, універсальними. Однак система управління кредитним ризиком має певну специфіку, пов'язану з особливостями об'єкта, цілей та методів управління ним:

- особливості системи управління кредитним ризиком відображаються на його цілях та завданнях: вони підпорядковуються стратегії розвитку банку та особливостям його функціонування; формуються в межах єдиної політики управління банківськими ризиками; в межах системи управління кредитним ризиком мають вузькоспеціалізований характер. Відповідно, принципом

функціонування системи є узгодженість (стратегія управління кредитним ризиком узгоджується з загально банківською стратегією розвитку бізнесу та стратегією управління ризиками);

– при управлінні кредитним ризиком слід урахувати зовнішні (встановлені органами банківського регулювання та нагляду) і внутрішні (визначені стратегією банку) обмеження.

Ці основні принципи характеризують особливості системи управління ризиком та в цілому проявляються на практиці у всіх випадках. При цьому їх конкретна реалізація може бути різною.

Слід зазначити, що в управлінні кредитним ризиком практично не застосовується ситуаційний підхід. Вважаємо, що це значно зменшує ефективність управління ним, особливо в умовах нестабільного зовнішнього та внутрішнього середовищ функціонування банків.

Відповідно до засад ситуаційного підходу в управлінні «форми, методи, системи, стилі управління повинні істотно варіюватися залежно від об'єктивних умов діяльності підприємства» [4]. Специфічна особливість ситуаційного підходу полягає в тому, що, не зважаючи на те, що управлінський процес є однаковим, методи, що використовуються в управлінні для досягнення поставлених цілей, отримують визначену специфіку залежно від умов зовнішнього та внутрішнього середовища, в якому функціонує організація. Таким чином, ситуаційний підхід до управління як такий забезпечує взаємоузгодженість загальної концепції та методів управління з характеристиками зовнішнього та внутрішнього середовища для того, щоб досягти цілей організації найефективніше.

Науковці стверджують, що для того, щоб діяти в рамках концепції загального процесу управління з урахуванням ситуаційного підходу, необхідно застосовувати системний підхід, який у сфері управління кредитним ризиком отримує наступну специфіку:

- кожна конкретна ризикова позиція є складною системою з притаманним їй складом компонентів і зв'язками з іншими системами, які необхідно з'ясувати суб'єкту управління кредитним ризиком;

- для управління кожною конкретною ризиковою позицією необхідно визначити ключові фактори, вплив на які сприятиме досягненню поставлених цілей управління;

- по-третє, кожна ризикова позиція вимагає застосування адаптивних структур і методів управління з метою адекватного відображення усіх основних параметрів ризикової позиції як об'єкта управління і зовнішнього середовища.

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що управління кредитним ризиком за ситуаційним підходом – це сукупність пов'язаних між собою елементів управління кредитним ризиком (цілей, завдань, технології, організації), об'єднаних у механізм управління кредитним ризиком, зміни в який вносяться відповідно до змін зовнішнього та внутрішнього середовищ, в результаті чого він набуває адаптивного характеру, що дозволяє досягти поставлених цілей управління кредитним ризиком.

Взаємозв'язок процесного, ситуаційного та системного підходів до управління кредитним ризиком банку проявляється через інтеграцію принципів управління ним. Одним із завдань дисертаційного дослідження є визначення сутності та складових механізму управління кредитним ризиком банку.

Беззаперечним є твердження, що механізм управління кредитним ризиком банку має складну, чітко визначену структуру, основною ознакою якою є сталість взаємозв'язків між її елементами, а також правила даних зв'язків.

При формуванні механізму управління кредитним ризиком банку слід виходити з того, що, будучи складною системою, він є також системою стохастичною, тобто випадковою, що визначається двома причинами:

реальні складні системи знаходяться під впливом значної кількості випадкових факторів (випадковий вплив зовнішнього середовища), у складних системах мають місце відхилення конкретних значень параметрів від середніх величин, а також похибки, на появу та величину яких впливає складність структури (випадковий вплив зовнішнього середовища).

Механізм управління кредитним ризиком запропоновано визначати як відкрити, складну, стохастичну сукупність підсистем технології та організації управління кредитним ризиком, у результаті органічного поєднання і взаємозв'язку яких на основі визначених принципів забезпечується адаптивність банку до зовнішніх факторів кредитного ризику та, через управлінський вплив на внутрішні ризик-фактори, змінюються якісні та кількісні характеристики кредитного ризику відповідно до визначеного цільового рівня, як це представлено на рисунку 3.10.

Як свідчать дані рис. 3.10, структурування об'єкту управління кредитним ризиком пропонуємо здійснювати у розрізі його видів: індивідуального та портфельного кредитного ризику, причому управлінський вплив здійснюється не на ризик як такий, а на ризик-фактори, що призводять до зміни його рівня. Слід підкреслити, що до об'єктів управління відноситься не лише кредитний ризик, але й діяльність персоналу банку, зайнятого в процесі управління ним. Стан кредитного ризику як керованої системи залежить від його рівня до початку запровадження управлінських впливів, зовнішніх впливів, впливу суб'єкту управління (керівної системи).

Технологія управління кредитним ризиком – сукупність методів, що забезпечують систематичне і безперервне виявлення, аналіз та контроль кредитного ризику, розробку та реалізацію комплексного гармонізованого впливу на ризик-фактори, у результаті чого забезпечується досягнення цілей управління кредитним ризиком банку у визначений проміжок часу.

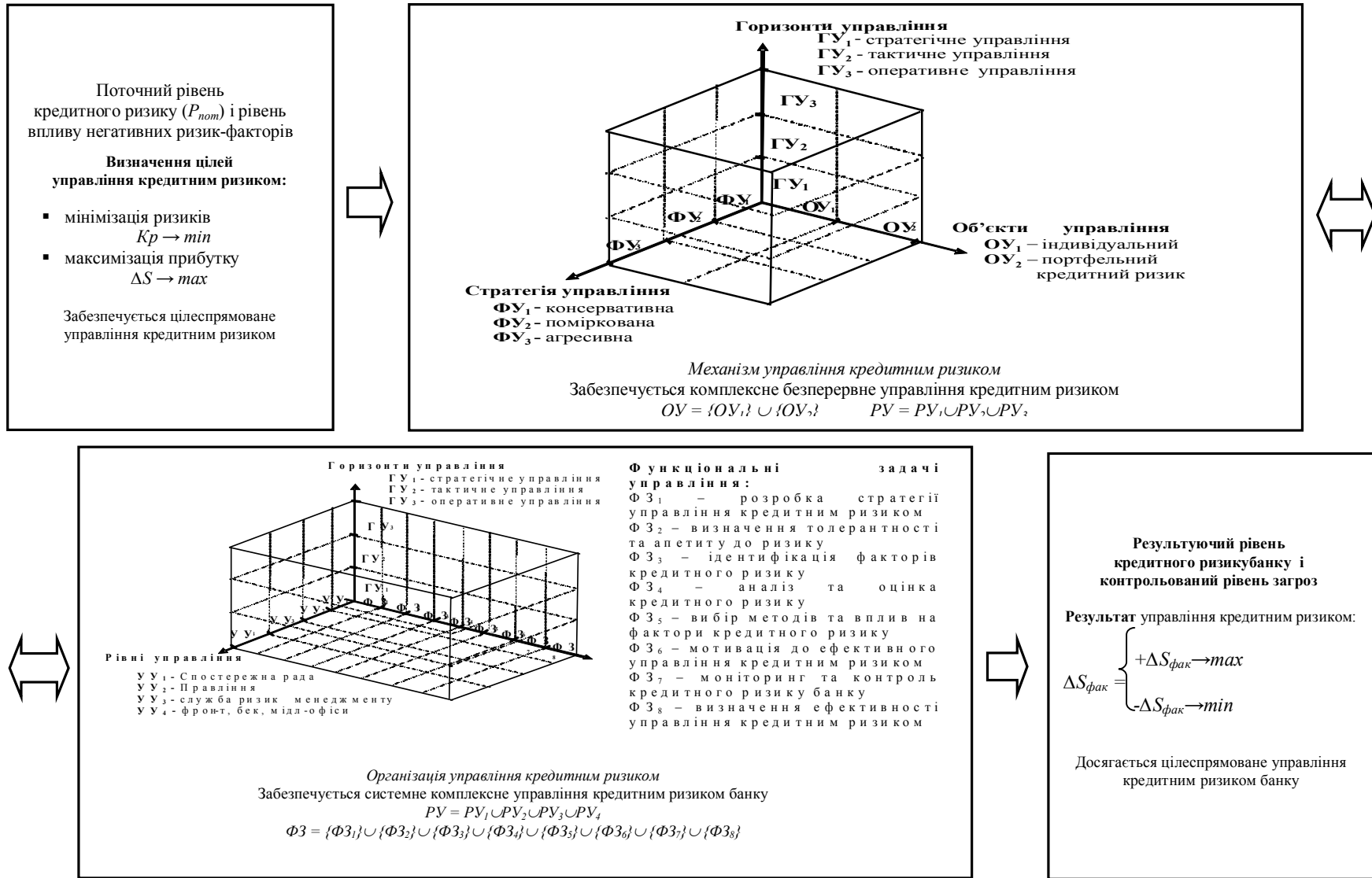

Рисунок 3.10 - Механізм управління кредитним ризиком банку [авторська розробка]

Організація управління кредитним ризиком – сукупність прийомів та методів раціонального поєднання елементів керуючої підсистеми (суб'єктів управління кредитним ризиком) з внутрішніми ризик-факторами кредитного ризику (об'єктами управління кредитним ризиком) у часі та просторі. У цьому розумінні організація управління кредитним ризиком повинна забезпечити створення найбільш сприятливих умов для досягнення цілей управління кредитним ризиком банку у визначений проміжок часу.

Система суб'єктів управління кредитним ризиком реалізується на основі організаційної структури банку. Управління кредитним ризиком повинно відбуватися на тому рівні, де він виникає, а також, за допомогою функцій незалежної перевірки і контролю ризиків, – на найвищих рівнях управління і на рівні спостережної ради. Задача суб'єкту управління полягає в тому, щоб здійснити такий управлінський вплив, щоб з урахуванням інформації про зовнішні впливи, забезпечити оптимізацію співвідношення «ризик-дохідність» – максимізація дохідності для заданого рівня кредитного ризику або мінімізація ризику для забезпечення бажаного рівня дохідності.

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що в широкому значенні, управління кредитним ризиком, окрім власне управління ним, включає управління діяльністю співробітників банку, які реалізують управлінські впливи. Тому до числа суб'єктів управління, окрім персоналу, який здійснює управління безпосередньо кредитним ризиком, відносяться співробітники, які здійснюють управління діяльністю цього персоналу.

На стратегічному рівні спостережна рада виконує функції щодо управління кредитним ризиком у межах своїх функцій та відповідальності перед власниками банку, вкладниками/контрагентами та органами банківського нагляду, а управління банку – у межах своїх повноважень та відповідальності перед спостережною радою банку, вкладниками та контрагентами та органами банківського нагляду.

У процесі ризик-менеджменту правління банку може делегувати частину своїх функцій, повноважень профільним комітетам банку (кредитному та тарифному комітетам, комітету з управління активами і пасивами).

На тактичному рівні до управління кредитним ризиком залучаються керівники філій, керівники відповідних бізнес-напрямків, зокрема, виконавчий орган з ризик-менеджменту. Основною вимогою до нього є повна незалежність (структурна та фінансова) від підрозділів банку, що безпосередньо приймають ризики (фронт-офісів) та підрозділів, які реєструють факт прийняття ризику та контролюють його величину (бек-офісів). Банк може залучати експертів та інших спеціалістів для побудови системи внутрішнього контролю кредитного ризику та її адекватності.

Оперативний рівень управління кредитним ризиком представлений фронт-, бек- та, в деяких випадках, мідл-офісами банку. Підрозділи фронт-офісу мають нести відповідальність за оперативне управління кредитним ризиком, пов'язаним з їх діяльністю, згідно зі встановленими рівнями толерантності та лімітів, а також за результати (як позитивні, так і негативні) від прийняття цих ризиків. Підрозділи бек-офісу, що супроводжують кредитні операції, виконують у процесі управління кредитним ризиком функцію безпосереднього контролю за дотриманням установлених лімітів. В окремих банках функцію контролю за дотриманням установлених лімітів виконує окремий підрозділ, так званий мідл-офіс. У цьому разі функції бек-офісу зводяться лише до документарного супроводження укладених угод.

В узагальненому вигляді організація управління кредитним ризиком банку наведена на рисунку 3.11.

Завдання суб'єктів управління кредитними ризиками є наступні:

– ідентифікація кредитних ризиків, що притаманні носіям та джерелам кредитного ризику, та досягнення мінімального рівня кредитного ризику, що не може бути ідентифікований та локалізований банком;

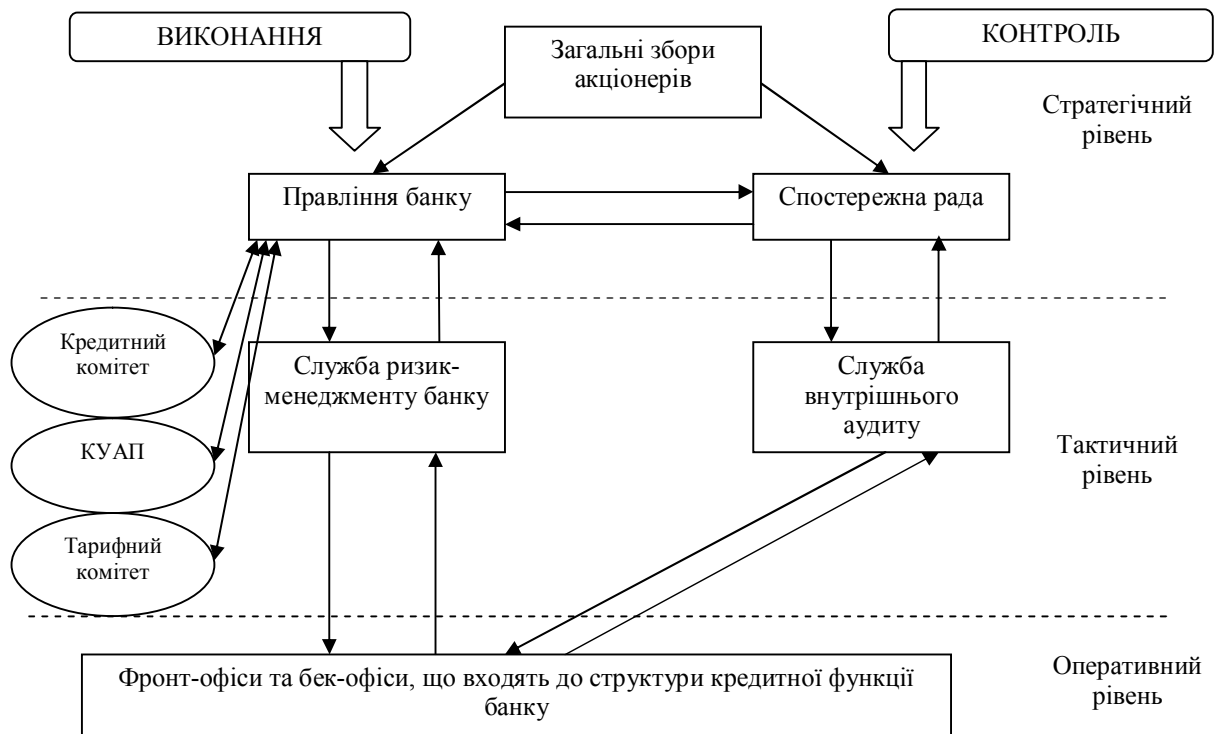

Рисунок 3.11 - Організація управління кредитним ризиком банку

- визначення прийнятних для банку ідентифікованих кредитних ризиків та неприйнятних для банку ідентифікованих кредитних ризиків;
- оцінка ймовірності та масштабу впливу кредитних ризиків за окремими його носіями та джерелами;
- розробка інструментів регулювання рівня неприйнятних для банку ідентифікованих кредитних ризиків;
- розробка єдиної процедури оперативного збору даних, формування та надання структурованої управлінської звітності щодо кредитних ризиків;
- встановлення єдиних вимог до формування управлінської звітності, що сприяє уникненню дублювання та дефіциту інформації щодо випадків реалізації кредитних ризиків;
- формування єдиної аналітичної бази даних щодо кредитних ризиків.

Важливими складовими управління кредитним ризиком банку є підсистеми інформаційного (забезпечення всіх рівнів управління інформацією, яка безпосередньо може впливати на прийняття рішень у сфері

управління кредитним ризиком) та нормативного (сукупність нормативно-правових актів, що визначають заходи в сфері управління кредитним ризиком) забезпечення, які прямо не приймають участь в управлінні ним, але без яких саме управління стає неможливим.

Досягнення цілей управління кредитним ризиком при відсутності коригування механізму управління ним можливо лише в короткостроковому періоді за умов низького рівня складності, рухливості та невизначеності зовнішнього середовища. В усіх інших випадках необхідним є внесення змін у склад та взаємозв'язки елементів механізму управління кредитним ризиком, при цьому внесені зміни повинні забезпечувати досягнення цілей управління, що забезпечується шляхом запровадження адаптаційних механізмів управління кредитним ризиком.

За результатами проведеного дослідження у сфері ризик-менеджменту та враховуючи обґрунтовану у першому розділі доцільність урахування при розробці механізму управління кредитним ризиком сукупності внутрішніх та зовнішніх факторів, нами запропоновано комплексний підхід до формування механізму управління кредитним ризиком банку на основі адаптивної моделі. Від традиційного механізму управління кредитним ризиком банку адаптивна модель механізму відрізняється наявністю адаптивного механізму, призначенням якого є накопичення й аналіз інформації про фактори кредитного ризику банку та їх прогнозування. При цьому цілі та критерії управління кредитним ризиком банку є прогностичними значеннями параметрів, що характеризують стан об'єкта управління.

Адаптивна модель механізму управління кредитним ризиком банку – така модель, яка забезпечує відповідні зміни в технології або організації управління ним у разі зміни зовнішніх або внутрішніх факторів, і включає розробку концепції адаптивного управління кредитним ризиком банку та її реалізацію через систему методів управління кредитним ризиком банку.

Адаптивна модель механізму управління кредитним ризиком функціонує на основі наступних принципів:

– принцип необхідної різноманітності. Різноманітність механізму управління кредитним ризиком має бути не менше різноманітності кредитного ризику як об'єкту управління;

– принцип системності. Застосування даного принципу передбачає розгляд механізму управління кредитним ризиком як системи, визначення його структури та функцій, взаємозв'язків між елементами механізму та з зовнішнім середовищем;

– принцип дуального управління. Управлінські впливи мають двоїстий характер. З одного боку, вони покликані управляти об'єктом, з іншого – слугують для вивчення його властивостей і закономірностей для наступних управлінських впливів. Тобто структура управлінських впливів повинна змінюватися відповідно до зміни параметрів кредитного ризику як об'єкту управління;

– принцип гнучкості, що передбачає використання в механізмі управління кредитним ризиком методів та моделей, що надають можливість прогнозувати стан зовнішнього середовища та внутрішніх умов функціонування банку, а також визначати адекватні ним управлінські впливи;

– принцип зворотного зв'язку, за допомогою якого визначаються характеристики кредитного ризику та можливі управлінські впливи.

Відповідно до зазначених вище базових характеристик адаптивного підходу нами розроблено наступну адаптивну модель механізму управління кредитним ризиком банку (рис. 3.12).

Отже, адаптивна модель механізму управління кредитним ризиком банку – така модель, яка забезпечує відповідні зміни в технології або організації управління ним у разі зміни зовнішніх або внутрішніх факторів, і включає розробку концепції адаптивного управління кредитним ризиком банку та її реалізацію через систему методів управління кредитним ризиком банку.

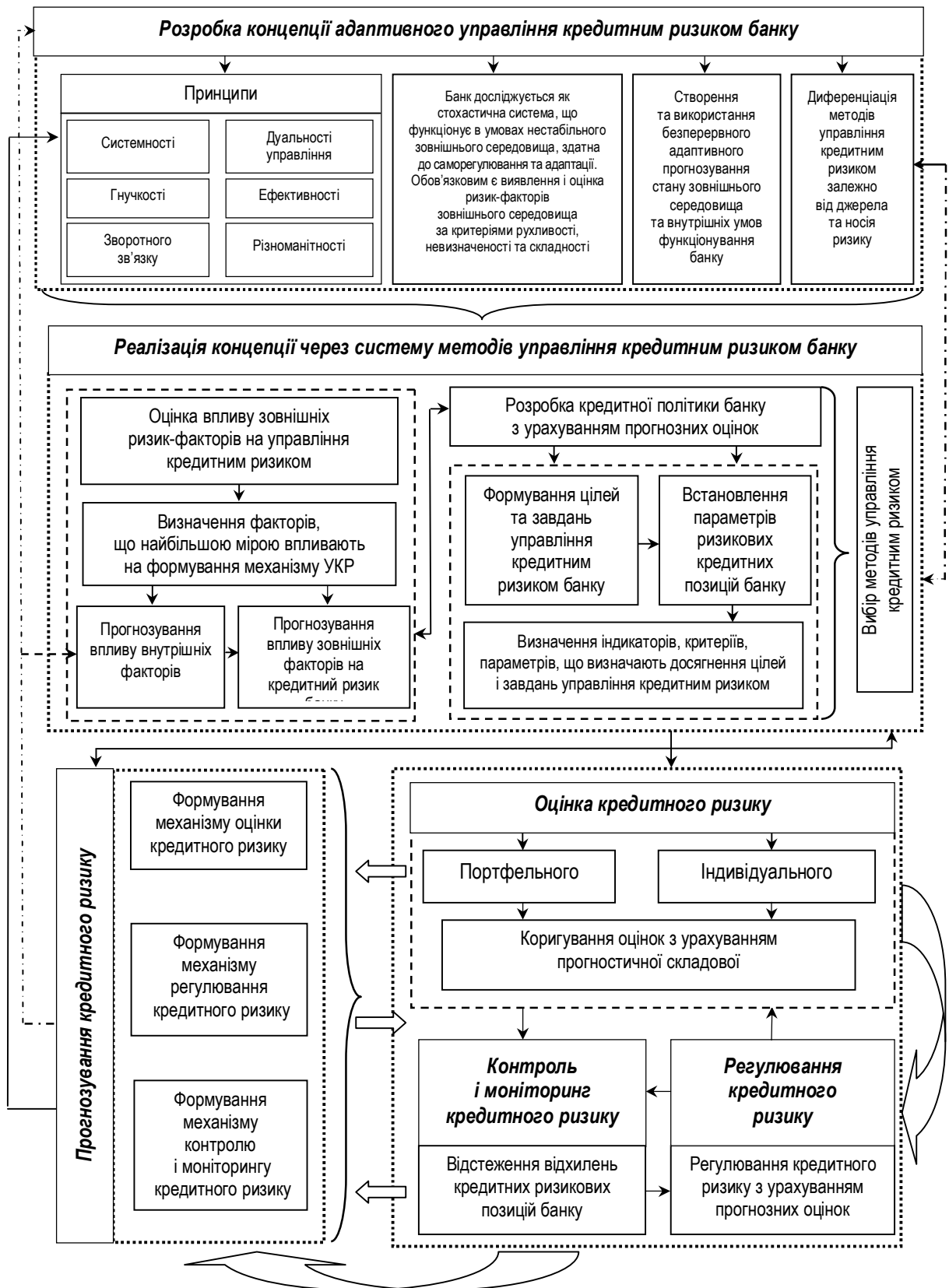

Рисунок 3.12- Адаптивна модель механізму управління кредитним ризиком банку

3.5 Експліцитне правило монетарної політики, як інструмент забезпечення стійкості та ефективності банківської системи

Монетарні правила активно розробляються та застосовуються центральними банками більшості країн з розвинутою ринковою економікою. Важливою передумовою використання монетарного правила є впровадження режиму інфляційного таргетування. Після внесення 09.07.2010 року змін до закону «Про Національний банк України», пріоритетною ціллю Національного банку є досягнення та підтримка цінової стабільності у державі. Таким чином, проблема розробки монетарного правила набула практичного значення та характеризується істотним рівнем актуальності.

Запропонована нами структурно-логічна модель технології розробки монетарного правила наведена на рисунку 3.13. Як видно з рисунку, спочатку передбачається дослідження режиму монетарного устрою.

Директор департаменту економічного аналізу та прогнозування НБУ Олександр Петрик, у своїй доповіді [73, с. 2-3] виділив наступні основні режими монетарного устрою: монетарне таргетування, таргетування обмінного курсу, режим без чіткого визначення проміжної цілі та з підтриманням дуального мандату в довгостроковому періоді, інфляційне таргетування. Враховуючи результати досліджень закордонного досвіду розробки та застосування монетарних правил, можна зробити висновок щодо доцільності повноцінного використання даного інструменту лише за умови впровадження режиму інфляційного таргетування.

Проблема впровадження інфляційного таргетування постійно була однією із ключових тем для обговорення у колі фахівців з монетарної політики [39, 88]. Не зважаючи на перманентні теоретичні дискусії щодо даної проблеми у яких приймали активну участь як представники органів влади, так і наукової спільноти, до 2010 року не вносились принципові зміни до законодавства для впровадження інфляційного таргетування в Україні.

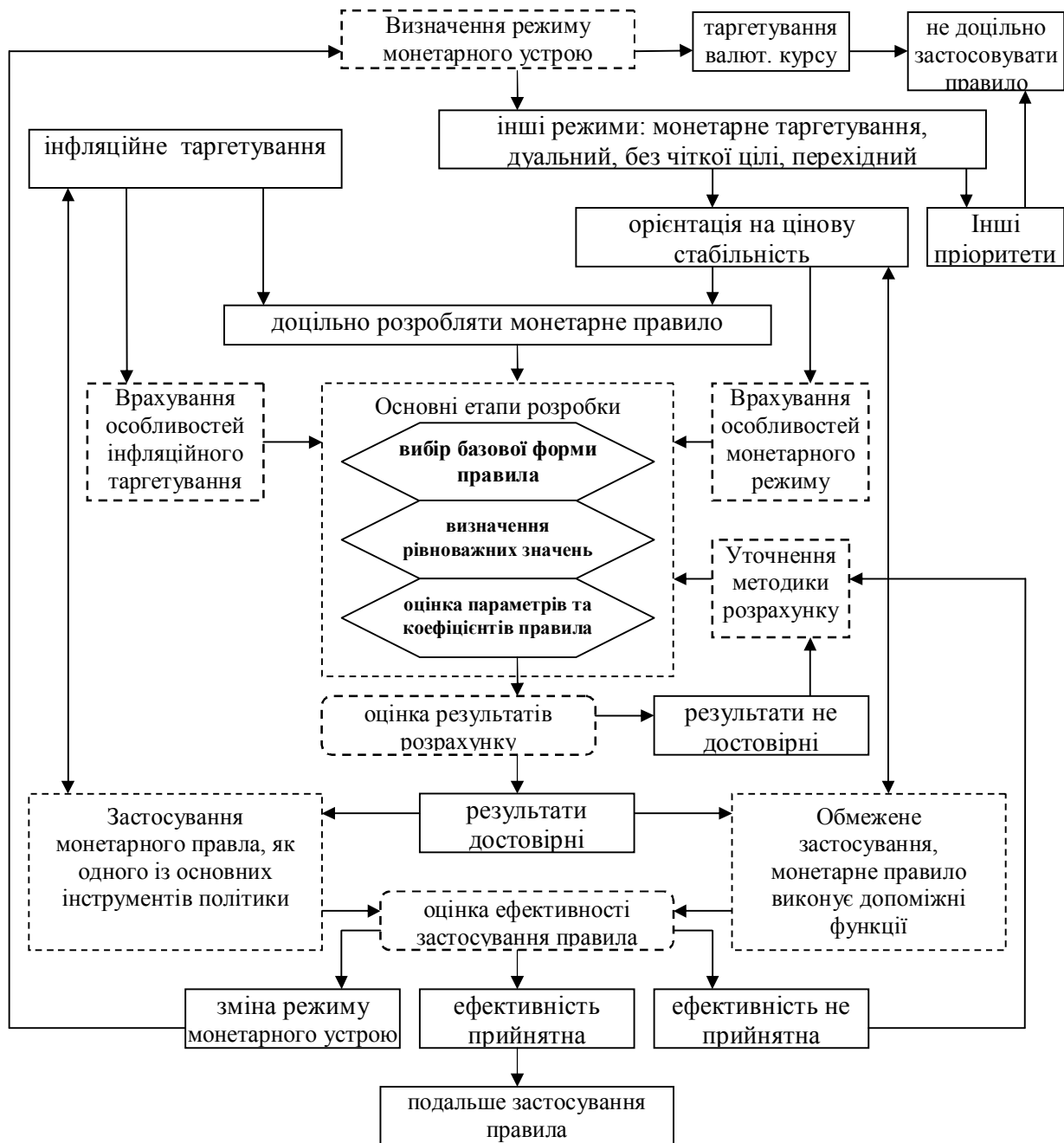

Рисунок 3.13 – Структурно-логічна модель технології розробки правила монетарної політики

Поточний монетарний устрій України можна охарактеризувати, як «перехідний з орієнтацією на цінову стабільність». Тобто відбувається перехід від таргетування валютного курсу до таргетування інфляції. Зміни до закону «Про Національний банк України», внесені у липні 2010 року,

засвідчують стратегічну орієнтацію України на забезпечення цінової стабільності. Отже, доцільно розробляти монетарне правило, однак, доки не буде повністю впроваджено режим інфляційного таргетування, воно матиме обмежену сферу застосування.

На нашу думку, впровадження інших режимів монетарної політики (крім таргетування валютного курсу), при умові визначення однією із пріоритетних цілей монетарної політики досягнення цінової стабільності, також створює умови для обмеженого застосування монетарних правил. Показовим у даному контексті є досвід США. Як зазначалось вище, ціль монетарної політики ФРС формулюється досить широко: збільшення виробництва, досягнення максимальної зайнятості, забезпечення стійких цін, формування помірних довгострокових процентних ставок. З іншого боку, найбільш відоме монетарне правило було розроблено американським дослідником Джоном Тейлором на основі ретроспективного аналізу макроекономічних даних США. Таким чином, не зважаючи на те, що цінова стабільність є лише однією із цілей монетарної політики США, дана країна має великий досвід розробки та застосування монетарних правил.

Як видно з рис. 3.13, після підтвердження доцільності розробки монетарного правила переходимо до його безпосереднього формування. Нами виділено три ключові етапи розробки правила монетарної політики: 1) вибір базової форми правила; 2) визначення рівноважних значень параметрів, що включаються у правило; 3) оцінка параметрів та коефіцієнтів, що включені у правило. Далі пропонуємо ґрунтовно дослідити визначені етапи.

На нашу думку, реалізація *першого етапу*, пов'язаного з вибором базової форми монетарного правила, повинна здійснюватись на основі врахування результатів дослідження відповідного закордонного досвіду. При виборі базової форми правила для країн що розвиваються, необхідно враховувати рекомендації наведені у роботах Джона Тейлора [112]: обґрунтування вибору інструментів для монетарного правила (відсоткова ставка або монетарні агрегати); визначення прийняттого рівня формалізації

правила; врахування рівня розвитку ринку довгострокових боргових цінних паперів. Потрібно підкреслити, що у процесі вибору базової форми монетарного правила також необхідно враховувати національні особливості функціонування грошового ринку, фінансової системи та реального сектору економіки.

Основною проблемою при визначенні базової форми монетарного правила є вибір ключового інструменту політики для якого розробляється правило. Результати вивчення міжнародного досвіду дають підстави для висновку щодо переважного застосування монетарних правил для визначення базової відсоткової ставки центрального банку. Однак, Джон Тейлор та інші закордонні науковці зазначають, що при недостатньо ефективній роботі процентного каналу трансмісійного механізму монетарне правило може розроблятися для визначення рівноважної (оптимальної) динаміки грошових агрегатів.

Представники НБУ у своїх дослідженнях [54,55,56] постійно наголошують на недостатній ефективності процентного каналу трансмісійного механізму в Україні. Дана неефективність проявляється у відсутності реакції (або реакції зі значними лагами, що унеможливають ефективне застосування процентної політики) ставок оптових та роздрібних сегментів грошового ринку на зміну базових ставок НБУ. Працівники Центру наукових досліджень НБУ, за результатами аналізу функціонування процентного каналу трансмісійного механізму в умовах фінансової кризи, прийшли до висновку, що офіційні ставки НБУ (облікова та середньозважена за усіма інструментами рефінансування) не здійснюють значимого впливу на ставки міжбанківського ринку. Дослідники роблять висновок щодо наявності розриву у дії процентного каналу трансмісійного механізму в Україні уже на першій фазі передачі монетарного імпульсу. Також виявлено вплив зростання облікової ставки НБУ на зростання ставок за кредитами та депозитами із лагом більше 11 місяців. На нашу думку, даний лаг нівелює навіть слабкий вплив базової ставки на динаміку ставок роздрібного

грошового ринку. За рік (величина лагу) на динаміку ставок впливає значна кількість різноманітних факторів (макроекономічних, політичних, соціальних, внутрішньобанківських і т.д.), як наслідок, вплив зміни базової ставки НБУ складно виокремити та практично неможливо використовувати для здійснення регулятивного впливу на вартість фінансових ресурсів.

Подібні висновки, за результатами дослідження функціонування процентного каналу у передкризовий період 2000-2007 років, також наводяться у монографії за редакцією Стельмаха В.С. [54]. Зокрема, у даній роботі зазначається, що вплив облікової ставки НБУ, так як і інших процентних ставок, на ставки міжбанківського кредитного ринку є статистично незначущим. Отже, дослідники роблять висновок щодо обмежених можливостей Національного банку впливати на інфляцію через інструменти процентної політики.

Дослідимо передумови розробки для України правила політики, яке визначатиме рівноважну динаміку монетарних агрегатів. Протягом 2002-2006 років Національний банк України, у Основних засадах грошово-кредитної політики, встановлював цільові орієнтири щодо динаміки монетарної бази та грошової маси. Таким чином, НБУ перманентно використовує таргетування монетарних агрегатів як проміжний орієнтир для досягнення цільових показників щодо інфляції (стратегічний орієнтир).

Зазначимо, що при будь-якому монетарному режимі проміжною ціллю монетарної політики переважно виступають грошові агрегати. Даний підхід ґрунтується на рівнянні обміну сформульованого Ірвінгом Фішером, яке відображає зв'язок між грошовою масою та швидкістю її обігу з одного боку та динамікою реального ВВП і ціновою динамікою з іншого. Таким чином, зв'язок між грошовою масою та ціновою динамікою вважається фундаментальним законом монетаризму і не потребує подальшого дослідження. На врахуванні даного зв'язку ґрунтується правило монетарної політики для грошових агрегатів запропоноване Бенетом МакКаламом (Bennett McCallum) [109]. Дане правило можна розглядати як результат

діалектичного розвитку правила постійного темпу приросту грошової маси Фрідмена. Правило МакКалама має аналітичний вигляд (формула 3.18):

$$\Delta m = \Delta x^* - \Delta v - \phi_{\Delta x} (\Delta x - \Delta x^*) \quad (3.18)$$

де Δm – темп приросту пропозиції грошей;

$\Delta x^* = \pi^* + \Delta q^*$ темп приросту рівноважного номінального ВВП;

π^* – рівноважний приріст рівня інфляції (індекс споживчих цін);

Δq^* – приріст рівноважного реального ВВП;

Δv – темп приросту швидкості грошей;

Δx – темп приросту номінального ВВП;

$\phi_{\Delta x}$ – константа.

Застосовуючи дане правило із значенням константи $\phi_{\Delta x} = 0,5$ Бенет МакКалам довів, що ефективність монетарної політики США могла бути набагато вищою. Дана теза, перш за все, стосувалась 30-х та 70-х років ХХст., коли ФРС були допущені найбільші помилки у монетарному регулюванні.

Незважаючи на фундаментальний характер зв'язку між грошовою масою та рівнем цін у економіці існує багато чинників, що визначають силу, напрямок та форму даного зв'язку. До зазначених чинників можна перш за все віднести: рівень монетизації, швидкість обігу грошей, рівень доларизації, структура каналів емісії грошової маси, попит на гроші, частка готівки у структурі грошової маси і т.д. Розглянемо динаміку деяких показників, що впливають на параметри взаємозв'язку грошової маси та цінової динаміки (табл. 3.6).

За результатами розрахунку показників наведених у табл.3.6, а також аналізу їх динаміки протягом 2002-2010 років, нами визначено декілька важливих аспектів, що істотно впливають на зв'язок грошової маси та цінової динаміки.

Таблиця 3.6 – Основні показники, що визначають характер зв'язку між динамікою грошової маси та макроекономічними параметрами

№ з/п	Показники	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	грошовий агрегат МЗ на кінець періоду, млн. грн.	63896	95043	125801	194071	261063	396156	515727	487298	597872	685515
2	коэф. росту МЗ	-	1,49	1,32	1,54	1,35	1,52	1,30	0,94	1,23	1,15
3	грошовий агрегат МЗ середній за період, млн. грн.	54826	78917	113744	157616	218704	314474	451316	472678	537017	645322
4	швидкість обігу грошей (р.11/р.3)	4,12	3,39	3,03	2,80	2,49	2,29	2,10	1,93	2,02	2,04
5	коэф. росту швидкості обігу грошей	-	0,82	0,90	0,92	0,89	0,92	0,92	0,92	1,04	1,01
6	грошова база, млн. грн.	30808	40089	53763	82760	97214	141901	186671	194965	225692	239885
7	коэф. росту грошової бази	-	1,30	1,34	1,54	1,17	1,46	1,32	1,04	1,16	1,06
8	грошовий мультиплікатор (р.1/р.6)	2,07	2,37	2,34	2,34	2,69	2,79	2,76	2,50	2,65	2,86
9	грошовий агрегат М0 на кінець періоду, млн. грн.	26434	33119	42345	60231	74984	111119	154759	157029	182990	192665
10	частка готівки у грошовій масі, (р.9/р.1), %	41,4	34,8	33,7	31,0	28,7	28,0	30,0	32,2	30,6	28,1
11	номінальний ВВП, млн. грн.	225810	267344	345113	441452	544153	720 731	948 056	913 345	1082569	1316600
12	рівень монетизації, (р.1/р.11), %	28,3	35,6	36,5	44,0	48,0	55,0	54,4	53,4	55,2	52,1
13	коэф. росту монетизації	-	1,26	1,03	1,21	1,09	1,15	0,99	0,98	1,04	0,94
14	дефлятор ВВП, %	105,1	108,0	115,1	124,5	114,8	122,7	128,6	113,0	113,8	115,7
15	реальний ВВП, млн. грн.	214853	247541	299838	354580	474001	587393	737213	808270	951291	1137943
16	коэф. росту реального ВВП	-	1,10	1,12	1,03	1,07	1,08	1,02	0,85	1,04	1,05
17	індекс споживчих цін, %	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6
18	інвестиції у основний капітал, млн. грн.	37178	51011	75714	93096	125254	188 486	233 081	151 777	171 092	-
19	темпи приросту інвестицій, %	-	37,2	48,4	23,0	34,5	50,5	23,7	-34,9	12,7	-
20	офіційні резервні активи, млн. дол. США	4469	6943	9714,78	19390,6	22358	32 479	31 543	26 505	34 576	31 795
21	коэф. росту офіційних резервів	-	1,55	1,40	2,00	1,15	1,45	0,97	0,84	1,30	0,92

Джерело: власні розрахунки на основі статистичних даних офіційного сайту НБУ

По-перше, досліджено вплив показників, що забезпечили абсорбцію переважної частки зростання грошової маси протягом 2002-2006 років та обумовили істотне послаблення її впливу на цінову динаміку. На рис. 3.14 проілюстровано динаміку основних показників інфляції, наведено показники росту грошової маси; а також зазначено динаміку макроекономічних параметрів, що забезпечили часткову компенсацію випереджального росту грошової маси.

Зазначимо, що для більшості періодів протягом 2003-2006 років розглянуті вище компенсатори забезпечували часткове нівелювання істотного зростання грошової маси (темпи приросту агрегату М3 коливались у межах 32%-54% на рік), забезпечуючи прийнятну динаміку індексу споживчих цін. У 2007 році абсорбуючий вплив компенсаторів був менш потужним. Протягом 2008-2010 років розглянуті компенсатори не діяли, що обумовило зростання цін більшими темпами, ніж ріст грошової маси (за результатами 2009 року взагалі спостерігалось звуження грошової пропозиції).

Звісно, що зміна тенденцій у 2008-2009 роках обумовлювалась впливом світової та національної фінансових криз, а особливості розвитку грошового ринку у 2010 році обумовлювались посткризовими факторами розвитку фінансових та економічних відносин. Однак, у контексті нашого аналізу більш цікавим видається зменшення абсорбуючого впливу росту монетизації та зменшення швидкості грошей за результатами 2007 року. На нашу думку, даний факт дає підстави стверджувати, що для поточних умов функціонування національного господарства рівноважні рівні монетизації та швидкості обігу грошей знаходиться приблизно у межах 48%-55% та 2,3-2,5 обертів відповідно (табл. 3.6).

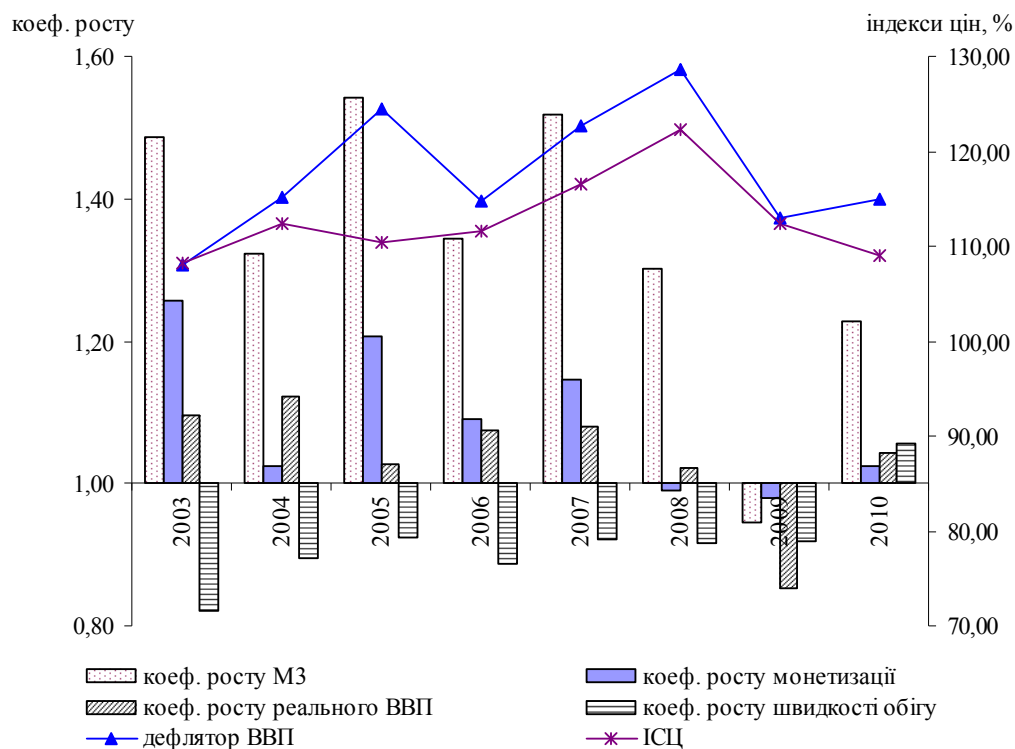

Рисунок 3.14 – Динаміка індексів цін та показників, що характеризують формування і використання грошової маси в Україні протягом 2003-2010 років

Враховуючи, що за результатами 2010 року рівень монетизації становив 54,6%, а швидкість обігу грошей – 2,04; можна зробити висновок щодо обмеженого подальшого впливу даних показників на абсорбацію зростання грошової маси. Однак, не виключено посилення впливу інших чинників (перш за все стерилізація грошової маси засобами монетарної політики НБУ), що забезпечать абсорбацію зростаючого обсягу грошової маси та дозволять досягти цільових орієнтирів інфляції у 2012 році.

По-друге, досліджено взаємозв'язок між динамікою грошової маси та офіційними резервами НБУ (рис. 3.15). За результатами аналізу показників наведених на рисунку можна зробити висновок щодо подібності динаміки офіційних резервів та показників росту грошової маси та грошової бази протягом досліджуваного періоду. Таким чином, можна зробити висновок, що інтервенції на валютному ринку України були основним каналом емісії

грошової маси протягом 2003-2010 років. Як зазначається у роботі академіка НАН України Валерія Гейця [14, с. 47-49], купівля валюти на міжбанківському валютному ринку України по суті була єдиним каналом емісії протягом 1999-2001 років. Таким чином, даний канал емісії грошових коштів має пріоритетне значення протягом останніх 12 років.

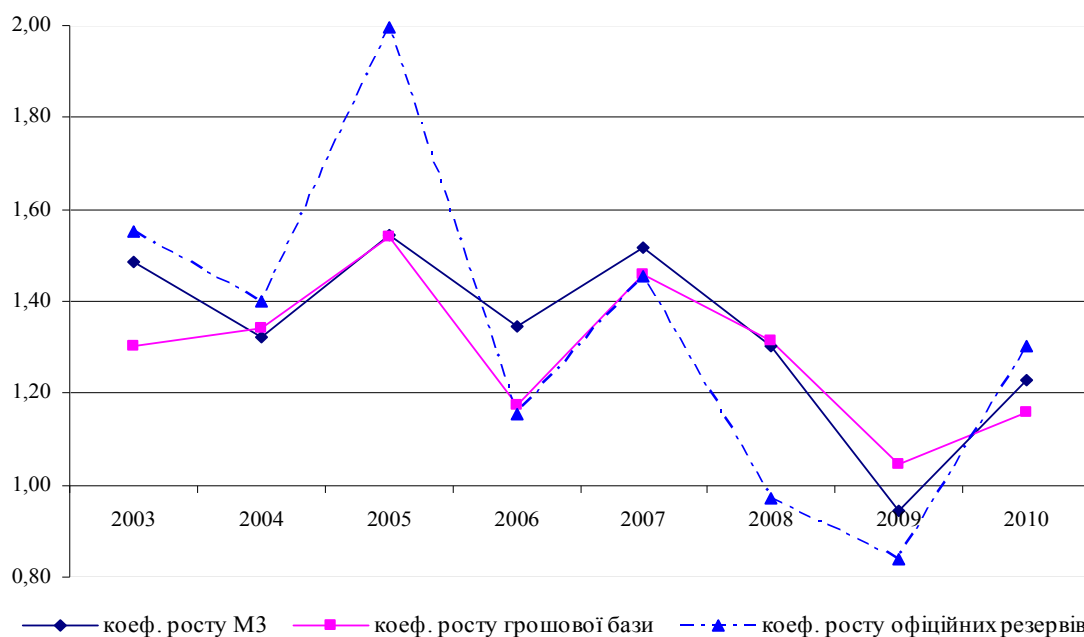

Рисунок 3.15 – Динаміка офіційних резервів НБУ та грошової маси протягом 2003-2010 років

Зазначимо, що динаміка грошової бази, у порівнянні із динамікою широкої грошової маси, є ближчою до динаміки офіційних резервів. Даний факт підтверджує наші висновки, адже у більшості періодів НБУ засобами грошово-кредитної політики проводив стерилізацію надлишкової грошової маси випущеної в обіг через інтервенції на валютному ринку. Зазначимо, що дана структура емісії грошових коштів мала істотні переваги в умовах фактичного таргетування валютного курсу та первинного накопичення офіційних резервів. Однак, після перегляду у 2010 році пріоритетів монетарної політики у напрямку забезпечення цінової стабільності та практичного відновлення до кризового рівня резервів, Національному банку

доцільно посилити диверсифікацію каналів емісії грошової маси для прив'язки її динаміки до внутрішньоекономічних чинників.

По-третє, аналіз показників наведених у таблиці 3.6 та на рисунку 3.14 дає підстави говорити про досить складну форму зв'язку між динамікою грошової маси та ціною динамікою. Даний зв'язок, у значній мірі, обумовлюється ефективністю функціонування окремих каналів трансмісійного механізму в Україні. Проблемі дослідження каналів трансмісії монетарних імпульсів, зокрема в аспекті впливу грошової маси на цінову динаміку, присвячено ряд наукових досліджень фахівців НБУ [54,55,56].

На *другому етапі* проведемо оцінку рівноважних рівнів номінального та реального ВВП застосовуючи модифікований фільтр Ходріка-Прескота. Дана методика використовується фахівцями Світового банку [103]. У загальному випадку модифіковану модель фільтру можна представити у вигляді формули 3.19:

$$y_T = (\lambda \times F + I_T) \times g_T \quad (3.19)$$

де y_T – вхідний (не згладжений) часовий ряд;

g_T – трендова (згладжена складова) ряду;

λ_t – параметр згладжування відхилень трендової складової;

I_T – одинична матриця розмірністю $T \times T$ (квадратна матриця довжини вхідного ряду);

F – спеціальна матриця відхилень трендових показників.

Використовуючи модифікований фільтр Ходріка-Прескота, проведемо дослідження темпів приросту реального ВВП України за період з першого кварталу 2001 року по 1 квартал 2012 року. Для дослідження використані статистичні дані сайту НБУ. Результати застосування фільтру для зазначеного вище часового ряду наведені на рисунку 3.16.

Потрібно зазначити, що у контексті формування монетарного правила, нас перш за все цікавить трендова (рівноважна) складова макроекономічних параметрів. Відповідно до правила політики для грошової маси Бенета МакКалама, одними із ключових параметрів є зміна рівноважного реального та номінального ВВП. Отримавши рівноважний (згладжений) часовий ряд реального ВВП (рис. 3.16), ми також можемо спрогнозувати зміну даного показника у майбутньому на основі екстраполяції показників згладженого ряду. Крім того, можна визначити аналітичну функцію, що описує даний ряд із прийнятним рівнем достовірності та дослідити її. Способи використання отриманих рівноважних значень макроекономічних показників визначатимуться методикою включення кожного показника у монетарне правило.

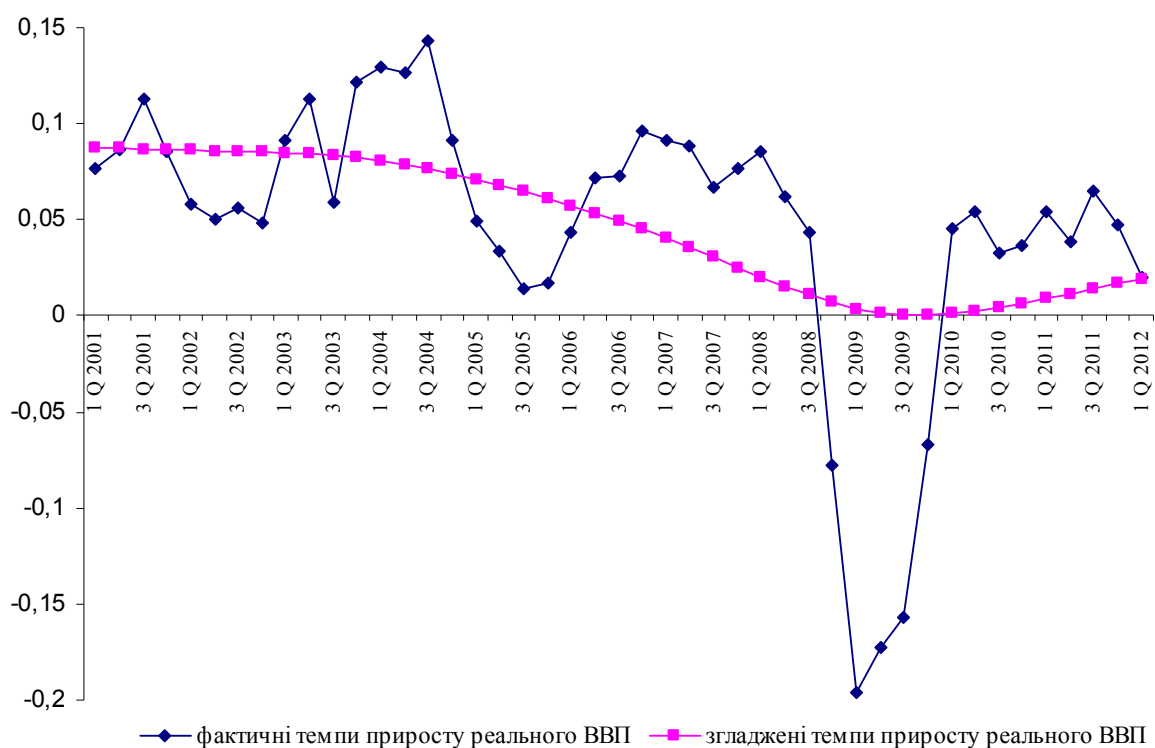

Рисунок 3.16 - Згладжена (трендова) складова квартальних темпів росту реального ВВП України за період з 01.01.2001 року по 01.04.2012 року, частки одиниці

На *третьому етапі* визначимо можливі параметри монетарного правила. На нашу думку, існує два підходи щодо визначення параметрів та оцінки коефіцієнтів монетарних правил. Перший підхід передбачає формування системи рівнянь, що описують трансмісійний механізм монетарної політики або функціонування економіки в цілому. Монетарне правило використовується як складова даної моделі, відповідно його коефіцієнти та параметри будуть формуватись у процесі розробки та застосування моделі в цілому. У даному випадку говорять, що монетарне правило застосовується центральним банком імпліцитно (не в явному вигляді) як одне із рівнянь моделі. Іншим варіантом реалізації першого підходу є використання моделі для визначення коефіцієнтів монетарного правила, яке застосовуватиметься експліцитно. Тобто передбачається формування простого монетарного правила поза межами моделі, яке безпосередньо використовуватиметься центральним банком для оцінки доцільності зміни способу застосування інструментів монетарної політики.

Другий підхід ґрунтується на розробці багатofакторної регресії, що пов'язуватиме ключовий параметр монетарної політики для якого розробляється правило (базову ставку або певний грошовий агрегат) із певними макроекономічними показниками (інфляція, розрив ВВП, обмінний курс, швидкість обігу грошей). Причому ключовий параметр монетарної політики виступатиме результативною ознакою, а макроекономічні показники – факторними ознаками. У даному випадку оцінка коефіцієнтів та параметрів правила ґрунтується на застосуванні методу звичайних найменших квадратів (*ordinary least squares*). Даний підхід також передбачає формування експліцитного монетарного правила.

Фахівцями Національного банку України (далі НБУ) розроблено квартальну прогнозну модель трансмісійного механізму монетарної політики в Україні [56, с. 55-93]. У даній моделі імпліцитно використовується правило монетарної політики для ключової процентної ставки. Мета даної роботи

полягає в обґрунтуванні параметрів експліцитного монетарного правила для економіки України.

Побудуємо багатofакторну регресію, яка пояснюватиме залежність фактичної динаміки грошової маси (результативний показник) від факторних ознак, які є складовими монетарного правила МакКалама: швидкість обігу грошей, рівноважний реальний ВВП, розрив номінального ВВП, рівень інфляції.

У відповідності до формули правила МакКалама (3.18) усі показники використовуватимуться у формі квартальних темпів приросту до відповідного кварталу попереднього року. За результатами розрахунків за період з 4-го кварталу 2003 до 1-го кварталу 2012 року (34 спостереження) нами отримана наступна багатofакторна регресійна модель (3.20):

$$\Delta m = 0,16 - 1,10 \Delta v + 0,87 (\Delta x - \Delta x^*) + 1,87 \Delta q^* + 0,02 \pi \quad (3.20)$$

де Δm – приріст пропозиції грошей (агрегат М3);

Δv – приріст швидкості обігу грошей;

Δx – приріст номінального ВВП;

Δx^* – приріст рівноважного номінального ВВП;

Δq^* – приріст рівноважного реального ВВП;

π – приріст рівня інфляції (індекс споживчих цін).

У цілому отримана регресійна залежність є значимою ($\alpha=0,05$). Також значимими є усі коефіцієнти крім коефіцієнта показника інфляції π . Побудова регресійної моделі з лагом за показником інфляції в 1 квартал покращує регресійну статистику, однак коефіцієнт показника інфляції залишається не значимим. Використання інших лідів (інфляційні очікування) та лагів (інерційність впливу інфляції) на економічно обґрунтованих інтервалах не призводить до покращення моделі.

На нашу думку, не значимий вплив індексу споживчих цін на динаміку грошової маси пояснюється тим, що аналіз проводився протягом 2004-2011 років, коли пріоритетною ціллю НБУ було забезпечення стабільності обмінного курсу, а основним каналом нарощування грошової маси – валютні інтервенції на міжбанківському валютному ринку.

Таким чином, для підвищення якості регресійної моделі доцільно виключити з неї чинник інфляції. Підкреслимо, що для подальших досліджень, які будуть проводитись не на ретроспективних даних, включення у монетарне правило показника споживчої інфляції, як основного орієнтира грошово-кредитної політики, є доцільним.

Отримана внаслідок виключення інфляції регресійна модель наведена у формулі 3.21.

$$\Delta m = 0,16 - 1,10\Delta v + 0,87(\Delta x - \Delta x^*) + 1,87\Delta q^* \quad (3.21)$$

де Δm – приріст пропозиції грошей (агрегат М3);

Δv – приріст швидкості обігу грошей;

Δx – приріст номінального ВВП;

Δx^* – приріст рівноважного номінального ВВП;

Δq^* – приріст рівноважного реального ВВП.

Аналіз регресійної статистики за даною моделлю дає підстави стверджувати, що вона є статистично значимою ($\alpha=0,05$). Також значимим є кожен із коефіцієнтів моделі. Результати аналізу кореляційної матриці дають підстави для висновку щодо відсутності істотних зв'язків між факторними ознаками (відсутня мультиколеніарність). На основі розрахунку критерію Дарбіна-Уотсона зроблено висновок про відсутність автокореляції залишків регресійної моделі. Середня помилка апроксимації становить 4,3%, тоді як для економічних досліджень прийнятною є величина помилки до 10%. Таким чином, можна зробити висновок, що розроблена нами багатofакторна модель

є якісною та може використовуватись для аналізу взаємозв'язків між її параметрами, а також для прогнозування.

У відповідності до теоретичних положень, зростання швидкості обігу грошей, при інших рівних умовах, повинно спричиняти зменшення приросту грошової маси. Отримана регресійна модель (3.21) підтверджує наявність достатньо сильного зворотного зв'язку між даними показниками.

Найбільш істотний прямий вплив на динаміку грошової маси здійснює приріст реального ВВП. У два рази менший прямий вплив на результативний показник спричиняє розрив ВВП ($\Delta x - \Delta x^*$). Він використовується для визначення відхилення поточних рівнів ВВП від його рівноважної (згладженої) траєкторії. Теоретично між даним показником і грошовою масою, для перспективних правил монетарної політики, повинна існувати обернена залежність.

Тобто центральному банку доцільно проводити антициклічну грошово-кредитну політику, більш інтенсивно нарощуючи грошову масу протягом періодів низького росту або спаду ВВП, та помірно нарощувати або скорочувати обсяг грошової маси протягом піків зростання ВВП, що відображують ефект «перегріву» економіки. У монетарному правилі, розрахованому на ретроспективних даних між розривом ВВП та динамікою грошової маси, існує пряма залежність, що обумовлюється відсутністю антициклічної монетарної політики протягом досліджуваного періоду. Вважаємо за доцільне зазначити, що протягом 2000-2005 років проциклічна політика НБУ була виправдана і сприяла урівноваженню параметрів грошового ринку та забезпечувала високі темпи зростання реального ВВП. Однак, починаючи з 2006 року (з моменту стабілізації швидкості обігу грошей та забезпечення прийняттого рівня монетизації) доцільно було розглянути можливість впровадження елементів антициклічної грошово-кредитної політики.

Отже, нами обґрунтовано доцільність розробки для економіки України експліцитного монетарного правила для оцінки рівноважної динаміки

грошової маси. Також досліджено технологію його формування. Зокрема, визначено порядок розрахунку значення рівноважного ВВП, що використовується при формуванні правила політики. Розроблено багатфакторну регресійну модель, яка підтверджує наявність статистично значущого зв'язку між основними параметрами монетарного правила, а також дозволяє кількісно оцінити можливі його параметри.

Потрібно зазначити, що до моменту повноцінного впровадження режиму інфляційного таргетування в Україні, експліцитне правило монетарної політики матиме обмежену сферу застосування. Його доцільно використовувати лише у якості додаткового інструменту аналізу ефективності реалізації грошово-кредитної політики. Однак, після завершення переходу до інфляційного таргетування та відновлення стійкого зв'язку між грошовою масою та ціновою динамікою в економіці України (що обумовить можливість включення у монетарне правило для грошової маси показника інфляції) дане правило може стати одним із основних інструментів формування та реалізації монетарної політики.

Як зазначалось у нашому монографічному дослідженні [2, с. 72-73], у науково-енциклопедичній літературі вказується на тісний взаємозв'язок між поняттями «рівновага» та «стійкість» у економіці. Крім того, нами доведено необхідність використання у якості однієї із базових ознак рівноваги концепції «економічної ефективності» [2, с. 70-71]. Таким чином, застосування монетарного правила сприятиме як формуванню рівноваги грошового ринку, так і забезпеченню стійкості та ефективності банківської системи.

ВИСНОВКИ

1. Досліджено способи входження іноземного капіталу в банківський сектор країни, а також фактори, що впливають на вид банку з іноземним капіталом в країні базування (умови входження іноземного капіталу в банківський сектор; мета діяльності в країні базування; обмеження з боку держави; кількість іноземних учасників при створенні банку). Запропоновано класифікацію банків з іноземним інвестором в Україні («банк з іноземним капіталом», «іноземний банк» і «псевдоіноземний банк»). Виявлені типи банків, що мають переваги поряд з іншими банківськими структурами при входженні у банківський сектор приймаючої країни (багатонаціональні та глобальні банки-нерезиденти).

2. Досліджені показники концентрації, що свідчать про незначний її рівень у банківському секторі України, який залишався стабільним з 2004р. до настання світової фінансової кризи. Проведений аналіз концентрацій на окремих ринках банківських послуг, зокрема, ринок банківських послуг фізичним особам характеризується вищим рівнем концентрації порівняно з ринком послуг корпоративним клієнтам.

Проаналізовано вплив концентрації та конкуренції у банківському секторі на його фінансову стійкість. Отримано наступні результати: в період 2006-2008 рр. в Україні спостерігалось падіння рівня концентрації активів в банківській системі, а також негативний вплив концентрації на фінансову стійкість; а в період 2008-2011 рр. спостерігається підвищення рівня концентрації активів та зміна знаку впливу, тобто концентрація стала позитивним фактором стабілізації банківської системи і підвищення показника її стійкості. Можна констатувати підтвердження для України на поточний момент часу гіпотези про позитивний вплив концентрації на фінансову стійкість.

3 Ефективність функціонування банків, що перебувають у власності та/або під контролем держави, є доволі низькою, що показали результати дослідження. Величина чистої процентної маржі у державних банках суттєво вище, ніж у приватних банків; значний рівень кредитування державними банками імпорту споживчих товарів та послуг дестимулює економічне зростання в Україні. Крім того, державні банки реально не виконують і тих функцій, які передбачені самим змістом державних фінансових агентів. Користуючись привілейованим становищем на ринку, яке їм забезпечує державна участь, державні банки фактично перетворилися на осередки акумулювання невиправдано високих обсягів капіталу, а функціонують вони при цьому як звичайні комерційні банки.

В зв'язку з тим, що на основі проведеного аналізу неможливо зробити остаточний висновок про об'єктивну необхідність функціонування державних банків у тому вигляді, в якому вони існують на сьогоднішній день, необхідно продовжувати дослідження того впливу, що здійснює держава через державні банки на банківську систему та на фінансово-економічний розвиток держави.

4. Формування ціни на банківські продукти є важливою задачею, реалізація якої забезпечить залучення необхідного обсягу ресурсів для банку та ефективне розміщення їх. Аналіз дозволив зробити такі висновки: розглянута концепція ціноутворення банківських продуктів дасть змогу банкам встановлювати ціни на продукти з врахуванням впливу визначених банком факторів, враховуючи ринкові значення вартості фінансових ресурсів. Впровадження банківського продукту та реалізація «пілотного проекту» надасть можливість вивчення позитивних та негативних явищ в процесі реалізації для подальшого прийняття рішення про доцільність його впровадження. Це дозволить в разі необхідності виявити додаткові фактори, що матимуть вплив на реалізацію банківського продукту, а також надасть можливість на початковому етапі врахувати недоліки та запропонувати ринку конкурентоспроможний банківський продукт.

5. Важливим завданням банківського менеджменту є розвиток ціноутворення на комісійні банківські послуги із використанням засад функціонально-вартісного аналізу.

Використання запропонованого алгоритму реалізації витратного методу ціноутворення на банківські послуги, ціною яких є комісія та/або фіксований тариф, дає змогу сформувавши прозорі ціни, встановлені на основі реальних витрат, необхідних для їх надання, що в свою чергу забезпечує загальну орієнтацію системи ціноутворення на банківські послуги на беззбитковість банківської діяльності та окремих послуг банку, прозорість та чесність у ціноутворенні, орієнтацію на підвищення ефективності витрат понесених банком для реалізації даних банківських послуг.

6. Питання фінансового планування є основою для всіх інших управлінських процесів банку. Наведено авторське визначення бюджетування, що є таким: це технологія фінансового планування, обліку і контролю доходів і витрат, одержаних від діяльності банку на всіх рівнях управління, що дозволяє аналізувати прогнозні й фактичні фінансові показники. Важливо також уявляти собі сфери застосування бюджетування.

Запропонована технологія може бути рекомендована при управлінні банком, оскільки вона заснована на комплексному бюджетуванні. Дотримуючись запропонованої технології, можна поступово перейти від фінансового управління банком до повноцінної і різнопланової системи управління його бізнесом. Проте, щоб на практиці застосувати дану технологію, необхідно вирішити ряд організаційних і консультаційних питань. При цьому необхідне як бажання керівництва банку запровадити ефективну систему бюджетування, так і наявність кваліфікованих фахівців, що забезпечують професійну основу процесу впровадження системи.

7. Діяльність торгових посередників на фондовому ринку розцінюється в економічному світі двояко. Одні вважають, що використовуючи послуги торгових посередників, інвестор, перш за все збільшує обсяг операцій без істотного зростання витрат. Інші виділяють негативні сторони співпраці з

торговими посередниками - додаткові надбавки до ціни товару, тобто чим більше сторін бере участь в угоді, тим більше різних зборів і комісійних.

Тенденція до зниження комісійних спостерігається у всьому світі. Технічний прогрес, що дозволяє знижувати вартість послуг без збитку для фінансової стабільності посередників.

Поява дисконтних брокерів співпала з поширенням Інтернету, тому різке зростання оборотів супроводжувалося різким зниженням вартості послуг. Єдиною проблемою в даному випадку є практична відсутність резерву для подальшого зниження вартості операцій. У період бурхливого зростання ринку електронних брокерських послуг комісійні зменшилися в декілька разів; вартість їх послуг визначається вартістю інформаційних каналів, тому в міру розвитку інфраструктури буде тільки знижуватися.

8. Стрімкий розвиток страхового ринку України в останні роки, обумовлений у тому числі приходом іноземних страховиків, зумовив потребу у постійному пошуку нових підходів до організації діяльності страхових компаній, у тому числі за рахунок реінжинірингу бізнес-процесів.

. З метою бюджетування пропонується використання методики Комплексної оцінки ефективності реінжинірингу бізнес-процесів, яка дозволяє, з одного боку оцінити витрати, пов'язані з реалізацією кожного з проектів, а з іншого оцінити ефект від їх впровадження.

Комплексна оцінка ефективності реінжинірингу бізнес-процесів дозволяє отримати об'єктивні дані щодо перспектив реалізації того чи іншого проекту з реінжинірингу, а також спланувати обсяги та план необхідних капіталовкладень, пов'язаних з даною реалізацією.

9. Банківська система може бути вразливою не лише до внутрішніх дестабілізуючих факторів, але і до впливу несприятливого зовнішнього середовища.

Побудова ефективної превентивної антикризової моделі управління банківською системою, основою якої, з одного боку, має бути зважене

управління банківським капіталом, активами та ризиками, з іншого – проведення динамічної політики Національного банку в контексті регулювання основних нормативних показників діяльності системи українських банків в залежності від стану вітчизняного фінансово-економічного середовища, повинна мати на меті завчасне попередження можливих кризових явищ.

10. Проведений аналіз різних точок зору відносно поняття «корпоративне управління», визначення ознак його ефективності дозволив виробити свою власну позицію з даного поняття і сформулювати визначення сутності аналізованого поняття з врахуванням світових тенденцій в області корпоративного управління. Запропоновано розглядати ефективність корпоративного управління в банку виходячи з економічної, організаційної, соціальної ефективності і ефективності управління ризиками та обґрунтовано застосування системного підходу при його оцінці на основі відокремлення факторів інституційного середовища та факторів інституційного впливу.

11. Досліджено поняття "конкурентоспроможність банку" з економічної та кібернетичної точки зору, за рахунок чого побудована концептуально-структурна модель конкурентоспроможності банку. Надане авторське визначення поняття "конкурентоспроможність банку".

Розроблена ієрархічна концептуальна модель конкурентоспроможності банку, яка складається з п'яти структурних компонент, та розглянуті елементарні показники кожної структурної компоненти. Наведена вище концептуальна модель являє собою систематизовані теоретичні засади та підґрунтя для наукового формування управлінського рішення щодо конкурентоспроможності банків; призначена для подальшої побудови економіко-математичної моделі та аналізу станів банківських процесів, прогнозування їх подальшого розвитку.

12. Управління кредитним ризиком банку – достатньо складний вид управлінської діяльності, що є наслідком складності самого поняття «кредитний ризик», різноманітністю його видів та факторів, що

обумовлюють його появу, обмеженістю можливостей подолання його негативних наслідків.

За результатами проведеного дослідження запропоновано концепцію адаптивної моделі механізму управління кредитним ризиком банку.

Адаптивна модель механізму управління кредитним ризиком банку – це така модель, яка забезпечує відповідні зміни в технології або організації управління ним у разі зміни зовнішніх або внутрішніх факторів, і включає розробку концепції адаптивного управління кредитним ризиком банку та її реалізацію через систему методів управління кредитним ризиком банку.

13. Обґрунтовано доцільність розробки для економіки України експліцитного монетарного правила для оцінки рівноважної динаміки грошової маси. Також досліджено технологію його формування. Зокрема, визначено порядок розрахунку значення рівноважного ВВП, що використовується при формуванні правила політики. Розроблено багатофакторну регресійну модель, яка підтверджує наявність статистично значущого зв'язку між основними параметрами монетарного правила, а також дозволяє кількісно оцінити можливі його параметри.

Потрібно зазначити, що до моменту повноцінного впровадження режиму інфляційного таргетування в Україні, експліцитне правило монетарної політики матиме обмежену сферу застосування. Його доцільно використовувати лише у якості додаткового інструменту аналізу ефективності реалізації грошово-кредитної політики. Однак, після завершення переходу до інфляційного таргетування та відновлення стійкого зв'язку між грошовою масою та ціновою динамікою в економіці України (що обумовить можливість включення у монетарне правило для грошової маси показника інфляції) дане правило може стати одним із основних інструментів формування та реалізації монетарної політики.

Досліджено, що існує тісний взаємозв'язок між поняттями «рівновага» та «стійкість» у економіці. Доведено необхідність використання у якості однієї із базових ознак рівноваги концепції «економічної ефективності».

Застосування монетарного правила сприятиме як формуванню рівноваги грошового ринку, так і забезпеченню стійкості та ефективності банківської системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банківські ризики: теорія та практика управління : монографія / Л.О. Примостка, О. В. Лисенюк, О.О. Чуб; Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ «КНЕУ» ім. Вадима Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2008. – 456 с.
2. Банківська система у формуванні та підтриманні рівноважних станів в економіці: монографія / Т. Г. Савченко. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – 368 с.
3. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. – 4-е изд. Доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 1248 с.
4. Бондар О. В. Ситуаційний менеджмент : навч. посіб. / О.В.Бондар. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 326 с.17
5. Бондаренко Л.А. Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»/ Л.А.Бондаренко. – Київ, 2007. – 23 с.
6. Булатов А. Н. Методические инструменты комплексной оценки экономической эффективности корпоративного управления на промышленных предприятиях Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.05 / Айдар Нафисович Булатов. – К., 2001. – 183с.
7. Верников А. В. Доля государственного участия в банковской системе России / А. В. Верников // Деньги и кредит. – 2009. – №11. – С. 4-14.
8. Верников А. В. Доля иностранного капитала в банковском секторе: вопросы методологии / А. В. Верников // Деньги и кредит. – 2006. – № 6. – С. 63-71.
9. Верников, А. В. Рыночная доля банков с государственным участием в России [Текст] / А. В. Верников // MPRA Paper No.17897, University Library of Munich, October 2009.

10.Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс] / Інформаційний ресурс. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>. – Назва з екрану.

11.Владичин У. В. Іноземне банківництво: ознаки та види / У. В. Владичин // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №6, Т. 4. – С. 163-166.

12.Воронин Д. В. Макроэкономическое регулирование кредитных рисков / Д. В. Воронин // Банковское дело. – 1996. – № 6. – С. 14.

13.Галиев Э. Э. Кредитные механизмы структурной перестройки экономики // Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України : зб. наук.ст. – Х. : Фінарт, 2002. – С. 54–55.

14.Геєць В.М. Економічна динаміка та монетарна політика // Стратегія монетарної політики: проблеми вибору та застосування. Матеріали науково-практичної конференції. – К., 2002 – 270 с.

15.Глушкова Е. А. Банки с государственным участием в системе финансового посредничества на современном этапе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Глушкова Екатерина Александровна. – Москва, 2011. – 26 с.

16. Глушкова, Е. А. Банки с государственным участием в системе финансового посредничества на современном этапе. Автореферат на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Специальность: 08.00.10 – Финансы, денежное обращение и кредит, Москва, 2010.

17.Гойденко, Ю.Н. Стратегия ценообразования в коммерческих банках/ Ю. Н. Гойденко [Текст]: //Банковские услуги. - 2002. - N 8. - С.14-18.

18. Горловская И. Г. Экономическая основа РЦБ-услуг / И. Г. Горловская // Современные проблемы науки и образования. – 2008. – № 3. – С. 180-185.

19.Грядовая О. В. Некоторые проблемы деятельности коммерческого банка [Текст]: // О. В. Грядовая //Деньги и кредит. - 2003. - №3. – С.48-53.

20. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=102699>. – Назва з екрану.

21. Довгань Ж. М. Оптимізація ресурсної бази комерційного банку / Ж. М. Довгань // Фінанси України. – 2001. – № 6. – С. 128–136.

22. Довгань Ж. М. Управління власним капіталом комерційного банку / Ж. М. Довгань // Вісник НБУ. – 1999. – № 8. – С. 47–49.

23. Довгань Ж. М. Управління зобов'язаннями комерційних банків України / Довгань Ж. // Наукові записки Тернопільської академії народного господарства. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. Випуск 9. – Тернопіль: “Економічна думка”. – 2001. – С. 106–109.

24. Дробышевский С. М. Анализ конкуренции в российском банковском секторе / С. М. Дробышевский, С. А. Пашенко. – М. : ИЭПП, 2006. – С. 121.

25. Дэвид Ф. Свенсен Очевидные причины несостоятельности взаимных фондов [Электронный ресурс] / Интернет-проект «Корпоративный менеджмент» – Режим доступа: http://www.cfin.ru/finmarket/management_problem.shtml.

26. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс] / Словники з економіки та права. – Режим доступу: http://ukrslov.com/Ekonomichna_entsyklopediya/page/firma_dochirnya.8386/. – Назва з екрану.

27. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : Навчальний посібник / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.

28. Єпіфанов, А. О. Науково-методичні підходи до оцінки рівня конкуренції в банківській системі [Текст] / А. О. Єпіфанов, А. С. Ярошенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наукових праць; випуск 31 / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2011. – 381 с.

29. Жердецька Л. В. Вплив ринкової концентрації на процеси ціноутворення в банківському секторі України / Л. В. Жердецька // Економічний простір. – № 20/1. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2008. – С. 122–130.

30. Завьялов, П.С. Конкурентоспособность и маркетинг / П.С.Завьялов // Российский экономический журнал. – 1995.- № 12.

31. Заграничне представительство банка [Електронний ресурс] / Предпосылки возникновения и развития. Международное банковское дело. – Режим доступа: <http://fin-result.ru/bankovskoe-delo9.html>. - Название с экрана.

32. Зайцева, І.П. Організація інформаційного забезпечення бюджетування у комерційному банку/ І. П. Зайцева //Формування ринкових відносин в Україні. - 2006. - N 1. - С.93-96.

33. Інвестиційний словник [Електронний ресурс] / Фондова компанія «Пріоритет Сек`юритіз». – Режим доступу: http://priority-securities.com.ua/ukr/fizlicam/slovnyk/minoritarni_aksione_415.html. - Назва з екрану.

34. Кабушкин С.Н. Управление банковским кредитным риском : учеб. пособие / С.Н. Кабушкин. – 4-е изд., стер. – Минск: Новое знание, 2007. – 336с. – (Экономическое образование).

35. Ковалев П.П. Пути повышения результативности кредитного риск-менеджмента в коммерческом банке : автореф. дис. на получение науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит»// П.П. Ковалев. – М., 2006. – 25 с.

36. Ковалев, А.П. Кредитный риск-менеджмент: монография / А.П.Ковалев. – К.: Сузір'я, 2007. – 404 с.

37. Контрольний пакет акцій [Електронний ресурс] / Словник економічних термінів. – Режим доступу: <http://www.ekonomiks.net.ua>. – Назва з екрану.

38. Контрольный пакет акций [Электронный ресурс] / Экономический словарь. – Режим доступа: <http://abc.informbureau.com/>. – Название с экрана.

39.Кораблин С.А. Ценовая стабильность: некоторые теоретические предпосылки и практические приложения // Монетарна політика в умовах економічного зростання: Матеріали науково-практичної конференції. – К, 2004 – 172с.

40.Корнилюк Р. В. Іноземні банки в Україні: вплив та регулювання: Монографія. / Р. В. Корнилюк, І. Б. Івасів, О. М. Диба. – К.: КНЕУ, 2012. – 234 с.

41.Крикуненко К. В. Основні офшорні юрисдикції світу: критерії оптимального вибору / К. В. Крикуненко // Вісник Донецького національного університету. – 2009. – Вип. 2 – С. 347-351.

42.Кудров В. М. Проблемы экономической реформы в России: Доклады / В. М. Кудров, В. Н. Шенаев. – ИЕ РАН, N 12. – Москва, 1994. – 154 с.

43.Кузнецова Л. В. Ціноутворення в банківській справі : підруч. / Л. В. Кузнецова, Л. В. Жердецька. – Одеса : Видавництво “Атлант”, 2008. – 320 с.

44.Ламбен Ж.-Ж. Менеджмент, ориентированный на рынок [Текст]: учеб. / Ж.-Ж. Ламбен; пер. с англ. – СПб.: Питер, 2008. – 800 с.

45.Ларіонова, К.Л. Нові підходи до концепції формування собівартості прдукції в сучасних умовах розвитку економіки [Текст]:// К. Л. Ларіонова //Вісник Української академії банківської справи. - 2000. -№ 2. - С.38-41.

46.Липсиц, И.В. Коммерческое ценообразование // И.В. Липсиц; Высшая школа экономики Мин-ва экономики и Мин-ва общего и проф. образования РФ. - М.: БЕК, 1997. – 368 с.

47.Лозовский Л. Ш. Универсальный бизнес-словарь / Л. Ш. Лозовский, Б.А. Райзберг, А. А. Ратновский. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 640 с.

48.Лукашов А. В. Расчетно-клиринговая система и глобальная фондовая архитектура / А. В. Лукашов // Управление корпоративными финансами. – 2006. – № 6. – С. 352-372.

49.Любунь, О.Планування та бюджетування як універсальні інструменти управління банківською установою/ О. Любунь //Банківська справа. - 2007. - N 5. - С.27-31.

50.Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения [Текст]: К.Маркс Т.Т. 4, Ч.1-2-е изд. – М.: Государственное изд-во политической литературы, 1961.– 429 с.

51.Масленченков Ю.С. Методологія формування стратегій в російському банку [Текст] //Бюлетень фінансової інформації - №9 (64). -2000. – С.58-71.

52.Минфин США: Программа помощи банковскому сектору TARP продлена до 3 октября 2010 г. [Электронный ресурс] / Новости. РБК-Украина. – Режим доступа : http://www.rbc.ua/rus/top/show/minfin_ssha_programma_pomoshchi_bankovskomu_sektoru_tarp_prodlena_do_3_oktyabrya_2010_g_09122009.

53.Міжнародне приватне право: Навч. посібник / За ред. В. М. Гайворонського, В. П. Жушмана. - К.: Юрінком Інтер, 2007. – 368 с.

54.Міщенко В.І. Особливості дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в умовах кризи: / В.І. Міщенко, А.В. Сомик, Р.С. Лисенко– К.: Центр наукових досліджень НБУ, УАБС НБУ, 2010. – 96 с.

55.Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / За ред. В.С. Стельмаха. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.

56.Монетарний трансмісійний механізм в Україні: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 9 / В.І. Міщенко, О.І. Петрик, А.В. Сомик, Р.С. Лисенко та ін. – К.; Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 144 с.

57.Нэгл Т.Т., Холден Р.К. Стратегия и тактика ценообразования [Текст]: /Т.Нэгл. К. - СПб: Питер, 2001.– 274 с.

58.Онищенко Ю. І. Рівень концентрації вітчизняної банківської системи [Електронний ресурс] // Наукові конференції. – Режим доступу : <http://intkonf.org/onischenko-yui-riven-kontsentratsiyi-vitchiznyanoyi-bankivskoyi-sistemi>.

59. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798. – Назва з екрану.

60. Офіційний веб-сайт «IBC Consulting Ltd.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalcompanybusiness.com.ua/>. – Назва з екрану.

61. Ощадбанк. Річний звіт 2006 [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.oschadnybank.com/upload/iblock/4ed/4edbff54b1b61e798075a2fd69e40107.pdf>. – Назва з екрану.

62. Павловська К. В. Аналіз динаміки показників концентрації на банківському ринку України як чинника інтенсивності конкурентної боротьби [Електронний ресурс] / Наукові конференції. – Режим доступу: <http://intkonf.org/pavlovska-kv-analiz-dinamiki-pokaznikov-kontsentratsiyi-na-bankivskomu-rinku-ukrayini-yak-chinnika-intensivnosti-konkurentnoyi-borotbi>.

63. Партин, Г.О. Бюджетування в системі управління діяльністю банку / Г. О. Партин // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. тез доповідей VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (10-11 листопада 2005 р.). - С.75-76.

64. Піддубна, А.І. Розвиток управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства на основі системного та стратегічного підходів [Текст] / А. І. Піддубна; дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Харківський національний економічний ун-т. – Х., 2006.

65. Портер, М. Э. Конкуренция [Текст] / М. Э. Портер; пер. с англ. – Обнов. и расшир. изд. – М.: Вильямс, 2010. – 592 с. – ISBN 978-5-8459-1584-9.

66. Правовое регулирование банковской деятельности в РФ. Место ЦБ РФ в банковской системе РФ [Электронный ресурс] : Учебное пособие / Авторский коллектив Allpravo.Ru, 2007. – Режим доступа: <http://www.allpravo.ru/library/doc78p0/instrum5969/item5979.html>. – Название с экрана.

67. Про акціонерні товариства [Електронний ресурс] / Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1146.106.10&nobreak=1>. – Назва з екрану.

68. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.27&nobreak=1#st47>. – Назва з екрану.

69. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [Електронний ресурс] / Закон України від 28.11.2002 № 249-IV. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1088.77.9&nobreak=1>. – Назва з екрану.

70. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо системи управління та розкриття інформації фінансовими установами: Розпорядження ДКЦПФР від 27.12.2005р. № 5207 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v5207486-05>.

71. Про зовнішньоекономічну діяльність [Електронний ресурс] / Закон УРСР від 16.04.1991 № 959-XII. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1085.19.41&nobreak=1>. – Назва з екрану.

72. Про режим іноземного інвестування [Електронний ресурс] / Закон України від 19.03.1996 № 93 / 96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=93/96-%C2%D0>. – Назва з екрану.

73. Проблеми вибору та визначення оптимальної моделі монетарного устрою в Україні // Вісник Національного банку України. – 2003. – №7. – С. 2-7.

74. Розмаинский И. В, Вклад Х.Ф. Мински в экономическую теорию и основные причины кризисов в позднеиндустриальной денежной экономике [Текст] / И. В. Розмаинский // TERRA ECONOMICUS (Экономический вестник Ростовского государственного университета). – 2009. – Т. 7. – № 1. – С. 31-42.

75. Розмаинский И. В, «Гипотеза финансовой нестабильности» Мински: теория делового цикла XXI века [Текст] / И. В. Розмаинский // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ie.boom.ru/Rozmainsky/fragilation.htm>.

76. Савчук, В.П. Управление прибылью и бюджетирование/ В. П. Савчук. - М.: БИНОМ, 2005. - 432 с.

77. Сваталова, Ю.С. Построение системы бюджетирования в холдингах/ Ю. С. Сваталова // Финансы. - 2006. - N 8. - С.59-64.

78. Севрук В.Т. Товар у системі маркетингу [Текст] //В.Т. Севрук// Бухгалтерський облік. – 1992. – № 12. - С. 16-19.

79. Слобода Л. Я. Регулювання кредитних ризиків банків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук. : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Л.Я. Слобода. – Львів, 2006. – 27 с.

80. Спицын А.Т. Регулирование и использование инвестиционных ресурсов как фактор стабилизации и устойчивого развития экономики [Текст] //А.Т.Спицын – Москва.: РАГС, 1996.- 325с.

81. Статистика по країнам Світу [Електронний ресурс] / Режим доступу. - data.worldbank.org. – Назва з екрану.

82. Старчієнко О. Маркет-мейкери у системі ринкових відносин [Електронний ресурс] / О. Старчієнко. – Режим доступу : http://www.u-fin.com.ua/analit_mat/rzp/076.htm.

83. Украина — кредитный рейтинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.standardandpoors.com/ratings/articles/ru/ru/?articleType=HTML&assetID=1245318694177>.

84. Укресімбанк. Річний звіт 2006 [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.eximb.com/img/app_links/750.pdf. – Назва з екрану.

85. Уткин Э.А. Цены. Ценообразование. Ценовая политика. [Текст]: учеб. / М.: «Тандем» изд-во ЭКМОС, -1997. – 227 с.

86. Финансы [Электронный ресурс] : толковый словарь, 2-е изд. / Б. Батлер, Б. Джонсон, Г. Сидуэл и др. – М.: «ИНФРА-М», Издательство «Весь Мир». – 2000. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/14510. - Название с экрана.

87.Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.

88.Чарльз Інок. Україна – можливості та проблеми монетарної політики // Монетарна політика в умовах економічного зростання: Матеріали науково-практичної конференції. – К, 2004 – 172 с.

89. Шаго Е. История ценообразования на рынке брокерских услуг / Е. Шаго // Рынок ценных бумаг. – 2005. – № 17. – С. 50-53.

90.Шамова І. В. Еволюція міжнародного банківництва в США / І. В. Шамова // Фінанси, облік і аудит. – 2009. – № 14. – С. 187-195.

91.Шевченко В. Ю. Іноземний капітал у банківському секторі України: економічні параметри та ризики / В. Ю. Шевченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченко. – 2007. – Вип. 91. – С. 13-15.

92.Шенгелая Д. А. Антикризисная стратегия повышения финансовой устойчивости российской банковской системы : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Шенгелая Дмитрий Анзорович. – Москва, 2009. – 25 с.

93.Щодо схем гарантування депозитів : директива 94/19/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 30 травня 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/tpart04/isx04590.htm>.

94. Экономико-математический словарь: словарь современной экономической науки / [авт.-состав. Лопатников Л. И.]. – 5-е. изд., перераб. и доп. – М.: Дело, 2003. – 530 с.

95.Энциклопедический словарь экономики и права [Электронный ресурс] / Словари и энциклопедии на Академике. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_economic_law/. – Название с экрана.

96.Allen Berger Bank Competition and Financial Stability / Allen Berger, Leora Klapper, Rima Turk-Ariss // Journal of Financial Services Research, Springer. –2009. – vol. 35(2). – P. 99–118.

97. Bikker J. A. Measures of Competition and Concentration in the Banking Industry: a Review of the Literature / J. A. Bikker, K. Haaf // *Economic and Financial Modeling*. – 2002. – № 3. – 46 p.

98. Bonin J. P. Bank performance, efficiency and ownership in transition countries / J. P. Bonin, I. Hasan, P. Wachtel // *BOFIT Discussion Papers*. – 2004. – № 7.

99. Campos, C.E., R.E. Newell, G. Wilson (2002), “Corporate Governance Develops in Emerging Markets”, *McKinsey on Finance*, pp.15-18.

100. Claessens S. What Drives Bank Competition? Some International Evidence / S. Claessens, L. Leaven // *World Bank Policy Research Paper*. – 2003. – № 3113. – 563–583 p.

101. Das U. Does regulatory governance matter for financial system stability? / Das U, Quintyn M, Chenard K. – *IMF Working Paper WP/04/89*, 2004. – 165 p.

102. Definition of Foreign Branch Bank [Electronic resource] / Investopedia. – Mode of Access: <http://www.investopedia.com/terms/f/foreignbranchbank.asp#axzz1nyo4eXWU>. - Title from the screen.

103. Eduardo Ley. The Hodrick-Prescott Filter. Knowledge Brief for Bank Staff. / The World Bank. December 17, 2006. // <http://eduley.org/hp.pdf>.

104. Foreign Bank [Electronic resource] / Glossary of Statistical Terms. – Mode of Access: <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=1020>. - Title from the screen.

105. Foreign Bank Definitions [Electronic resource] / Ohio Revised Code. – Mode of Access: <http://codes.ohio.gov/orc/1119>. - Title from the screen.

106. Foreign Bank Law & Legal Definition [Electronic resource] / Legal Definitions. – Mode of Access: <http://definitions.uslegal.com/f/foreign-bank/>. - Title from the screen.

107. Foreign Banks and Foreign Insurance Companies [Electronic resource] / Rules and Regulations promulgated under the Investment Company Act

of 1940. – Mode of Access: <http://taft.law.uc.edu/CCL/InvCoRls/rule3a-6.html>. - Title from the screen.

108. Fungacova Z. Market power in the Russian banking industry [Electronic resource] / Z. Fungacova, L. Solanko, L. Weill // BOFIT Discussion Paper. – Regime of access : <http://ifs.u-strasbg.fr/large/publications/2010/2010-09.pdf>.

109. McCallum, B.T., Nelson E. Performance of Operational Policy Rules in an Estimated Semiclassical Structural Model // University of Chicago Press, January 1999// <http://www.nber.org/chapters/c7413>.

110. Panzar J. C. Testing for Monopoly Equilibrium / J. C. Panzar, J. N. Rosse // The Journal of Industrial Economics. – 1987. – Vol. 35, № 4. – P.443–456.

111. Roy A. D. Safety first and the holding of assets / A. D. Roy // *Econometrica*. – 1952. – 20 (3). – P. 431–449.

112. Taylor, John B. Using Monetary Policy Rules in Emerging Market Economies // Conference, “Stabilization and Monetary Policy: The International Experience,” November 14-15, 2000, at the Bank of Mexico, December 2000.

113. Yongil J. Bank Concentration and Performance / J. Yongil, S. Miller // Working Paper Series. – 2002. – № 25. – 120 p.